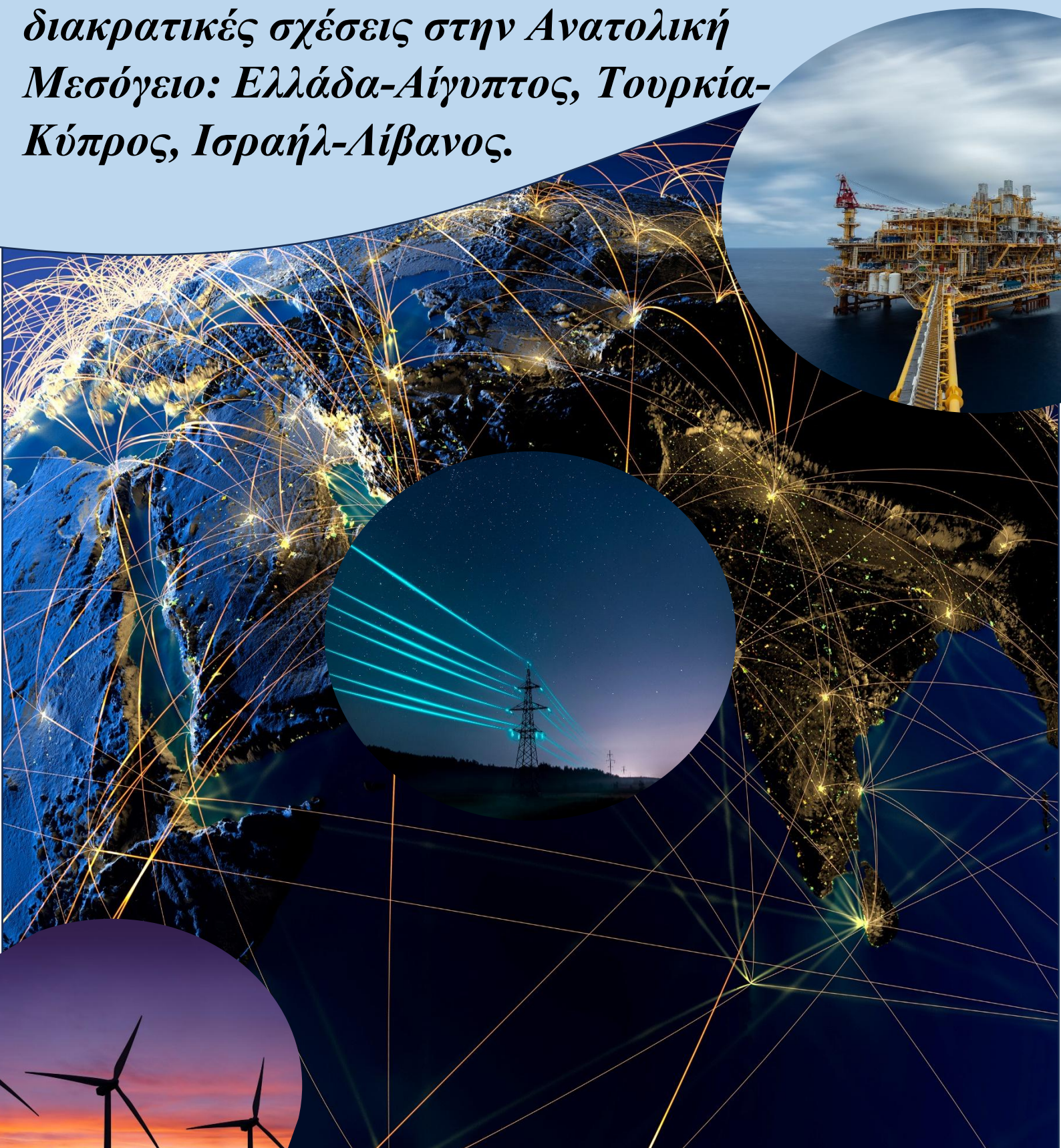

Έρευνα ΚΕ.Α.ΜΕ.Π. 2023-2024

*Το ζήτημα της ενέργειας και οι
διακρατικές σχέσεις στην Ανατολική
Μεσόγειο: Ελλάδα-Αίγυπτος, Τουρκία-
Κύπρος, Ισραήλ-Λίβανος.*

Έρευνα ΚΕ.Α.ΜΕ.Π. 2023-2024

*Το ζήτημα της ενέργειας και οι διακρατικές σχέσεις
στην Ανατολική Μεσόγειο: Ελλάδα-Αίγυπτος,
Τουρκία-Κύπρος, Ισραήλ-Λίβανος.*

K.E.A.M.E.P. Research 2023–2024

*The Energy Issue and Interstate Relations in the
Eastern Mediterranean: Greece–Egypt, Turkey–
Cyprus, Israel–Lebanon*

Εκδότης: ΚΕ.Α.ΜΕ.Π. info@keamep.gr

Το ΚΕ.Α.ΜΕ.Π., είναι μη κερδοσκοπικός οργανισμός, η ιστοσελίδα και το περιοδικό του, εξυπηρετούν ακαδημαϊκούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς με σεβασμό στα πνευματικά δικαιώματα των συγγραφέων σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο και συγκεκριμένα τους νόμους 2121/1993 και 2557/1997.

Φωτογραφία εξώφυλλου: Collage από εικόνες μέσω Bing Images

Αθήνα, 2024

Το ΚΕ.Α.ΜΕ.Π.

Το Κέντρο Ανάλυσης Μεσανατολικής Πολιτικής (ΚΕ.Α.ΜΕ.Π.) έχει μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα και εξυπηρετεί εκπαιδευτικούς και ακαδημαϊκούς σκοπούς, με πλήρη σεβασμό στα πνευματικά δικαιώματα, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία.

Στόχος του είναι η μελέτη του πολύπλοκου και σημαντικού, από γεωοικονομική, γεωστρατηγική και γεωπολιτική άποψη, χώρου της Μέσης Ανατολής και των άμεσα συνδεδεμένων υποσυστημάτων, όπως η Ανατολική Μεσόγειος, η Βόρεια Αφρική και ο αραβο – περσικός Κόλπος.

Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του, το ΚΕ.Α.ΜΕ.Π. εκπονεί σχετικές έρευνες και μελέτες, διοργανώνει, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων (ΙΔΟΣ), σεμινάρια και συνέδρια για θέματα που αφορούν τις διακρατικές σχέσεις, τις συγκρούσεις και τις περιφερειακές συνεργασίες, την πολιτική εξωγενών δρώντων, κ.α. Επί πλέον, αναρτά άρθρα και μελέτες για θέματα επικαιρότητας.

Το ΚΕ.Α.ΜΕ.Π. δημοσιεύει πρωτότυπα κείμενα συγγραφέων σε ψηφιακή έκδοση στο **Περιοδικό Κέντρου Ανάλυσης Μεσανατολικής Πολιτικής** στα πλαίσια εμπλουτισμού της δημόσιας ακαδημαϊκής συζήτησης για την ευρύτερη Μέση Ανατολή. Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν τον /την συγγραφέα και οι απόψεις που διατυπώνονται δεν συμπίπτουν κατ' ανάγκην με τις απόψεις του Κέντρου. Οι συγγραφείς βεβαιώνουν ότι τα άρθρα τους δεν αποτελούν προϊόν αντιγραφής.

Τέλος, το ΚΕΑΜΕΠ, σε συνεργασία με το ΙΔΟΣ, διοργανώνει το ετήσιο Συνέδριο του, ***Mare Mediterraneum*** κάθε Μάιο και δημοσιεύει τις αρτιότερες ακαδημαϊκά εισηγήσεις.

Βιβή Κεφαλά

Καθηγήτρια Διεθνών Σχέσεων στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και την Βόρειο Αφρική

Διευθύντρια του ΚΕΑΜΕΠ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

5....	1. Εισαγωγή. <i>Βιβή Κεφαλά</i> 1. Introduction. <i>Vivi Kefala</i>
8....	2. <i>Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας</i> 2. <i>Literature Review</i>
12....	3. Οι ελληνο-αιγυπτιακές σχέσεις και η επίδραση τους στην Αν. Μεσόγειο. <i>Μηνάς Λυριστής</i> 3. Greek-Egyptian relations and their impact on the Eastern Mediterranean. <i>Minas Lyristis</i>
36....	4. Το ζήτημα της εκμετάλλευσης των υποθαλάσσιων ενεργειακών κοιτασμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας και η τουρκική πολιτική. <i>Νικόλαος Γκόνος</i> 4. The issue of the exploitation of the Republic of Cyprus's offshore energy reserves and the Turkish policy. <i>Nikolaos Gonos</i>
48....	5. Ισραήλ-Λίβανος: Ενεργειακές προοπτικές και διακυβεύματα. <i>Νικόλαος Καζαντζίδης</i> 5. Israel-Lebanon: Energy prospects and stakes. <i>Nikolaos Kazantzidis</i>
69....	6. Επίλογος. <i>Βιβή Κεφαλά</i> 6. Epilogue. <i>Vivi Kefala</i>
71....	7. <i>Χάρτες – Πίνακες</i> 7. <i>Maps - Tables</i>

1. Εισαγωγή

Βιβή Κεφαλά¹

Ο γεωγραφικός χώρος της Ανατολικής Μεσόγειου συγκεντρώνει τα τελευταία χρόνια ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αποκτά συνεχώς αύξουσα σημασία, η οποία οφείλεται κυρίως στην διαδοχική ανακάλυψη πολύ σημαντικών βεβαιωμένων υποθαλάσσιων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο Ισραήλ και την Αίγυπτο, ενώ εικάζεται ότι υπάρχουν τέτοια κοιτάσματα και στην ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας, τα οποία λόγω των σφοδρών τουρκικών αντιδράσεων δεν έχει καταστεί δυνατόν να επιβεβαιωθούν. Έτσι, η Ανατολική Μεσόγειος έχει αρχίσει να θεωρείται, όλο και περισσότερο, ως ένα ενιαίο υποσύστημα και μάλιστα κομβικής γεωοικονομικής σημασίας, δεδομένων των προσπαθειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης να απεξαρτηθεί από το ρωσικό φυσικό αέριο, εξ αιτίας του πολέμου στην Ουκρανία. Πέρα όμως από την γεωοικονομική του σημασία, το υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου χαρακτηρίζεται και από σοβαρές και μακροχρόνιες γεωπολιτικές και γεωστρατηγικές αντιπαραθέσεις ή και συγκρούσεις μεταξύ των κρατών της περιοχής, ενώ επηρεάζεται και από συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα στην ευρύτερη περιφέρεια του.

Ως εκ τούτου, δημιουργείται μια σύνθετη κατάσταση, στα πλαίσια της οποίας τα όποια γεωοικονομικά οφέλη απειλούνται από τις διακρατικές αντιπαραθέσεις και εντάσεις, την εσωτερική αστάθεια σε χώρες της περιοχής, καθώς και τις περιφερειακές συγκρούσεις. Το γεγονός αυτό καθιστά τις μονόπλευρες προσεγγίσεις ατελείς, όπως λόγου χάριν η στενή οικονομική θεώρηση, στον βαθμό που η περιφερειακή αστάθεια και ο μεγαλοϊδεατισμός χωρών του υποσυστήματος, αποτρέπει την εκμετάλλευσή τους, όπως στην περίπτωση της Κύπρου, ή και θέτει σε κίνδυνο τις σχετικές οικονομικές επενδύσεις σε περίπτωση περιφερειακής σύρραξης ή αναζωπύρωσης της ισλαμιστικής τρομοκρατίας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, καθίσταται πρόδηλο πως τα υποθαλάσσια ενεργειακά κοιτάσματα αποτελούν ένα ακόμη μείζον σημείο τριβής μεταξύ των κρατών, τείνοντας περισσότερο προς ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος παρά σε ένα παίγνιο με αμοιβαίως επωφελές άθροισμα. Παρά το γεγονός ότι οι συγκρούσεις και οι πολιτικές αντιπαλότητες εμποδίζουν την επίτευξη της σταθερότητας, προϋπόθεση εκ των ων ουκ άνευ για την ομαλή εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων ενεργειακών κοιτασμάτων που είναι απαραίτητη όχι μόνο για τις χώρες εξαγωγείς αλλά και για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι

¹ Καθηγήτρια Διεθνών Σχέσεων στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική, Διευθύντρια του ΚΕ.Α.ΜΕ.Π.

διεθνείς δρώντες πιέζουν τις χώρες της περιοχής για μεγαλύτερη συνεργασία, χωρίς όμως να κάνουν ουσιαστικές κινήσεις για την επίλυση χρόνιων συγκρούσεων, όπως το Κυπριακό ή το Παλαιστινιακό Ζήτημα. Κατά συνέπεια, γίνεται ιδιαίτερη μνεία στον νέο πόλεμο που ξέσπασε στην Λωρίδα της Γάζας μετά την αιματηρή επίθεση της Χαμάς εναντίον του Ισραήλ την 7^η Οκτωβρίου 2023, πόλεμος ο οποίος επηρεάζει, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, τις σχέσεις Αιγύπτου, Ισραήλ και Τουρκίας, δεδομένων των αντιθετικών διακυβευμάτων που δημιουργούνται από τον πόλεμο αυτό για κάθε μία από τις χώρες αυτές.

Σκοπός της παρούσας μελέτης, επομένως, είναι αφ' ενός η συνεισφορά στη σύγχρονη συζήτηση για το εν λόγω υποσύστημα ως ενιαίου χώρου ανάλυσης και αφ' ετέρου η ανάδειξη των πραγματικών οικονομικών προοπτικών και των πολιτικών διακυβευμάτων που μπορεί να τις προωθούν, να τις αποκλείουν ή να τις καθυστερούν. Το τι θα συμβεί εξαρτάται από τις εξελίξεις στις πολιτικές σχέσεις μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών, σε συνδυασμό με τις δομικές αντιφάσεις των πολιτικο –οικονομικών συμφερόντων, οι οποίες παίρνουν την μορφή γεωπολιτικών αντιπαράθεσεων και ενεργών ή παγωμένων συγκρούσεων, όπως, για παράδειγμα ο νέος πόλεμος της Γάζας ή το Κυπριακό αντιστοίχως.

Συγκεκριμένα οι χώρες που εξετάζονται είναι: Ελλάδα - Αίγυπτος, το ζεύγος Τουρκία- Κύπρος και τέλος Λίβανος- Ισραήλ, ως προς την ενεργειακή τους υποδομή και τις μελλοντικές ενεργειακές τους προοπτικές είτε ως παραγωγοί ενέργειας είτε ως διακομιστές της. Επίσης, αναλύονται τα εσωτερικά και περιφερειακά πολιτικά διακυβεύματα συνεργασιών και αντιπαλοτήτων, στον βαθμό που διευκολύνουν, ή αντιθέτως, αποτελούν τροχοπέδη στις εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου της περιοχής, όπως και οι μεταξύ τους σχέσεις ανά ζεύγη. Παράλληλα, η παρούσα μελέτη, στόχο έχει να συνεισφέρει στην κατανόηση του ενεργειακού και πολιτικού προφίλ των εξεταζόμενων χωρών, καθώς και στην ανάλυση των σχέσεων σύγκρουσης - συνεργασίας μεταξύ τους. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, έχει ληφθεί υπ' όψιν η επίδραση του πολέμου Ισραήλ-Χαμάς, καθώς και οι προκλήσεις και οι κίνδυνοι που προκύπτουν από τα μέτωπα της Συρίας και της Λιβύης. Επίσης, γίνεται ειδική μνεία στον Λίβανο, ο οποίος έχει μετατραπεί σε ένα αποτυχημένο κράτος και ενδέχεται να μετατραπεί σε νέα εστία αστάθειας στην περιοχή. Τέλος, η παρούσα μελέτη, εστιάζει και στο κατά πόσον οι ενεργειακές προοπτικές κάθε εξεταζόμενης χώρας, την καθιστούν καθαρό εξαγωγέα ενέργειας ή εξαγωγέα και, ταυτόχρονα, καταναλωτή ενέργειας, ενώ μελετώνται και οι προσπάθειες, όπως αυτή της Αιγύπτου, να στραφεί προς ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

Ο κάθε ερευνητής κλήθηκε να αναλύσει ένα ζεύγος χωρών, μελετώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, τα συγκλίνοντα ή αποκλίνοντα συμφέροντά τους, τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους όσον αφορά όχι μόνον την παραγωγή αλλά και τις οδούς εξαγωγής της ενέργειας που θα εξορυχθεί, όπως επίσης και αυτής που θα παραχθεί από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ), όπως η ηλιακή ή η αιολική, κατεύθυνση προς την οποία έχει ήδη στραφεί η Αίγυπτος.

Η μελέτη ξεκινά με την ανασκόπηση ενδεικτικής βιβλιογραφίας για την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, πράγμα που συνεισφέρει στην οριοθέτηση και συγκεκριμενοποίηση του υπό εξέταση χώρου, καθώς και της σύγχρονης ακαδημαϊκής συζήτησης. Συνεχίζει με την ανάλυση των σχέσεων Ελλάδας - Αιγύπτου, έπεται η εξέταση του ζεύγους Τουρκίας – Κυπριακής Δημοκρατίας σχετικά με το ζήτημα των υποθαλάσσιων πηγών ενέργειας της Κυπριακής Δημοκρατίας και ακολουθεί το κεφάλαιο που εξετάζει τα ενεργειακά αποθέματα Ισραήλ – Λιβάνου και τις προοπτικές των δύο χωρών σε σχέση με την ενέργεια. Σε κάθε κεφάλαιο αναλύονται τα χαρακτηριστικά της κάθε χώρας, οι μεταξύ τους πολιτικές σχέσεις, η ενεργειακή τους στρατηγική, οι ενεργειακές υποδομές και οι δυνατότητες επέκτασής τους, καθώς και τα μελλοντικά τους σχέδια, που συνδέονται με τα ζητήματα εσωτερικής πολιτικής ή προβλήματα διακρατικής διάστασης.

Καθοριστικό, επομένως, ρόλο για τις οικονομικές προοπτικές στην Ανατολική Μεσόγειο διαδραματίζουν τα πολιτικά διακυβεύματα, οι ένοπλες συγκρούσεις, ενεργές ή λανθάνουσες, στην ευρύτερη περιοχή, καθώς και η πάλη για την αποκρυστάλλωση της νέας ιεραρχίας ισχύος στο διεθνές σύστημα. Στην παρούσα φάση, οι παράγοντες αυτοί φαίνεται να οδηγούν στην ενίσχυση των αντιπαλοτήτων, εντείνοντας τους ανταγωνισμούς και στον τομέα της γεωοικονομίας, αφού η εκμετάλλευση και η μεταφορά των υδρογονανθράκων της Ανατολικής Μεσογείου γίνονται ένα ακόμη σημείο αντιπαράθεσης μεταξύ των κρατών, ενώ το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας της Ευρώπης παραμένει ζητούμενο.

2. Ανασκόπηση ενδεικτικής βιβλιογραφίας για Ανατολική Μεσόγειο

Νικόλαος Γκόνος, Μηνάς Λυριστής, Νικόλαος Καζαντζίδης¹

Η Ανατολική Μεσόγειος έχει καταστεί ένα κρίσιμο πεδίο στην παγκόσμια ενεργειακή γεωπολιτική, προκαλώντας εκτεταμένη επιστημονική έρευνα σχετικά με τις αλληλεπιδράσεις της περιφερειακής δυναμικής, της εκμετάλλευσης των πόρων, της ενεργειακής ασφάλειας και της γεωπολιτικής πολυπλοκότητας. Η παρούσα ανασκόπηση συνοψίζει ορισμένα από τα σημαντικότερα έργα της περιόδου που διανύουμε, και τα ευρήματα στον τομέα της ενεργειακής γεωπολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο, αναδεικνύοντας τη συμβολή των συγγραφέων των έργων αυτών στην κατανόηση της ενεργειακής δυναμικής της περιοχής και εντοπίζοντας τους τομείς που απαιτούν περαιτέρω έρευνα.

Andrea Prontera και Mariusz Ruszel. “Energy Security in the Eastern Mediterranean”²

Η μελέτη των Prontera και Ruszel αφορά τη γεωστρατηγική σημασία της Μεσογείου, η οποία απορρέει από τη θέση της, όπου βρίσκονται βασικές θαλάσσιες οδοί και τα στενά, καθώς και από το δυναμικό της ως πηγής υποθαλάσσιων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου. Οι πρόσφατες ανακαλύψεις φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο έχουν αυξήσει τη σημασία της, αναδεικνύοντας την γεωοικονομική της σημασία. Η γεωοικονομία σύμφωνα με τους συγγραφείς υποδηλώνει την προτεραιότητα των γεωπολιτικών συμφερόντων έναντι των οικονομικών. Η ανάλυση των ενεργειακών σχέσεων μέσα από ένα γεωπολιτικό φακό σημαίνει ότι η θεώρηση τους στοχεύει πρωτίστως στην διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας και, ως εκ τούτου, συνδέεται άμεσα με την εξωτερική πολιτική κάθε χώρας, ενώ το εμπόριο της ενέργειας χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την επίτευξη αυτών των στόχων. Ωστόσο, η γεωπολιτική του φυσικού αερίου είναι πολύπλοκη, όχι μόνο εξ αιτίας των γεωπολιτικών ανταγωνισμών μεταξύ των χωρών της περιοχής, αλλά και λόγω της δαπανηρής μεταφοράς του, των απαιτήσεων των κατάλληλων υποδομών για την αποθήκευση και την διανομή του.

¹ Υποψήφιοι διδάκτορες, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

² Prontera, Andrea & Ruszel, Mariusz (2017) Energy Security in the Eastern Mediterranean. *Middle East Policy*. Vol. XXIV, No. 3, Fall 2017, 145-162.

Ο συγγραφέας αναφέρεται κατ’αρχήν στις μεγάλες ανακαλύψεις υποθαλάσσιων κοιτασμάτων ενέργειας, από το 2009, στην Ανατολική Μεσόγειο, όπως στο Ισραήλ, την Αίγυπτο και δυνητικά στην Κύπρο, σχολιάζοντας ότι οι ανακαλύψεις αυτές θα μπορούσαν να είναι ευεργετικές τόσο για τις χώρες – παραγωγούς όσο και για τις χώρες εισαγωγείς ενέργειας, όπως οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, όπως επισημαίνει, η γεωπολιτική αρχιτεκτονική της περιοχής που διέπεται από μακροχρόνιες –και ανεπίλυτες– συγκρούσεις πολύ δύσκολα θα επιτρέψουν στις τόσο στις χώρες παραγωγούς όσο και στις χώρες εισαγωγείς ενέργειας να αποκτήσουν ενεργειακή ασφάλεια στο ορατό μέλλον.

Ζήνων Τζιάρρας (ed), *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security*⁴.

Στο συλλογικό αυτό έργο η Ανατολική Μεσόγειος θεωρείται ως μια ξεχωριστή γεωπολιτική οντότητα στο πλαίσιο των παγκόσμιων και περιφερειακών μεταβάσεων. Εμβαθύνει στα ιστορικά και θεωρητικά θεμέλια της εξελισσόμενης γεωπολιτικής ταυτότητας της Ανατολικής Μεσογείου, ενώ παράλληλα εξετάζει διεξοδικά την ασφάλεια και τις πολιτικο-οικονομικές προοπτικές της. Αναλύονται οι βασικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα κράτη της περιοχής, προσφέροντας ιδέες για πιθανά μοτίβα σύγκρουσης και συνεργασίας. Μια ακόμη πτυχή που εξετάζεται είναι η εστίαση στον περιφερειακό χαρακτήρα και τη διακρατική συνεργασία σε διάφορους τομείς, με στόχο να επαναπροσδιοριστεί το τοπίο της συνεργασίας. Ακόμη, αναφορικά με τον ρόλο της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο ο Χαράλαμπος Τσαρδανίδης συνεισφέρει στον τόμο, επιχειρώντας μια κριτική εξέταση της πρόσφατης ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο, υποστηρίζοντας ότι η αυξημένη εμπλοκή της Ελλάδας, παρά τις οικονομικές προκλήσεις, δεν προέρχεται μόνο από εξωτερικούς παράγοντες αλλά και από τις αντιλήψεις των φορέων χάραξης πολιτικής. Υιοθετώντας μια γνωστική προσέγγιση στην Ανάλυση Εξωτερικής Πολιτικής, ο Τσαρδανίδης εμβαθύνει στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων ατόμων και μικρών ομάδων. Αξιοσημείωτα στοιχεία περιλαμβάνουν τη διερεύνηση των πεποιθήσεων των ηγετών και την εφαρμογή της θεωρίας των ρόλων, παρέχοντας μια θεωρητική βάση για την κατανόηση της δυναμικής της ελληνικής

³ Stergiou Andreas, “Energy security in the Eastern Mediterranean”. *Global Energy Issues*, Vol. 40, No. 5, 2017. https://www.researchgate.net/publication/320141267_Energy_security_in_the_Eastern_Mediterranean

⁴ Tziarras, Zenonas (επιμ.) *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean*, PRIO Cyprus Centre, 2019. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/zypern/15662.pdf>

εξωτερικής πολιτικής.⁵ Ο Τσαρδανίδης αποσαφηνίζει πώς τα συστήματα πεποιθήσεων των Ελλήνων υπευθύνων λήψης αποφάσεων για την εξωτερική πολιτική, που εδράζονται σε γεωπολιτικές παραδοχές και γεωοικονομικές επιταγές, μπορούν να διαμορφώσουν νέους στόχους πολιτικής, εναλλακτικές στρατηγικές και έναν ανθεκτικό λόγο σχετικά με τον ρόλο της Ελλάδας στην Ανατολική Μεσόγειο. Συνδυάζοντας θεωρητικά πλαίσια και δίνοντας έμφαση στα γνωστικά στοιχεία, το άρθρο προσφέρει μια πολλά υποσχόμενη προσέγγιση για την ανάλυση της πολυπλοκότητας της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή.

"Geostrategic Alliances in the Eastern Mediterranean and MENA" (2022) Thrassy Marketos, Nicolas Mazzucchi & Thomas A. Alexopoulos⁶

Η Πρωτοβουλία Belt and Road και η άνοδος των ασιατικών οικονομιών έχουν αυξήσει τη στρατηγική σημασία της Μεσογείου, η οποία, σύμφωνα με τους συγγραφείς, έχει πυροδοτήσει έντονες δυναμικές συνεργασίας και αντιπαράθεσης στις οποίες εμπλέκονται κράτη της Ανατολικής Μεσογείου και της ευρύτερης Μέσης Ανατολής, αλλά και άλλοι δρώντες όπως η Κίνα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ρωσία και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Λειτουργώντας ως θαλάσσιο σταυροδρόμι που συνδέει την Αφρική, την Ασία και την Ευρώπη, ολόκληρη η περιοχή βρίσκεται στον πυρήνα ενός αναδυόμενου "παγκόσμιου ενεργειακού συστήματος". Αυτή η μετατόπιση της εστίασης καθιστά αναγκαία μια διαφοροποιημένη κατανόηση του εξελισσόμενου στρατηγικού τοπίου στην Ανατολική Μεσόγειο και την Ευρύτερη Μέση Ανατολή, και για τον λόγο αυτό οι μελετητές εστιάζουν στους τομείς της ενέργειας και της γεωπολιτικής.

"Energy Politics in the MENA Region: From Hydrocarbons to Renewables?" (2022) Valeria Talbot (ed)⁷

Η έκθεση εξετάζει συνοπτικά την εξελισσόμενη δυναμική μετά την έναρξη του ρωσο-ουκρανικού πολέμου, εξ αιτίας του οποίου η ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης έχει καταστεί πρωταρχικό μέλημα για τις Βρυξέλλες. Στρεφόμενες προς το υποσύστημα της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, που είναι πλούσιο σε πόρους πετρελαίου και

⁵ Tsardanidis, Charalambos. "Greece's Changing Role in the Eastern Mediterranean." Στο; *Ζήνων Τζιάπρας (ed) "The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security"*. Λευκωσία: PRIO Cyprus Centre, 2019.

⁶ Marketos, T., Mazzucchi, N., Alexopoulos, T.A. (2022). *Introduction. In: Geostrategic Alliances in the Eastern Mediterranean and MENA*. Springer Briefs in International Relations. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-97593-7_1

⁷ Talbot, Valeria. "Energy Politics in the MENA Region: From Hydrocarbons to Renewables?" *ISPI*, Νοέμβριος 2022. <https://www.ispionline.it/en/publication/energy-politics-mena-region-hydrocarbons-renewables-36797>

φυσικού αερίου, οι ευρωπαϊκές χώρες επιδιώκουν να αντισταθμίσουν το ενεργειακό έλλειμμα που προκύπτει από την παύση της αγοράς υδρογονανθράκων από την Ρωσία. Η ανάλυση διερευνά τις επιπτώσεις της αναζήτησης εναλλακτικών πηγών ενέργειας από την Ευρώπη στους βασικούς εξαγωγείς ορυκτών καυσίμων της MENA, εστιάζοντας στο ρόλο τους ως άμεσων προμηθευτών κατά τη μετάβαση προς την πράσινη ενέργεια. Η συνοπτική επισκόπηση αποτυπώνει αποτελεσματικά την ουσία του τρόπου με τον οποίο η τρέχουσα ενεργειακή κρίση αναδιαμορφώνει τους ρόλους των παραγωγών υδρογονανθράκων της MENA ως κρίσιμων προμηθευτών για την Ευρώπη. Επιπλέον, η έκθεση αναδεικνύει με σαφήνεια τον ευρύτερο αντίκτυπο στις ενεργειακές σχέσεις εντός της περιοχής MENA, ενώ αποτυπώνει και νέες σκέψεις για την πράσινη μετάβαση αυτών των εθνών.

“The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era” (2019)
Spyridon N. Litsas - Aristotle Tziampiris (eds)⁸

Στον συλλογικό αυτό τόμο προτείνεται κατ’αρχήν η θεώρηση της Ανατολικής Μεσογείου, ως ένα ξεχωριστό περιφερειακό υποσύστημα και στην συνέχεια αναλύει τα πρόσφατα γεγονότα της διεθνούς πολιτικής, παρουσιάζοντας την Ανατολική Μεσόγειο ως πεδίο δοκιμασίας της ισορροπίας ισχύος μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων και των περιφερειακών κρατών. Ειδικότερα, το βιβλίο εμβαθύνει στις πρωτοβουλίες βασικών δρώντων, όπως το Ισραήλ, η Ελλάδα, η Κύπρος και η Τουρκία, ενώ εξετάζει επίσης τον ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ρωσίας. Εμβαθύνει σε κρίσιμα ζητήματα όπως η ενέργεια, η μετανάστευση και η ισλαμική τρομοκρατία, προσφέροντας μια, κατά το δυνατόν, ολοκληρωμένη ανάλυση του γεωπολιτικού τοπίου της Ανατολικής Μεσογείου.

Παρ’ότι η ενδεικτική βιβλιογραφία που παρουσιάστηκε δίνει ένα εμπεριστατωμένο πλαίσιο ανάλυσης, υπάρχουν, όμως, αρκετά πεδία ακόμα που δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς, όπως η δυναμική της ασφάλειας που συνδέεται με την υποθαλάσσιες έρευνες για νέα κοιτάσματα, οι πιθανότητες σύγκρουσης αλλά και οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι για το περιβάλλον. Παράλληλα, η σχετική έρευνα θα πρέπει να εστιάσει περισσότερο στις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που συνδέονται με την ενεργειακή γεωπολιτική, καθώς επίσης και στην διερεύνηση των δυνατοτήτων πολυμερούς συνεργασίας και του ρόλου των διεθνών οργανισμών στη διαχείριση και τη διαμεσολάβηση των συγκρούσεων που σχετίζονται με την ενέργεια στην περιοχή

⁸ Litsas, Spyridon N., and Aristotle Tziampiris, (eds) *The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era*. 1st ed. Springer International Publishing, 2019.

3. Οι ελληνο – αιγυπτιακές σχέσεις και η επίδραση τους στην Ανατολική Μεσόγειο

Μηνάς Λυριστής

Εισαγωγή

Οι σχέσεις Ελλάδας – Αιγύπτου παρά το ότι ήταν πάντοτε ομαλές, δεν ήταν ποτέ ιδιαίτερα στενές. Ωστόσο, η ανακάλυψη υποθαλάσσιων κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο και οι δύσκολες σχέσεις μεταξύ των κρατών της περιοχής, οδήγησε τις δύο χώρες στην σύσφιγξη των σχέσεων τους, σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, όπως δείχνει για παράδειγμα η τριμερής συνεργασία Ελλάδας – Κύπρου Αιγύπτου. Ο λόγος για τον οποίο υπήρξε αυτή η προσέγγιση είναι ότι οι δύο χώρες έχουν κοινά συμφέροντα και αντιμετωπίζουν κοινές προκλήσεις.

Τα κοινά συμφέροντα για την αντιμετώπιση των περιφερειακών προκλήσεων, ιδίως όσον αφορά τη θαλάσσια ασφάλεια και τη σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο, ώθησαν στην εμβάθυνση των σχέσεων των δύο χωρών, με αιχμή του δόρατος την συνεργασία στον τομέα της ενέργειας και την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου το 2020, που αποτελεί παράδειγμα της εξέλιξης της στρατηγικής τους εταιρικής σχέσης στο πεδίο της ενεργειακής γεωπολιτικής της Ανατολικής Μεσογείου.¹

Τα κοινά συμφέροντα

Η συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου στον τομέα της ενέργειας απορρέει από τη σύγκλιση κοινών οικονομικών επιδιώξεων, αμοιβαίων ανησυχιών για την ασφάλεια τους και την προσπάθεια επίτευξης των γεωστρατηγικών και γεωοικονομικών τους στόχων. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Αίγυπτος αναγνωρίζουν τις οικονομικές δυνατότητες που φέρνει η εξερεύνηση και αξιοποίηση των ενεργειακών πόρων, ιδίως των αποθεμάτων φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι προσπάθειες για την αξιοποίηση των αποθεμάτων υδρογονανθράκων παρουσιάζουν ένα κοινό ενδιαφέρον για την αξιοποίηση αυτών των πόρων, ώστε να τροφοδοτηθεί η οικονομική ανάπτυξη και η ενεργειακή ασφάλεια, όπως θα δούμε στην συνέχεια. Η διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας αποτελεί κοινό οικονομικό στόχο για τις δύο χώρες. Τα κοινά έργα στον ενεργειακό τομέα επιτρέπουν και στα δύο κράτη να μειώσουν την εξάρτηση από τις παραδοσιακές πηγές ενέργειας, ενισχύοντας την

¹“ United Nations Treaty Collection.” United Nations, Αθήνα, 3 Σεπτεμβρίου 2020.
<https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028058a22f>

ενεργειακή τους ανθεκτικότητα και συμβάλλοντας σε ένα πιο βιώσιμο και διαφοροποιημένο ενεργειακό τομέα.

Η συνεργασία στον ενεργειακό τομέα επιτρέπει και στα δύο κράτη να ενισχύσουν τις σχέσεις τους, παρουσιάζοντας ένα ενιαίο μέτωπο για την αντιμετώπιση κοινών γεωπολιτικών προκλήσεων και συμβάλλοντας στη συνολική σταθερότητα της Ανατολικής Μεσογείου. Επιπλέον, η επιδίωξη υλοποίησης ενεργειακών έργων ενισχύει τη διπλωματική επιρροή τόσο της Ελλάδας όσο και της Αιγύπτου. Οι κοινές πρωτοβουλίες δημιουργούν μια πλατφόρμα διπλωματικής δέσμευσης, επιτρέποντας και στα δύο έθνη να διεκδικήσουν τα συμφέροντα τους και να συμβάλουν στη διαμόρφωση του γεωπολιτικού τοπίου κατά τρόπο που να ευθυγραμμίζεται με τους στρατηγικούς τους στόχους. Παράλληλα, οι κοινές προσπάθειες για τη δημιουργία ασφαλών ενεργειακών διαδρόμων, αυξάνουν τη σταθερότητα στην περιοχή. Και τα δύο έθνη μοιράζονται ανησυχίες σχετικά με τις διεκδικητικές ενέργειες ορισμένων περιφερειακών δρώντων, όπως για παράδειγμα η Τουρκία. Για τον λόγο αυτό, έχουν δημιουργήσει πλαίσιο κοινών ενεργειακών πρωτοβουλιών με σκοπό την εξισορρόπηση της επιρροής τρίτων κρατών, δημιουργώντας μια περιφερειακή συνεργασία.

Μια κομβική εξέλιξη των τελευταίων ετών ήταν, όπως ήδη αναφέρθηκε, η οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου το 2020. Η συμφωνία αυτή όχι μόνο παγίωσε τα θαλάσσια σύνορα, αλλά έθεσε επίσης τα θεμέλια για συντονισμένες δραστηριότητες έρευνας και εκμετάλλευσης ενέργειας στην οριοθετημένη ζώνη. Ακόμη, η ηλεκτρική διασύνδεση Ελλάδας-Αιγύπτου, μήκους 950 χιλιομέτρων, φιλοδοξεί να μεταφέρει πράσινη ενέργεια από τη Βόρεια Αφρική στην Ευρώπη. Η υλοποίηση του είναι ένα δύσκολο στοίχημα, καθώς το καλώδιο πρόκειται να περάσει από βάθη έως και 2,7 χιλιομέτρων με προοπτική μεταφοράς έως και 3,5 GW ενέργειας.²

Πέρα από τον οικονομικό τομέα, οι ελληνο-αιγυπτιακές σχέσεις έχουν σημειώσει πρόοδο στη συνεργασία στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας. Αυτό περιλαμβάνει κοινές στρατιωτικές ασκήσεις και σημαντική ανταλλαγή πληροφοριών, υπογραμμίζοντας μια πολύπλευρη σχέση που εκτείνεται πέρα από τον ενεργειακό τομέα και συμβάλλει στην περιφερειακή σταθερότητα.³ Σημαντική επίσης είναι η συμμετοχή της Ελλάδας και της

² Παναγιώτης Σφαέλος, “Ο Νέος Ενεργειακός Χάρτης Στην Ευρώπη, Τα Βαλκάνια Και Την Ανατολική Μεσόγειο”, ΚΕΔΙΣΑ., 13 Μαρτίου 2023. <https://kedisa.gr/o-neos-energeiakos-chartis-stin-evropi-ta-valkania-kai-tin-anatoliki-mesogeio/>

³ “Συμφωνία Ελλάδας - Αιγύπτου: Έπεσαν Όι Υπογραφές - Τι Προβλέπει.” CNN.gr, 22 Νοεμβρίου 2022. <https://www.cnn.gr/politiki/story/338269/symfonia-elladas-aigyptou-epesan-oi-ypografes-ti-provlepei>

Αιγύπτου σε περιφερειακά Fora όπως το Φόρουμ Φυσικού Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου (EMGF). Σε αυτή τη συνεργατική πλατφόρμα συμμετέχουν χώρες της περιοχής που εργάζονται για την ανάπτυξη και εκμετάλλευση των πόρων φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου, προωθώντας τους διπλωματικούς και οικονομικούς τους δεσμούς. Εκτός του EMGF τα δύο κράτη είναι μέλη και στην Ένωση για τη Μεσόγειο, συμβάλλοντας έτσι στην ευρύτερη περιφερειακή συνεργασία. Ο Διεθνής αυτός Οργανισμός όχι μόνο διευκολύνει τον διάλογο για θέματα που σχετίζονται με την ενέργεια, αλλά παρέχει επίσης μια διπλωματική οδό για την αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων και ευκαιριών.

Οι κοινές προκλήσεις

Η Ανατολική Μεσόγειος όμως, παραμένει μια περιοχή που χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις και γεωπολιτικές εντάσεις. Οι τουρκικές θαλάσσιες διεκδικήσεις και τα νεοοθωμανικά σχέδια της Άγκυρας, αποτελούν σοβαρές προκλήσεις για τη σταθερότητα του εξεταζόμενου υποσυστήματος,⁴ επηρεάζοντας τη δυναμική των ελληνο-αιγυπτιακών σχέσεων και των προσπαθειών τους για ενεργειακή συνεργασία. Επιπρόσθετα, και καθώς εντείνονται οι δραστηριότητες εξερεύνησης και εξόρυξης ενέργειας, οι περιβαλλοντικές ανησυχίες αυξάνονται και τόσο η Ελλάδα όσο και η Αίγυπτος αντιμετωπίζουν προκλήσεις όσον αφορά την εξισορρόπηση των οικονομικών οφελών από τα εξόρυξη και μεταφορά ενέργειας με τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος και την τήρηση των διεθνών προτύπων.

Εκτός όμως από τα προβλήματα αυτά, οι δύο χώρες αντιμετωπίζουν και εσωτερικές και περιφερειακές εντάσεις. Έτσι, το Καΐρο έχει να αντιμετωπίσει στο εσωτερικό του τους Αδελφούς Μουσουλμάνους, καθώς η πολιτική πόλωση μετά την ανατροπή του ισλαμιστή Προέδρου Μόρσι, το 2013, παραμένει. Πράγματι, η παρουσία των Αδελφών Μουσουλμάνων στην Αίγυπτο, αλλά και σε άλλες χώρες του αραβικού κόσμου, υπενθυμίζει ότι το ζήτημα του πολιτικού Ισλάμ παραμένει και επηρεάζει το πολιτικό τοπίο της Ανατολικής Μεσογείου⁵ γεγονός που εισάγει έναν παράγοντα αβεβαιότητας στον τρόπο με τον οποίο τα κράτη της περιοχής αλληλεπιδρούν και διαμορφώνουν συνεργατικές ή συγκρουσιακές στρατηγικές.

Όσον αφορά τις περιφερειακές της σχέσεις, το Κάϊρο έχει να αντιμετωπίσει την συνεχιζόμενη αστάθεια στην γειτονική Λιβύη, που αποτελεί μείζον πρόβλημα ασφάλειας για

⁴ Βλ. περισσότερα: “Mavi Vatan: Πώς Επηρεάζει η ‘Γαλάζια Πατρίδα’ Την Ελλάδα.” Η ΡΟΔΙΑΚΗ, 18 Δεκεμβρίου 2019. <https://www.rodiki.gr/article/427936/mavi-vatan-pws-ephreazei-h-galazia-patrida-thn-ellada>

⁵ “Profile: Egypt’s Muslim Brotherhood.” BBC News, 25 Δεκεμβρίου 2013. <https://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12313405>

την Αίγυπτο, ενώ η τουρκική διείσδυση στην Λιβύη περιπλέκει ακόμα περισσότερο την κατάσταση όχι μόνο σε επίπεδο ασφάλειας αλλά και σε επίπεδο εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων κοιτασμάτων, όπως συμβαίνει με το Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ της Τουρκίας και της Λιβύης.⁶

Η συμφωνία αυτή, η οποία υπεγράφη μεταξύ της τουρκικής κυβέρνησης και της διεθνώς αναγνωρισμένης Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας στη Λιβύη, έχει σημαντικές επιπτώσεις. Πρώτον, υπογραμμίζει τις διεκδικητικές παρεμβάσεις της Τουρκίας στην περιοχή, ιδίως στο πλαίσιο της ενεργειακής εξερεύνησης και των θαλάσσιων συνόρων. Με τη διασφάλιση των θαλάσσιων ζωνών μέσω του Μνημονίου, η Τουρκία στοχεύει να προάγει τα συμφέροντα της στην Ανατολική Μεσόγειο και να ενισχύσει τη θέση της και την επιρροή της, όπως επίσης και να εξασφαλίσει πολύτιμους ενεργειακούς πόρους, αλλά και να εδραιώσει την παρουσία της σε μια περιοχή στρατηγικής σημασίας.

Το Μνημόνιο έχει προκαλέσει αντιδράσεις από τις γειτονικές χώρες, κυρίως την Ελλάδα και την Αίγυπτο. Οι δύο χώρες θεωρούν το τουρκο-λιβυκό Μνημόνιο παράνομο, αλλά και ως μια προκλητική κίνηση που αμφισβητεί τα καθιερωμένα θαλάσσια σύνορα και θέτει σε κίνδυνο τα δικά τους οικονομικά συμφέροντα, την ενεργειακή τους ασφάλεια. Η οριοθέτηση των αποκλειστικών οικονομικών ζωνών (ΑΟΖ) που συμφωνήθηκε στο Μνημόνιο τέμνει άμεσα τις ζώνες που διεκδικούν η Ελλάδα και η Κύπρος, εντείνοντας τις μακροχρόνιες διαφορές στην περιοχή. Επιπλέον, το Μνημόνιο Συνεργασίας Τουρκίας-Λιβύης εντείνει τη συνολική αβεβαιότητα στην Ανατολική Μεσόγειο, περιπλέκει το γεωπολιτικό τοπίο με επιπτώσεις στην περιφερειακή σταθερότητα, που εντείνονται από τις δεδηλωμένες περιφερειακές βλέψεις της Άγκυρας, που εμπεριέχονται στο νέο-οθωμανικό σχέδιο της Τουρκίας⁷, το οποίο επηρεάζει την Αίγυπτο κυρίως όμως την Ελλάδα.

Πράγματι, το δόγμα Νταβούτογλου σε συνδυασμό με το Σχέδιο της *Γαλάζιας Πατρίδας* συγκεκριμενοποιούν την επιδίωξη της Τουρκίας να ανακτήσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο έλεγχο και επιρροή στα εδάφη που κάποτε ανήκαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία.⁸ Αυτές οι επιδιώξεις δεν θα μπορούσαν παρά να επηρεάζουν τις περιφερειακές σχέσεις και βεβαίως την ενεργειακή πολιτική κρατών της Ανατολικής

⁶ Casin, Mesut Hakki. "Analysis - Strategic, Legal Aspects of Turkey-Libya Deal." Anadolu Ajansı, 13 Δεκεμβρίου 2019. <https://www.aa.com.tr/en/africa/analysis-strategic-legal-aspects-of-turkey-libya-deal/1673079>

⁷ ονομάζεται αλλιώς και "Δόγμα Νταβούτογλου"

⁸ Areteos, Evangelos. "Mavi Vatan and Forward Defense." Diplomatic Academy – University of Nicosia, <https://www.unic.ac.cy/da/wp-content/uploads/sites/11/2020/07/Mavi-Vatan-and-Forward-Defence-Evangelos-Areteos.pdf>

Μεσογείου. Με αυτά τα δεδομένα, η Άγκυρα στοχεύει στη δημιουργία νέων γεωπολιτικών σχέσεων που ευθυγραμμίζονται με τους περιφερειακούς της στόχους. Παράλληλα, δίνεται μεγάλη έμφαση στην οικονομική επέκταση και στο άνοιγμα νέων εμπορικών δρόμων. Η Τουρκία επιδιώκει να αξιοποιήσει τις οικονομικές συνεργασίες με χώρες που έχει κοινούς δεσμούς,⁹ όπως επίσης κατασκευάζει έργα υποδομής για να ενισχύσει την οικονομική της θέση και επιρροή στην περιοχή.

Επίσης, οι τουρκικές διεκδικήσεις επί θαλάσσιων ζωνών έχουν οδηγήσει σε εντάσεις με τις γειτονικές χώρες, κυρίως με την Ελλάδα, επηρεάζοντας τις υποθαλάσσιες έρευνες και τα έργα αγωγών μεταφοράς ενέργειας. Η στάση της Τουρκίας έχει επιβαρύνει τις σχέσεις της με την Ελλάδα και την Κύπρο, το 37% του εδάφους της οποίας τελεί υπό στρατιωτική κατοχή από το 1974 μέχρι σήμερα, και την οποία δεν αναγνωρίζει ως ανεξάρτητο κράτος, ιδίως όσον αφορά τα θαλάσσια σύνορα και την εξερεύνηση ενεργειακών πόρων. Οι διαφωνίες σχετικά με τις αποκλειστικές οικονομικές ζώνες και οι ανταγωνιστικές διεκδικήσεις στην περιοχή έχουν αυξήσει τις πολιτικές εντάσεις. Η επιθετική στάση της Τουρκίας έχει επηρεάσει τις περιφερειακές συμμαχίες και την πρόοδο των έργων ενεργειακών υποδομών στην Ανατολική Μεσόγειο, γεγονός που έχει επιπτώσεις στις χώρες διαμετακόμισης ενέργειας και την ενεργειακή ασφάλεια.

Η επίδραση των πολιτικών σχέσεων στην ενεργειακή συνεργασία

Οι πολιτικές σχέσεις μεταξύ των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του τοπίου της ενεργειακής συνεργασίας. Οι πολιτικές εντάσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ιδίως όσον αφορά τα θαλάσσια σύνορα και τις διεκδικήσεις υποθαλάσσιων ενεργειακών πόρων, έχουν επηρεάσει σημαντικά την ενεργειακή συνεργασία στην περιοχή. Οι διαφωνίες σχετικά με τις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες έχουν οδηγήσει σε ανταγωνιστικές διεκδικήσεις, εμποδίζοντας τις προσπάθειες συνεργασίας και επηρεάζοντας, ενδεχομένως, την υλοποίηση των ενεργειακών σχεδίων που αφορούν την Ελλάδα.

Οι συνεχιζόμενες πολιτικές διαφορές μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας, ιδίως σε σχέση με την υπό κατοχή Κύπρο αλλά και αυτές στα θαλάσσια σύνορα, δεν επιτρέπουν την ενεργειακή συνεργασία. Η εξερεύνηση και η εκμετάλλευση των πόρων υδρογονανθράκων στις αμφισβητούμενες περιοχές δεν έχει προχωρήσει, επηρεάζοντας το τοπίο της ενεργειακής

⁹ Τουρκογενείς χώρες (Αζερμπαϊτζάν, Τουρκμενιστάν κτλ) και αραβικές χώρες (σουνιτικό τόξο).

συνεργασίας. Όσον αφορά την Ελλάδα, οι περιοχές που η Τουρκία θέτει υπό αμφισβήτηση, αφορούν τμήματα ελληνικής υφαλοκρηπίδας αλλά και επιπλέον περιοχές που θα άνηκαν στην ελληνική ΑΟΖ, εφόσον αυτή είχε κηρυχθεί στο σύνολό της, εξ αιτίας της τουρκικής επιθετικότητας και των τουρκικών βλέψεων στο Αιγαίο. Επιπρόσθετα, η Κύπρος, συνεχίζει να αντιμετωπίζει την τουρκική επιθετικότητα, καθώς η Άγκυρα πραγματοποίησε κατά το παρελθόν έρευνες εντός της Κυπριακής ΑΟΖ. Τέλος, οι σχέσεις Αιγύπτου – Τουρκίας παραμένουν ψυχρές, μετά την ανατροπή του Ισλαμιστή Προέδρου της Αιγύπτου και την εντονότατη αντίδραση του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν.

Η ενίσχυση της συμμαχίας μεταξύ της Αιγύπτου και της Ελλάδας έχει θετικές επιπτώσεις στην ενεργειακή συνεργασία. Τα κοινά συμφέροντα και η διπλωματική συνεργασία ενισχύουν τα ενεργειακά σχέδια που αφορούν τις δύο χώρες. Η συμμαχία χρησιμεύει ως γεωπολιτικό αντίβαρο, σε μία προσπάθεια άμβλυνσης των περιφερειακών εντάσεων. Η δημιουργία του Φόρουμ Φυσικού Αερίου Ανατολικής Μεσογείου, που ιδρύθηκε με αιγυπτιακή πρωτοβουλία, στο οποίο συμμετέχουν η Ελλάδα, η Κύπρος και άλλοι περιφερειακοί παράγοντες, αντανακλά μια προσπάθεια για την ενίσχυση της περιφερειακής ενεργειακής συνεργασίας.

Στον αντίποδα, η διεκδικητική εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και οι διεκδικήσεις της επί θαλάσσιων ζωνών επηρεάζουν αρνητικά τα σχέδια για την δημιουργία αγωγών διαμετακόμισης ενέργειας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι πολιτικές εντάσεις, όπως μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ενδέχεται να παρεμποδίσουν την πραγματοποίηση του σχεδίου του αγωγού EAST MED, η κατασκευή του οποίου είναι ήδη τεχνικά δύσκολη και δαπανηρή.

Ως προς τις συμφωνίες μεταξύ της Ελλάδας και Αιγύπτου, συμβάλλουν στην επιτυχία των ενεργειακών σχεδίων. Ωστόσο, η σταθερότητα στην περιοχή παραμένει κρίσιμος παράγοντας. Οι συνεχείς εντάσεις ενδέχεται να επηρεάσουν την αξιοπιστία αυτών των συμφωνιών, γεγονός που απαιτεί συνεχείς διπλωματικές προσπάθειες για τη διασφάλιση της σταθερότητας και της δέσμευσης σε συνεργατικά σχέδια. Οι αβεβαιότητες που απορρέουν από τις περιφερειακές συγκρούσεις μπορεί να οδηγήσουν αποτρέψουν τις απαραίτητες επενδύσεις, επηρεάζοντας τη χρηματοδότηση και την υλοποίηση ενεργειακών σχεδίων που αφορούν την Ελλάδα, την Αίγυπτο και άλλες χώρες.

Οι ενεργειακοί πόροι της Αιγύπτου

Η Αίγυπτος, διαθέτει ένα ευρύ φάσμα ενεργειακών πόρων που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του ενεργειακού της τοπίου.

Διαθέτει σημαντικά αποθέματα πετρελαίου, τα οποία βρίσκονται κυρίως στη Δυτική Έρημο και στον Κόλπο του Σουέζ.¹⁰ Τα αποθέματα αυτά συμβάλλουν σημαντικά στο ενεργειακό μείγμα της χώρας και έχουν ιστορικά στηρίξει την εγχώρια κατανάλωση και τις εξαγωγικές δραστηριότητες. Επιπλέον, αποτελεί σημαντικό παράγοντα στον τομέα του φυσικού αερίου, με σημαντικά αποθέματα που βρίσκονται στο Δέλτα του Νείλου και στη Μεσόγειο Θάλασσα.¹¹ Το φυσικό αέριο έχει αναδειχθεί σε κρίσιμο στοιχείο της ενεργειακής στρατηγικής της Αιγύπτου, καλύπτοντας την εγχώρια ζήτηση, χρησιμεύοντας ως βασικό εξαγωγίμο προϊόν και συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Η παραγωγή φυσικού αερίου, συμπεριλαμβανομένων σημαντικών υποθαλάσσιων ανακαλύψεων, δίνει στην Αίγυπτο την δυνατότητα διεύρυνση του ενεργειακού της ρόλου με την δημιουργία έργων υποδομής, όπως εγκαταστάσεις υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG). Αν και όχι τόσο μεγάλο σε απόθεμα όσο το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, η Αίγυπτος διαθέτει κοιτάσματα άνθρακα, ιδίως στη χερσόνησο του Σινά.¹² Η χρήση του άνθρακα ήταν περιορισμένη, αλλά οι συνεχιζόμενες δραστηριότητες εξερεύνησης ενδέχεται να αποκαλύψουν πρόσθετους πόρους άνθρακα, επηρεάζοντας τον μελλοντικό ενεργειακό σχεδιασμό.

Εξαιτίας του άπλετου ηλιακού φωτός, η Αίγυπτος έχει επενδύσει σε ηλιακά έργα μεγάλης κλίμακας, όπως το ηλιακό πάρκο Benban,¹³ υπογραμμίζουν τη δέσμευση της χώρας για την αξιοποίηση της ηλιακής ενέργειας. Το δυναμικό της ηλιακής ενέργειας στην Αίγυπτο είναι τεράστιο, προσφέροντας μια βιώσιμη και καθαρή εναλλακτική λύση έναντι των συμβατικών πηγών. Η αιολική ενέργεια διαδραματίζει αυξανόμενο ρόλο στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας της Αιγύπτου, ιδίως στην περιοχή του Κόλπου του Σουέζ. Το αιολικό πάρκο Zafarana είναι ένα από τα μεγαλύτερα στην Αφρική, αξιοποιώντας τους αιολικούς πόρους της χώρας.¹⁴ Οι συνεχείς επενδύσεις σε έργα αιολικής ενέργειας

¹⁰ βλ. Πίνακας 1

¹¹ βλ. Πίνακα 2

¹² βλ. Πίνακα 3

¹³ Το πάρκο αποτελεί κοινοπραξία Κίνας - Αιγύπτου. Βλ.: *Egypt: China's Green Energy Company starts*, <https://allafrica.com/stories/201804120269.html>.

¹⁴ Το αιολικό πάρκο στήριξαν με δάνεισμό χώρες-μέλη της ΕΕ. Βλ.: "Power Plant Profile: Zafarana, Egypt." Power Technology. <https://www.power-technology.com/marketdata/power-plant-profile-zafarana-egypt/>.

υποδεικνύουν τη δέσμευση της Αιγύπτου να διαφοροποιήσει την τροφοδοσία της σε ενέργεια και να προωθήσει την ενεργειακή βιωσιμότητα μέσω αξιοποίησης πολλαπλών πηγών ενέργειας. Εκτός των άλλων, ο ποταμός Νείλος αποτελεί πηγή για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας, συμβάλλοντας στο δυναμικό ανανεώσιμων πηγών της Αιγύπτου,¹⁵ αν και σε μικρότερο βαθμό από ό,τι στο παρελθόν.

Υπάρχουσα ενεργειακή υποδομή

Οι ενεργειακές υποδομές της Αιγύπτου διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση του ποικίλου ενεργειακού της τομέα. Οι εγκαταστάσεις παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου της Αιγύπτου βρίσκονται κυρίως σε περιοχές, όπως η Δυτική Έρημος και το Δέλτα του Νείλου. Οι εγκαταστάσεις αυτές περιλαμβάνουν μονάδες εξερεύνησης, εξόρυξης και επεξεργασίας, συμβάλλοντας στην αυτάρκεια της χώρας σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Το ηλιακό πάρκο Benban,¹⁶ που βρίσκεται κοντά στο Ασουάν, αποτελεί ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα της δέσμευσης της Αιγύπτου στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Παράλληλα, το δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας της Αιγύπτου αποτελεί ζωτικό στοιχείο της ενεργειακής υποδομής της, διευκολύνοντας τη μεταφορά ενέργειας από τα κέντρα παραγωγής σε διάφορες περιοχές. Οι συνεχιζόμενες προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό και την επέκταση του δικτύου ενισχύουν την ικανότητα και την αξιοπιστία του, υποστηρίζοντας την ενσωμάτωση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Επίσης, η χώρα διαθέτει ένα εκτεταμένο δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου, που συνδέει τις εγκαταστάσεις παραγωγής με τους εγχώριους καταναλωτές και τους τερματικούς σταθμούς εξαγωγής. Στους αξιοσημείωτους αγωγούς περιλαμβάνονται εκείνοι που συνδέουν τα μεσογειακά κοιτάσματα φυσικού αερίου με τα κέντρα εγχώριας κατανάλωσης και τους τερματικούς σταθμούς εξαγωγής υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG).¹⁷ Οι επενδύσεις σε εγκαταστάσεις εξαγωγής υγροποιημένου φυσικού αερίου, υπογραμμίζουν τη φιλοδοξία της Αιγύπτου να καταστεί βασικός παραγωγός και εξαγωγέας φυσικού αερίου στις διεθνείς αγορές.¹⁸

Όσον αφορά τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η Αίγυπτος έχει κάνει σημαντικές επενδύσεις στην επέκταση των σχετικών υποδομών. Η κατασκευή νέων ηλιακών και αιολικών έργων, παράλληλα με τις τρέχουσες εξελίξεις στην υδροηλεκτρική ενέργεια,

¹⁵ βλ. Πίνακα 4

¹⁶ βλ. Πίνακα 5

¹⁷ βλ. Πίνακα 6

¹⁸ βλ. Πίνακα 8

σηματοδοτεί μια στρατηγική στροφή προς ένα πιο βιώσιμο και διαφοροποιημένο ενεργειακό τοπίο.¹⁹ Ταυτόχρονα, η Αίγυπτος λαμβάνει μέτρα για την προστασία κρίσιμων εγκαταστάσεων από ακραία καιρικά φαινόμενα και τη βελτίωση της συνολικής αξιοπιστίας των υποδομών. Κινήσεις γίνονται επίσης και στον τομέα της ασφάλειας από τρομοκρατικές ομάδες, τόσο στο νότιο τμήμα της, όσο και στην περιφέρεια του όρους Σινά²⁰. Όλες αυτές οι επενδύσεις, παρά τις δυσκολίες, προετοιμάζουν την Αίγυπτο για την ανάληψη ενός σημαντικού ρόλου, τουλάχιστον, σε περιφερειακό επίπεδο, και ταυτόχρονα προετοιμάζουν το έδαφος για την ανάπτυξη της εύθραυστης οικονομίας της χώρας και την κάλυψη των μεγάλων αναγκών που προκύπτουν από τον ταχύτατα αυξανόμενο πληθυσμό της²¹ και την διόγκωση της αστικοποίησης²². Πράγματι, ο ενεργειακός τομέας της Αιγύπτου συμβάλλει σημαντικά στο ΑΕΠ της. Τα έσοδα που παράγονται από την εξερεύνηση,²³ την παραγωγή και την εξαγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου χρησιμεύουν ως ακρογωνιαίος λίθος για την οικονομική ανάπτυξη,²⁴ παρέχοντας βασικούς πόρους για δημόσιες υποδομές, κοινωνικά προγράμματα και επενδύσεις σε διάφορους τομείς.

Στην ευόδωση των σχεδίων αυτών συνεισφέρει σημαντικά και η ανακάλυψη νέων αποθεμάτων φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, ενισχύοντας την ενεργειακή ασφάλεια της χώρας και στηρίζοντας τις προσπάθειές να γίνει χώρα εξαγωγέας ενέργειας, αυξάνοντας ταυτόχρονα την γεωπολιτική της επιρροή.²⁵ Ως αξιόπιστος εξαγωγέας φυσικού αερίου, η Αίγυπτος καθίσταται απαραίτητος εταίρος για τις χώρες που επιδιώκουν την ενεργειακή ασφάλεια, προάγοντας τις σταθερές σχέσεις και μετριάζοντας πιθανές γεωπολιτικές εντάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο, και αναβαθμίζει τη θέση της στην παγκόσμια αγορά ενέργειας. Τέλος, η διαφοροποίηση των εξαγωγικών προορισμών ενισχύει την ανθεκτικότητα της Αιγύπτου στις διακυμάνσεις των τιμών της αγοράς και ενισχύει τη θέση της ως βασικού δρώντα στο διεθνές ενεργειακό εμπόριο. Τέλος, η απόκτηση της

¹⁹ βλ. Πίνακα 7

²⁰ Στα νότια της Αιγύπτου караδοκεί η τρομοκρατική οργάνωση Μπόκο Χαράμ, ενώ στο όρος Σινά παραμένουν ως σήμερα ένοπλες ομάδες που δεν έχουν ακόμη αντιμετωπιστεί επαρκώς.

²¹ Central Intelligence Agency, CIA Factbook. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/egypt/summaries/#people-and-society>.

²² “Αίγυπτος: Τί Κρύβεται Πίσω Από Τη Μετακόμιση Της Πρωτεύουσας Από Το Κάιρο Σε Ένα Νέο Προάστιο.” HuffPost Greece, 12 Σεπτεμβρίου 2022. https://www.huffingtonpost.gr/entry/aiyptos-ti-krevetai-piso-apo-te-metakomise-tes-proteeoesas-apo-to-kairo-se-ena-neo-proastio_gr_631b1bd2e4b027aa405ab9bb

²³ Βλ. Πίνακα 9

²⁴ “The Economics of Egypt’s Petroleum Production Boom: Egypt Oil & Gas.” Egypt Oil & Gas | Connecting The Pieces, 15 Οκτωβρίου 2022. <https://egyptoil-gas.com/features/the-economics-of-egypts-petroleum-production-boom/>

²⁵ Επί παραδείγματι η πρόσφατη ανακάλυψη φυσικού αερίου στην ευρύτερη περιοχή του Δέλτα του Νείλου, βλ.: Mishra, Shivam. “Shell Announces Gas Discovery Offshore Egypt.” Offshore Technology, 22 Νοεμβρίου 2023. <https://www.offshore-technology.com/news/shell-finds-gas-offshore-egypt/>

ικανότητας να συμβάλλει σημαντικά στην παγκόσμια αγορά ενέργειας παρέχει στην Αίγυπτο διπλωματική ισχύ, ενώ η συμμετοχή της σε διεθνείς ενεργειακές πρωτοβουλίες και συνεργασίες ενισχύει τη διπλωματική της επιρροή, συμβάλλοντας στην επίτευξη ευρύτερων γεωπολιτικών στόχων.

Τα σχέδια της Αιγύπτου για τις εξαγωγές ενέργειας επικεντρώνονται στην ανάπτυξη και επέκταση των εγκαταστάσεων εξαγωγής υδροποιημένου φυσικού αερίου, επενδύοντας στον εκσυγχρονισμό και την αύξηση της χωρητικότητας των υφιστάμενων τερματικών σταθμών εξαγωγής, όπως οι εγκαταστάσεις Idku και Damietta, για να ενισχύσει την ικανότητα του να ανταποκρίνεται στην αυξανόμενη ζήτηση φυσικού αερίου τόσο στην εγχώρια όσο και στην ευρωπαϊκή αγορά.²⁶ Παράλληλα, το Κάιρο προσπαθεί να εξασφαλίσει μακροπρόθεσμα συμβόλαια, ώστε να αποκτήσει μια σταθερή αγορά για τις εξαγωγές υδροποιημένου φυσικού αερίου της,²⁷ αποβλέποντας και σε διεθνείς συμπράξεις²⁸, ενώ η ανάπτυξη αγωγών που συνδέουν τα μεγάλα κοιτάσματα φυσικού αερίου, όπως το κοιτάσμα φυσικού αερίου Zohr,²⁹ με τις εγκαταστάσεις εξαγωγής δημιουργεί ισχυρά θεμέλια στη μεταφορά ενέργειας και ενισχύει τη συνολική αξιοπιστία της χώρας.³⁰

Το Φόρουμ Φυσικού Αερίου Ανατολικής Μεσογείου (EMGF) και ο αιγυπτιακός σχεδιασμός

Το Φόρουμ Φυσικού Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου (EMGF)³¹ το οποίο συστάθηκε το 2020,³² με πρωτοβουλία της Αιγύπτου, λειτουργεί ως κεντρικός περιφερειακός Οργανισμός, που ιδρύθηκε, προωθώντας τη συνεργασία μεταξύ των χωρών-μελών της Ανατολικής Μεσογείου στον τομέα της ενέργειας και αποτελεί στρατηγική συνιστώσα των ευρύτερων στόχων της Αιγύπτου για τις εξαγωγές ενέργειας.³³ και των περιφερειακών

²⁶ McKay, John. "Egypt Aims to Maximise LNG Output from Damietta and Idku Plants with Most Cargoes Pointing at Europe." 28 Νοεμβρίου 2022. <https://lngjournal.com/index.php/latest-news-mainmenu-47/item/107210-egypt-aims-to-maximise-lng-output-from-damietta-and-idku-plants-with-most-cargoes-pointing-at-europe>

²⁷ Reed, Stanley. The E.U. looks to tap gas from Egypt and Israel., 15 Ιουνίου 2022. <https://www.nytimes.com/2022/06/15/business/eu-gas-egypt-israel.html>

²⁸ "Egypt Signs \$1.6 Billion Deals with China, EU Companies to Develop Sea Ports." Al Monitor, 17 Μαρτίου 2023. <https://www.al-monitor.com/originals/2023/03/egypt-signs-16-billion-deals-china-eu-companies-develop-sea-ports>

²⁹ Βλ. Πίνακα 10

³⁰ "Egypt Extends WEEM Concession for Lukoil in Eastern Desert." Interfax, 20 Δεκεμβρίου 2023. <https://interfax.com/newsroom/top-stories/97837/>

³¹ EastMed Gas Forum

³² Anselmo, di Fabrizio. "Verso Un'opec Del Gas Mediterraneo?" ISPI, 9 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/verso-unopec-del-gas-mediterraneo-24926>

³³ EMGF Overview. <https://emgf.org/pages/about/overview.aspx>

διπλωματικών στρατηγικών της. Στο Φόρουμ Φυσικού Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου συμμετέχουν, εκτός από την Αίγυπτο, η Κύπρος, η Ελλάδα η Γαλλία, το Ισραήλ, η Ιταλία, η Ιορδανία και η Παλαιστινιακή Αρχή, με κοινό στόχο τη δημιουργία μιας πλατφόρμας για διάλογο και κοινά έργα³⁴. Με την προώθηση της συνεργασίας, το Φόρουμ επιδιώκει να συμβάλει στην περιφερειακή σταθερότητα και την οικονομική ανάπτυξη.

Για τους σχεδιασμούς της Αιγύπτου, οι εξαγωγές ενέργειας στόχο έχουν και πολιτικά πλεονεκτήματα, που ευθυγραμμίζονται με τα εθνικά συμφέροντα, αλλά και τους οικονομικούς στόχους της χώρας. Είναι γεγονός ότι οι εξαγωγές ενέργειας προς την Ευρώπη μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη και σταθερή εισροή χρημάτων, λόγω της ανάπτυξης πολλαπλών πηγών ενέργειας, θα ενισχύσει την ανθεκτικότητα της οικονομίας της Αιγύπτου και θα της επιτρέψει να εξυπηρετεί το μεγάλο εξωτερικό της χρέος. Εάν υλοποιηθούν τα σχέδια εκμετάλλευσης και εξαγωγών διαφόρων μορφών ενέργειας, όπως η ηλεκτρική ενέργεια, όπως θα δούμε στην συνέχεια, η Αίγυπτος μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο μέσω της ενεργειακής διπλωματίας.

Ωστόσο, το Κάιρο για την πραγματοποίηση των σχεδιασμών αυτών έχει να αντιμετωπίσει σοβαρές προκλήσεις. Κατ'αρχήν, η Αίγυπτος αντιμετωπίζει προβλήματα όσον αφορά την εξασφάλιση μακροπρόθεσμων συμβάσεων. Η δυναμική της αγοράς, συμπεριλαμβανομένων των διακυμάνσεων των τιμών και του ανταγωνισμού από άλλους προμηθευτές, επηρεάζει την κερδοφορία των εξαγωγών ενέργειας από την Αίγυπτο. Επίσης, η Ανατολική Μεσόγειος χαρακτηρίζεται από γεωπολιτικές εντάσεις. Επομένως, τα σχέδια εξαγωγής ενέργειας της Αιγύπτου ενδέχεται να επηρεαστούν από πολιτικές διαμάχες και περιφερειακές συγκρούσεις, που μπορούν να διαταράξουν ενδεχομένως τις αλυσίδες ενεργειακού εφοδιασμού και να προκαλέσουν νέες προκλήσεις.³⁵ Επιπλέον, η ανάπτυξη των απαραίτητων υποδομών, όπως οι αγωγοί και οι εγκαταστάσεις εξαγωγής, απαιτεί σημαντικές επενδύσεις, ενώ η εξασφάλιση της χρηματοδότησης και η διαχείριση των έργων υποδομής μεγάλης κλίμακας δημιουργούν αμφιβολίες ως προς την έγκαιρη υλοποίηση τους. Ακόμα, υπάρχει και το πρόβλημα της εξισορρόπησης των ενεργειακών εξαγωγών με τις εγχώριες ενεργειακές ανάγκες, ενώ οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις της εξόρυξης και της μεταφοράς ενέργειας αποτελούν αυξανόμενη ανησυχία σε παγκόσμιο επίπεδο.

³⁴“ East Mediterranean States Formally Establish Egypt-Based Gas.” Reuters, 22 Σεπτεμβρίου 2020. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-energy-idUKKCN26D14D>

³⁵ “Η ανάφλεξη στη Μέση Ανατολή βάζει φωτιά στα ενεργειακά πλάνα της Αιγύπτου: Οι χαμένες ποσότητες και πώς επηρεάζεται η Ευρώπη.” 20 Οκτωβρίου 2023. <https://energypress.gr/news/i-anaflexi-sti-mesi-anatoli-bazei-fotia-sta-energeiaka-plana-tis-aigyptoy-oi-hamenes-posotites>

Όπως προκύπτει, τα σχέδια εξαγωγής ενέργειας της Αιγύπτου στην Ευρώπη προσφέρουν σημαντικά οικονομικά και πολιτικά οφέλη, ευθυγραμμιζόμενα με τα εθνικά συμφέροντα και τους οικονομικούς στόχους της χώρας. Ωστόσο, προκλήσεις όπως η δυναμική της αγοράς, οι γεωπολιτικές εντάσεις, οι επενδύσεις σε υποδομές, τα τεχνολογικά ζητήματα και οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις απαιτούν στρατηγικό σχεδιασμό και αποτελεσματική διπλωματία. Η επιτυχία της πρωτοβουλίας της Αιγύπτου για τις εξαγωγές ενέργειας εξαρτάται από την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, αξιοποιώντας παράλληλα τα δυνητικά οφέλη για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και την ενίσχυση της περιφερειακής επιρροής.

Γεωπολιτική σημασία της Ελλάδας

Η επιλογή της Ελλάδας ως χώρας διαμετακόμισης ενέργειας από την Αίγυπτο προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει μεγάλη γεωπολιτική σημασία, δεδομένου ότι η γεωγραφική θέση της Ελλάδας την καθιστά φυσική πύλη προς την Ευρώπη. Αυτή η στρατηγική θέση παρέχει μια άμεση και αποτελεσματική διαδρομή για τις εξαγωγές ενέργειας από την Ανατολική Μεσόγειο, ευθυγραμμιζόμενη με την έμφαση του επιθετικού ρεαλισμού στην εξασφάλιση πλεονεκτικών γεωγραφικών θέσεων. Επιπλέον, η γειτνίαση της Ελλάδας με σημαντικές θαλάσσιες οδούς, συμπεριλαμβανομένης της διώρυγας του Σουέζ και των Τουρκικών Στενών, ενισχύει τη σημασία της στο παγκόσμιο εμπόριο. Ως χώρα διαμετακόμισης, η Ελλάδα μπορεί να επωφεληθεί από αυτές τις οδούς, διευκολύνοντας την αποτελεσματική μεταφορά ενεργειακών πόρων από την Αίγυπτο στις ευρωπαϊκές αγορές.³⁶

Η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) συμβάλλει στην σταθερότητα της. Η χώρα τηρεί τους κανονισμούς της ΕΕ, προωθώντας ένα σταθερό οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον. Αυτή η σταθερότητα εξασφαλίζει στην Αίγυπτο έναν αξιόπιστο εταίρο και παράλληλα ενισχύει την θέση του επιθετικού ρεαλισμού στη διαμόρφωση συμμαχιών για στρατηγικό πλεονέκτημα. Η πολιτική σταθερότητα της Ελλάδας, σε συνδυασμό με τις μακροχρόνιες διπλωματικές σχέσεις της με την Αίγυπτο, δημιουργεί ένα θεμέλιο εμπιστοσύνης, συνεργασίας, αμοιβαίας κατανόησης και συνεργασίας, διευκολύνοντας την περαιτέρω συνεργασία σε διπλωματικό και οικονομικό επίπεδο, συμβάλλοντας στην γεωπολιτική συνεργασία που απαιτείται για την επιτυχή διαμετακόμιση ενέργειας. Παράλληλα, η θέση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση ενισχύει περαιτέρω το ρόλο της ως γέφυρα μεταξύ της Αιγύπτου και της Ευρώπης. Ως μέλος της ΕΕ,

³⁶ βλ. Πίνακα 11

η Ελλάδα μπορεί να ενισχύσει τους διπλωματικούς δεσμούς ΕΕ και Αιγύπτου και δημιουργώντας ένα ευνοϊκό περιβάλλον για έργα διαμετακόμισης ενέργειας.

Ο ρόλος της Ελλάδας ως φυσική χώρα διαμετακόμισης ενέργειας επιτείνεται από τη θέση της ως στρατηγικού ενεργειακού κόμβου. Η χώρα μπορεί να αποτελέσει σημαντική δίοδο για τους ενεργειακούς πόρους από την Ανατολική Μεσόγειο προς την Ευρώπη, ευθυγραμμιζόμενη με την έμφαση του επιθετικού ρεαλισμού στον έλεγχο ζωτικής σημασίας υποδομών για στρατηγικό πλεονέκτημα. Η συμμετοχή της μάλιστα σε περιφερειακές ενεργειακές πρωτοβουλίες, όπως το Φόρουμ Φυσικού Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου και έργα υποδομής όπως ο αγωγός EAST MED, υπογραμμίζουν τη δέσμευσή της να καταστεί αναπόσπαστο μέρος των διασυνδεδεμένων ενεργειακών δικτύων, γεγονός που ενισχύει τη γεωπολιτική της σημασία στη διαμόρφωση του περιφερειακού ενεργειακού τοπίου.

Κοινά συμφέροντα Ελλάδας και Αιγύπτου

Η σύμπτωση των γεωπολιτικών, οικονομικών συμφερόντων και θεμάτων ασφαλείας έχει δημιουργήσει μια στρατηγική ευθυγράμμιση μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου. Με βάση τη γεωγραφική τους εγγύτητα, και τα δύο κράτη έχουν αναγνωρίσει τις δυνατότητες για συνεργασία που εκτείνονται πέρα από την περιφερειακή σταθερότητα. Μια κομβική πτυχή της διμερούς αυτής σχέσης έγκειται στην οικονομική συνεργασία. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Αίγυπτος μπορούν να επωφεληθούν σημαντικά από κοινές επιχειρήσεις στον τομέα της ενέργειας. Η εκμετάλλευση και η σύνδεση των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών ενέργειας, δημιουργούν ευκαιρίες για αμοιβαία οικονομική πρόοδο. Τα δύο κράτη έχουν αξιοποιήσει στρατηγικά τη γεωγραφική τους θέση στην Ανατολική Μεσόγειο για να προωθήσουν την οικονομική αλληλεξάρτηση και να αξιοποιήσουν τους ενεργειακούς τους πόρους.

Η στρατηγική σημασία της Ελλάδας και της Αιγύπτου στην Ανατολική Μεσόγειο υπογραμμίζεται και από τη συλλογική τους επιδίωξη για ενεργειακή ασφάλεια. Ως βασικοί δρώντες στην διαμετακόμιση υδρογονανθράκων³⁷, η συνεργασία τους όχι μόνο εξασφαλίζει σταθερό ενεργειακό εφοδιασμό για την εγχώρια κατανάλωση, αλλά και τις τοποθετεί ως δρώντες με επιρροή στο παγκόσμιο ενεργειακό τοπίο, συμβάλλοντας στην περιφερειακή

³⁷ Στο μέλλον η Ελλάδα ενδέχεται και η ίδια να καταστεί εξαγωγέας υδρογονανθράκων.

σταθερότητα, παράγοντας αναγκαίος σε ένα ασταθές υποσύστημα, όπως αυτό της Ανατολικής Μεσογείου.

Πέρα από τα οικονομικά συμφέροντα, οι δύο χώρες αναγνωρίζουν τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζουν στη διασφάλιση της θαλάσσιας ασφάλειας και της περιφερειακής σταθερότητας. Η στρατηγική τους θέση στην Ανατολική Μεσόγειο τις καθιστά κρίσιμους παράγοντες για τη διασφάλιση ζωτικών θαλάσσιων οδών και την αντιμετώπιση απειλών, όπως η τρομοκρατία και η αστάθεια. Η σύγκλιση των θέσεων τους σε αυτές τις προκλήσεις εδραιώνει ένα πλαίσιο συνεργασίας, ενισχύοντας τη συνολική αρχιτεκτονική ασφάλειας της περιοχής, που όμως δοκιμάζεται από τον πόλεμο της Γάζας.

Αξιολόγηση της σκοπιμότητας της διαμετακόμισης ενέργειας μέσω Ελλάδας

Η μεταφορά ενεργειακών πόρων και η διέλευσή τους μέσω ενδιάμεσων κρατών έχει στρατηγική σημασία στο παγκόσμιο ενεργειακό τοπίο. Η γεωπολιτική θέση της Ελλάδας την καθιστά κομβικό πεδίο για τη διαμετακόμιση ενέργειας, συνδέοντας βασικές περιοχές παραγωγής ενέργειας με αγορές υψηλής ζήτησης³⁸. Η στρατηγική θέση της χώρας υπογραμμίζει τις δυνατότητες της ως αγωγού για ποικίλες πηγές ενέργειας. Η ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας, η οικονομική διαφοροποίηση και η γεωπολιτική ασφάλεια είναι μεταξύ των γεωπολιτικών πλεονεκτημάτων που μπορεί να αποκομίσει η Ελλάδα μέσω της διευκόλυνσης της διαμετακόμισης ενέργειας.

Οι οικονομικές επιπτώσεις της διαμετακόμισης ενέργειας μέσω της Ελλάδας είναι πολύπλευρες. Από τη μία πλευρά, η κατασκευή και συντήρηση ενεργειακών υποδομών, όπως αγωγοί και τερματικοί σταθμοί υδροποιημένου φυσικού αερίου, θα μπορούσε να τονώσει την οικονομική ανάπτυξη, να δημιουργήσει ευκαιρίες απασχόλησης και να προσελκύσει ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα. Από την άλλη πλευρά, οι ανησυχίες που σχετίζονται με το κόστος των υποδομών, τα ρυθμιστικά πλαίσια και η αστάθεια των παγκόσμιων αγορών ενέργειας καθιστούν αναγκαία μια σχολαστική οικονομική ανάλυση για να διαπιστωθεί η συνολική οικονομική βιωσιμότητα τέτοιων εγχειρημάτων.

Ένας ακόμα παράγοντας που απαιτεί προσεκτική μελέτη είναι ο περιβαλλοντικός αντίκτυπος της διαμετακόμισης ενέργειας μέσω της Ελλάδας, ιδίως στο πλαίσιο της μετατόπισης των παγκόσμιων ενεργειακών προτύπων προς την κατεύθυνση της αειφορίας

³⁸ Λ.χ. Εξαγωγείς όπως χώρες της Βορείου Αφρικής και κράτη του Αραβο-περσικού Κόλπου και εισαγωγείς όπως χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης

και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η αξιολόγηση των οικολογικών επιπτώσεων των υποδομών μεταφόρτωσης, όπως οι πιθανές διαρροές πετρελαίου ή οι εκπομπές αερίων, είναι επιτακτική ανάγκη. Η ενσωμάτωση περιβαλλοντικά υπεύθυνων πρακτικών και η τήρηση των διεθνών περιβαλλοντικών κανόνων είναι ουσιώδους σημασίας για τον μετριασμό ενδεχόμενων αρνητικών επιπτώσεων, αλλά για την υποστήριξη των πρωτοβουλιών για την κατασκευή υποδομών για την διαμετακόμιση ενέργειας.

Συμπερασματικά, η στρατηγική σημασία της Ελλάδας ως κόμβου διαμετακόμισης ενέργειας είναι εν δυνάμει πολύ μεγάλη. Όμως, τα γεωπολιτικά πλεονεκτήματα, οι οικονομικές ευκαιρίες και οι δυνατότητες περιβαλλοντικής διαχείρισης αποτελούν προσεκτικό σχεδιασμό του εγχειρήματος που αφορά την διαμετακόμιση ενέργειας μέσω της Ελλάδας. Ταυτόχρονα, τέτοιες προσπάθειες απαιτούν μια εξισορρόπηση, στα πλαίσια της οποίας τα οφέλη θα πρέπει να σταθμίζονται έναντι των αντιδράσεων γειτονικών χωρών και των κινδύνων που υπάρχουν στο σύνθετο τοπίο της διεθνούς ενεργειακής δυναμικής. Ο ρόλος της Ελλάδας στη διευκόλυνση της διαμετακόμισης ενέργειας αναδεικνύεται ως μια πολύπλευρη ευκαιρία που απαιτεί συνεργατικές προσπάθειες, ισχυρά ρυθμιστικά πλαίσια και δέσμευση για βιώσιμες πρακτικές. Καθώς η παγκόσμια ενεργειακή μετάβαση συνεχίζει να εξελίσσεται, η Ελλάδα θα πρέπει να είναι έτοιμη να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του μέλλοντος της ενεργειακής διαμετακόμισης και, κατ' επέκταση, να επηρεάσει το ευρύτερο περίγραμμα της διεθνούς ενεργειακής γεωπολιτικής.

Το ζήτημα της ηλεκτρικής διασύνδεσης Αιγύπτου - Ελλάδας

Η επιδίωξη για περιφερειακή ενεργειακή ολοκλήρωση αποτελεί μια εξέχουσα πτυχή της σύγχρονης γεωπολιτικής και οικονομικής συζήτησης. Η προτεινόμενη ηλεκτρική διασύνδεση μεταξύ Αιγύπτου και Ελλάδας υπογραμμίζεται από γεωπολιτικές επιταγές που υπερβαίνουν τις απλές ενεργειακές εκτιμήσεις. Και τα δύο κράτη, αναγνωρίζουν τις δυνατότητες ενίσχυσης των διμερών σχέσεων μέσω μιας κοινής ενεργειακής υποδομής. Οι γεωπολιτικές προεκτάσεις μιας τέτοιας διασύνδεσης εκτείνονται πέρα από τα άμεσα οικονομικά οφέλη, περιλαμβάνοντας την ευρύτερη περιφερειακή σταθερότητα και την εδραίωση των διπλωματικών σχέσεων. Το συνεργατικό ενεργειακό εγχείρημα έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει τις στρατηγικές εταιρικές σχέσεις μεταξύ της Αιγύπτου και της Ελλάδας, συμβάλλοντας έτσι σε ένα πιο σταθερό γεωπολιτικό τοπίο.

Οι οικονομικές εκτιμήσεις αποτελούν κεντρική πτυχή της συζήτησης γύρω από την ηλεκτρική διασύνδεση, που θα έχει τη δυνατότητα να διευκολύνει την ανταλλαγή ηλεκτρικής ενέργειας μεταξύ των δύο χωρών, προωθώντας την ενεργειακή ασφάλεια και μειώνοντας ενδεχομένως την εξάρτηση από τα παραδοσιακά ορυκτά καύσιμα. Επιπλέον, η οικονομική βιωσιμότητα μιας τέτοιας διασύνδεσης έγκειται στη δυνατότητα της να προωθήσει μια σταθερότερη σχέση, δημιουργώντας ένα αμοιβαία επωφελές περιβάλλον για τις δύο χώρες που περιλαμβάνει κοινή ανάπτυξη υποδομών, δημιουργία θέσεων εργασίας και αυξημένη οικονομική συνεργασία.³⁹

Το έργο GREGY⁴⁰ περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός υποθαλάσσιου καλωδίου μήκους 954 χιλιομέτρων, που θα συνδέει απευθείας την Αίγυπτο με την περιοχή της Αττικής στην Ελλάδα. Το καλώδιο διαθέτει δυναμικότητα 3.000 MW, με δυνατότητα αμφίδρομης μεταφοράς, ενώ το συνολικό κόστος της επένδυσης ανέρχεται σε 3,5 δισεκατομμύρια ευρώ. Περίπου το ένα τρίτο της παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας προορίζεται για κατανάλωση από τις εγχώριες βιομηχανίες, ενώ 1 GW προορίζεται για εξαγωγή στην Ιταλία και τη Βουλγαρία. Το υπόλοιπο τμήμα διατίθεται για την παραγωγή υδρογόνου.⁴¹

Η επιτυχής υλοποίηση αυτής της ηλεκτρικής διασύνδεσης απαιτεί σχολαστική αξιολόγηση των τεχνικών προκλήσεων και των απαιτούμενων καινοτομιών. Ζητήματα όπως ο εκσυγχρονισμός του δικτύου, η αποδοτικότητα της μεταφοράς και η ανθεκτικότητα των υποδομών απαιτούν ενδελεχή εξέταση. Επιπλέον, η ενσωμάτωση προηγμένων τεχνολογιών⁴², αποτελεί επιτακτική ανάγκη για την ενίσχυση της αξιοπιστίας και της ευελιξίας της διασύνδεσης. Τα τεχνικά ζητήματα πρέπει να αντιμετωπιστούν συνολικά για να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη λειτουργία της ηλεκτρικής σύνδεσης και να μεγιστοποιηθούν τα δυναμικά οφέλη της.

Εν κατακλείδι, η ηλεκτρική διασύνδεση μεταξύ Αιγύπτου και Ελλάδας, εφόσον υλοποιηθεί, αποτελεί απόδειξη του εξελισσόμενου τοπίου της ενεργειακής γεωπολιτικής και οικονομικής συνεργασίας. Οι γεωπολιτικές επιταγές, η οικονομική δυναμική και οι τεχνικές προκλήσεις που διαπλέκονται σε αυτό το εγχείρημα απαιτούν μια ολιστική προσέγγιση. Αν

³⁹ “Μάχη Στην Ε.Ε. Για Το Έργο Ηλεκτρικής Διασύνδεσης Ελλάδας – Αιγύπτου.” Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 13 Ιουνίου 2023. <https://www.kathimerini.gr/economy/562467622/machi-stin-e-e-gia-to-ergo-ilektrikis-diasyndesis-elladas-aigyptoy/>

⁴⁰ GReek- EGYpt - Green Energy Interconnector

⁴¹ “GREGY ‘Interconnector.” Copelouzos Group, 22 Μαρτίου 2023. <https://www.copelouzos.gr/en/service/gregy-interconnector/>

⁴² Λ.χ. τα έξυπνα δίκτυα και οι λύσεις αποθήκευσης ενέργειας

και τα δυνητικά οφέλη είναι σημαντικά, η επιτυχής υλοποίηση ενός τέτοιου έργου απαιτεί συντονισμένη προσπάθεια που περιλαμβάνει διπλωματικούς ελιγμούς, οικονομικό ρεαλισμό και τεχνολογική καινοτομία. Η προτεινόμενη ηλεκτρική σύνδεση μεταξύ Αιγύπτου και Ελλάδας, όταν υλοποιηθεί, έχει τη δυνατότητα όχι μόνο να αναδιαμορφώσει την ενεργειακή δυναμική της Ανατολικής Μεσογείου αλλά και να αποτελέσει ένα παράδειγμα συνεργατικών ενεργειακών εγχειρημάτων σε έναν ολόένα και πιο διασυνδεδεμένο κόσμο.

Ο East Med: Πολιτικοί στόχοι, οικονομική βιωσιμότητα και προβλήματα

Ο αγωγός East Med αντιπροσωπεύει μια σημαντική πρωτοβουλία στον ενεργειακό τομέα, ενώ παράλληλα επισημαίνει τις πολιτικές, οικονομικές προοπτικές, και τα προβλήματα που προκύπτουν στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Ο αγωγός East Med αντιπροσωπεύει πολλά παραπάνω από έναν απλό ενεργειακό αγωγό. Είναι ένα εργαλείο για την επίτευξη στρατηγικών πολιτικών στόχων. Η ενδυνάμωση γεωπολιτικών θέσεων, η ενίσχυση συνεργασιών μεταξύ χωρών του εξεταζόμενου υποσυστήματος, και η απόκτηση διεθνούς επιρροής αποτελούν πυλώνες των πολιτικών στόχων που σχετίζονται με τον αγωγό East Med.

Η οικονομική βιωσιμότητα του αγωγού East Med εξαρτάται από πολλαπλούς παράγοντες. Η αποδοτική διαχείριση των χρηματοοικονομικών πόρων, η εξορυκτική δραστηριότητα, και η δημιουργία βιώσιμων οικονομικών σχέσεων μεταξύ των εμπλεκόμενων χωρών αποτελούν κρίσιμους παράγοντες. Για την ώρα, πάντως, τα τεχνικά προβλήματα και η οικονομικής βιωσιμότητας της κατασκευής του αγωγού αποτελούν τροχοπέδη στην κατασκευή του έργου.⁴³ Πράγματι, η κατασκευή και λειτουργία του αγωγού East Med προσκρούει σε πολύπλοκα προβλήματα, όπως γεωπολιτικές αντιπαλότητες, οικονομικές αβεβαιότητες, και τεχνολογικές προκλήσεις.⁴⁴ Για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων απαιτείται διεθνής συνεργασία και καινοτόμες λύσεις προκειμένου να εξασφαλιστεί η επιτυχής υλοποίηση του έργου.

Πιθανές προκλήσεις κατά την εφαρμογή των ενεργειακών σχεδίων

Παρότι η Ανατολική Μεσόγειος διαθέτει τεράστιες δυνατότητες για ενεργειακή συνεργασία μεταξύ των κρατών, η επιτυχής υλοποίηση των ενεργειακών σχεδίων

⁴³ Λιάνας, Νικόλαος. “Ο Αγωγός Eastern Mediterranean (East Med) και η βιωσιμότητά του.” Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Νομικής. Τομέας Διεθνών Σπουδών, 2021. <http://dx.doi.org/10.26257/heal.duth.12223>. Σελ. 24-33

⁴⁴ Ibid. σελ. 24-33

αντιμετωπίζει διάφορα προβλήματα. Οι συνεχιζόμενες διαφορές για τον καθορισμό των θαλασσίων ζωνών, αποτέλεσμα διεκδικήσεων κυριαρχικών δικαιωμάτων μεταξύ των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου αποτελούν σημαντική πολιτική πρόκληση. Οι ανταγωνιστικές διεκδικήσεις για τις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες ενδέχεται να οδηγήσουν σε διπλωματικές εντάσεις, εμποδίζοντας τη συνεργασία σε ενεργειακά έργα. Ακόμη, οι γεωστρατηγικοί ανταγωνισμοί και οι γεωπολιτικές εντάσεις μεταξύ βασικών παικτών στην περιοχή, όπως η Ελλάδα, η Τουρκία και η Αίγυπτος, δημιουργούν ατμόσφαιρα αβεβαιότητας για την δυνατότητα εξομάλυνσης των διαφορών τους. Οι πολιτικές τοποθετήσεις και ο στρατηγικός ανταγωνισμός μπορεί να διαταράξουν το διπλωματικό περιβάλλον που είναι απαραίτητο για την ενεργειακή συνεργασία. Πάντως, τα ενεργειακά έργα απαιτούν σημαντικές επενδύσεις και οι δυνητικοί επενδυτές μπορεί να αποτραπούν από τις γεωπολιτικές αβεβαιότητες. Τα ζητήματα χρηματοδότησης, συμπεριλαμβανομένης της διαθεσιμότητας κεφαλαίων και της προθυμίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων να επενδύσουν σε μια πολιτικά ασταθή περιοχή, δημιουργούν οικονομικές προκλήσεις.

Η αστάθεια των τιμών στις παγκόσμιες αγορές ενέργειας μπορεί να επηρεάσει την οικονομική βιωσιμότητα των έργων, όπως οι αγωγοί ή οι ποντισμοί καλωδίων. Οι διακυμάνσεις στις τιμές του πετρελαίου και του φυσικού αερίου μπορεί να επηρεάσουν την κερδοφορία της εξόρυξης και της εξαγωγής, καθυστερώντας ενδεχομένως ή μεταβάλλοντας τον οικονομικό υπολογισμό των προγραμματισμένων έργων. Η πολυπλοκότητα των υπεράκτιων γεωτρήσεων βέβαια, ιδίως σε περιβάλλοντα μεγάλου θαλάσσιου βάθους, δημιουργεί σημαντικές τεχνικές προκλήσεις. Η εξόρυξη πόρων από τον βυθό της Ανατολικής Μεσογείου απαιτεί προηγμένες τεχνολογίες και τυχόν τεχνικά ατυχήματα θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε καθυστερήσεις και αυξημένο κόστος - πέραν της περιβαλλοντικής καταστροφής. Για τους λόγους αυτούς, η δημιουργία των απαραίτητων υποδομών για τη μεταφορά ενέργειας, όπως οι αγωγοί και οι τερματικοί σταθμοί υγροποιημένου φυσικού αερίου, συνεπάγεται σημαντικών τεχνικών ζητημάτων που πρέπει να λυθούν. Οι καθυστερήσεις στην ανάπτυξη υποδομών ή τα ζητήματα συνδεσιμότητας μπορεί να εμποδίσουν την αποτελεσματική εξαγωγή ενεργειακών πόρων.

Τα ενεργειακά έργα στην Ανατολική Μεσόγειο εγείρουν όμως και περιβαλλοντικές ανησυχίες, συμπεριλαμβανομένων των πιθανών επιπτώσεων στα θαλάσσια οικοσυστήματα. Η εξισορρόπηση της ανάγκης για εξόρυξη πόρων με την διαφύλαξη του θαλάσσιου περιβάλλοντος από καταστροφές, αποτελεί πρόκληση και απαιτεί προσεκτικό σχεδιασμό και

τήρηση βιώσιμων πρακτικών. Αξίζει επίσης να τονιστεί πως η περιοχή είναι επιρρεπής σε φυσικές καταστροφές, κυρίως από σεισμούς. Η διασφάλιση της ανθεκτικότητας των ενεργειακών υποδομών έναντι αυτών των κινδύνων είναι ζωτικής σημασίας. Ο μετριασμός των επιπτώσεων των πιθανών φυσικών καταστροφών στα ενεργειακά έργα προσθέτει ένα επιπλέον επίπεδο δυσκολίας.

Η έλλειψη σαφών και συνεκτικών ρυθμιστικών πλαισίων για τα ενεργειακά έργα μπορεί να δημιουργήσει αβεβαιότητα στους επενδυτές και τους φορείς ανάπτυξης έργων. Η εναρμόνιση των κανονισμών και η εξασφάλιση διαφανών νομικών δομών είναι ουσιώδους σημασίας για την προώθηση ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος. Στο σύνθετο πλέγμα της διεθνούς ενεργειακής συνεργασίας μπορούν να προκύψουν διασυνοριακές νομικές διαφορές, είτε αφορούν συμβατικές συμφωνίες είτε κανονιστική συμμόρφωση. Η έγκαιρη και δίκαιη επίλυση αυτών των διαφορών είναι ζωτικής σημασίας για τη συνέχεια των έργων.

Οι προκλήσεις που αναφέρονται παραπάνω συνθέτουν έναν πίνακα πιθανών κινδύνων που μπορεί να επηρεάσει τον σχεδιασμό και το χρονοδιάγραμμα κατασκευής των ενεργειακών έργων στην Ανατολική Μεσόγειο. Η αλληλεπίδραση των πολιτικών, οικονομικών, τεχνικών, περιβαλλοντικών και ρυθμιστικών προκλήσεων απαιτεί μια ολοκληρωμένη στρατηγική μετριασμού των κινδύνων για να εξασφαλιστεί η επιτυχία των ενεργειακών σχεδίων.

Ευκαιρίες για την ενίσχυση των ελληνο-αιγυπτιακών σχέσεων η συνεισφορά στην περιφερειακή σταθερότητα

Όπως ήδη αναφέρθηκε ένας σημαντικός άξονας για την ενίσχυση των ελληνο-αιγυπτιακών σχέσεων βρίσκεται στο πεδίο της οικονομικής συνεργασίας. Και τα δύο κράτη, μπορούν να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματά τους σε τομείς όπως η ενέργεια, το θαλάσσιο εμπόριο, ο τουρισμός και η γεωργία. Ένα διμερές οικονομικό πλαίσιο, που διευκολύνεται από ολοκληρωμένες συμφωνίες και κοινοπραξίες, έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει αμοιβαία οικονομική ανάπτυξη και να ενισχύσει την ανθεκτικότητα απέναντι στις παγκόσμιες οικονομικές προκλήσεις.

Τόσο η Ελλάδα όσο και η Αίγυπτος διαθέτουν στρατηγικές θαλάσσιες εκτάσεις, οι οποίες τις καθιστούν βασικούς παράγοντες στο περιφερειακό και διεθνές εμπόριο. Η ενίσχυση της ναυτιλιακής συνεργασίας, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης λιμένων, της βελτιστοποίησης των ναυτιλιακών οδών και των κοινών ναυτικών ασκήσεων, μπορεί να

ενισχύσει σημαντικά τους οικονομικούς δεσμούς τους. Επιπλέον, η συνεργασία στον ναυτικό τομέα μπορεί να ενισχύσει την περιφερειακή ασφάλεια και σταθερότητα, προωθώντας μια κοινή δέσμευση για την προστασία των ζωτικών θαλάσσιων οδών. Επίσης, οι συνεργατικές προσπάθειες για την ανάπτυξη ενεργειακών υποδομών, συμπεριλαμβανομένων των αγωγών και των έργων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, μπορούν να εδραιώσουν ένα βιώσιμο μέλλον και να προωθήσουν την ενεργειακή ασφάλεια. Τέλος, μία διευρυμένη ελληνο –αιγυπτιακή συνεργασία μπορεί να συμβάλει στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων και τη διαμόρφωση της περιφερειακής αρχιτεκτονικής ασφάλειας. Ωστόσο, ενώ οι ευκαιρίες για ενίσχυση των διμερών δεσμών είναι πολλές, οι προκλήσεις, όπως οι περιφερειακές γεωπολιτικές αντιπαλότητες και οι ιστορικές διαμάχες, όπως επίσης και οι απειλές συμμετρικές ή ασύμμετρες, π.χ. κυβερνοεπιθέσεις, απαιτούν προσεκτική στάθμιση και συνεργασία για την αντιμετώπισή τους. Η αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων με διπλωματικά μέσα και η προώθηση του διαλόγου είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο. Η εξισορρόπηση των ανταγωνιστικών συμφερόντων και η αξιοποίηση των κοινών στόχων μπορούν να μετατρέψουν τις προκλήσεις σε ευκαιρίες συνεργασίας.

Συμπέρασμα

Τα τελευταία χρόνια, οι ελληνο – αιγυπτιακές σχέσεις έχουν ενισχυθεί, καθώς οι δύο χώρες έχουν συμπληρωματικά συμφέροντα και αντιμετωπίσουν και κοινές προκλήσεις σε ορισμένους τομείς. Η εξέλιξη των σχέσεων αυτών θα μπορούσε να προσφέρει πολλά ακόμα πλεονεκτήματα και στις δύο χώρες, όπως το να αναπτύξουν τις οικονομίες τους, να ενισχύσουν την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ταυτόχρονα να αποτελέσουν ένα σημείο σταθερότητας την ασταθή περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Παρ'όλα αυτά, οι σημερινές συνθήκες κάθε άλλο παρά ευνοϊκές είναι τόσο λόγω του πολέμου στην Ουκρανία όσο και λόγω του πολέμου στην Γάζα, κυρίως όμως λόγω της επιμονής της Άγκυρας να επιτύχει τους στόχους της με κάθε τρόπο στην Ανατολική Μεσόγειο και όχι μόνο. Παράλληλα, είναι μάλλον ασαφής η στάση που θα τηρήσουν διεθνείς δρώντες, κυρίως, η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ΗΠΑ, η Κίνα. Τέλος, υπάρχει και το πρόβλημα του μεγάλου οικονομικού κόστους του EastMed, κυρίως στην παρούσα συγκρουσιακή συγκυρία.

Σε κάθε περίπτωση, η σύσφιγξη των ελληνο – αιγυπτιακών σχέσεων και η επέκταση της συνεργασίας τους και σε άλλους τομείς δεν μπορεί παρά να είναι αμοιβαίως επωφελής, παρά τα προσκόμματα και τις περιφερειακές προκλήσεις.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

Ελληνόγλωσσα

Irakleidis, A. (2015). Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική. Kallipos, Open Academic Editions.

Jackson και G. Sørensen, Θεωρία και μεθοδολογία των διεθνών σχέσεων: η σύγχρονη συζήτηση (Αθήνα: Gutenberg) [αρχική έκδοση, Introduction to International Relations: Theories and Approaches (Oxford: Oxford University Press, 2003)]

Λιάνας, Νικόλαος. “Ο Αγωγός Eastern Mediterranean(East Med) Και η Βιωσιμότητά Του.” Μεταπτυχιακή Εργασία, Τμήμα Νομικής. Τομέας Διεθνών Σπουδών, 2021.

Ξενόγλωσσα

Litsas, Spyridon N., and Aristotle Tziampiris, eds. The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era. 1st ed. Springer International Publishing, 2019.

Marketos, T., Mazzucchi, N., Alexopoulos, T.A. (2022). Introduction. In: Geostrategic Alliances in the Eastern Mediterranean and MENA. SpringerBriefs in International Relations. Springer, Cham.

Mearsheimer, J. ‘Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War’, S. Lynn-Jones (Ed.), The Cold War and after: Prospects for Peace (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1993)

Mearsheimer, J. ‘Structural Realism’, T. Dunn, M. Kurki & S. Smith (Ed.), International Relations Theories: Discipline and Diversity (Oxford: Oxford University Press, 3η έκδοση, 2013)

Talbot, Valeria. “Energy Politics in the MENA Region: From Hydrocarbons to Renewables?” ISPI, Νοέμβριος 2022. <https://www.ispionline.it/en/publication/energy-politics-mena-region-hydrocarbons-renewables-36797>

Tziarras, Zenonas, επιμ. The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean, 2019. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/zypern/15662.pdf>

Άρθρα σε τόμους

Tsardanidis, Charalambos. “Greece’s Changing Role in the Eastern Mediterranean.” Δοκίμιο στο “The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security”, επιμ. του Ζήνωνα Τζιάρρα. Λευκωσία: PRIO Cyprus Centre, 2019.

Συνθήκες

“United Nations Treaty Collection.” United Nations. <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028058a22f>

Επιστημονικά άρθρα

Areteos, Evangelos. "Mavi Vatan and Forward Defense." Diplomatic Academy – University of Nicosia

Edress, N.A.A., and A.R. Abdel-Fatah. "Fuel Analyses and Rank Determination of the Egyptian Maghara Main Coal Seam, North Central Sinai, Egypt." Egyptian Journal of Petroleum 27, no. 4 (2018): 477–84.

Παναγιώτης Σφαέλος, "Ο Νέος Ενεργειακός Χάρτης Στην Ευρώπη, Τα Βαλκάνια Και Την Ανατολική Μεσόγειο", ΚΕΔΙΣΑ, 13 Μαρτίου 2023.

Prontera, Andrea & Ruszel, Mariusz. (2017). Energy Security in the Eastern Mediterranean. Middle East Policy. 24.

Βάσεις Δεδομένων

Central Intelligence Agency, CIA Factbook

"International Infrastructures." DEPA COMMERCIAL S.A., February 2, 2021

"Power Plant Profile: Zafarana, Egypt." Power Technology

"Power Plants across the Globe ." database.earth

"The Economics of Egypt's Petroleum Production Boom: Egypt Oil & Gas." Egypt Oil & Gas | Connecting The Pieces, 15 Οκτωβρίου 2022.

Άρθρα στον Τύπο

Anselmo, di Fabrizio. "Verso Un'opce Del Gas Mediterraneo?" ISPI, 9 Δεκεμβρίου 2022.

"Αίγυπτος: Τί Κρύβεται Πίσω Από Τη Μετακόμιση Της Πρωτεύουσας Από Το Κάιρο Σε Ένα Νέο Προάστιο." HuffPost Greece, 12 Σεπτεμβρίου 2022.

Casin, Mesut Hakki. "Analysis - Strategic, Legal Aspects of Turkey-Libya Deal." Anadolu Ajansi, 13 Δεκεμβρίου 2019.

Davis, Andy. "Israel Defends Bloody Raid on the Gaza Freedom Flotilla." ABC listen, 1 Ιουνίου 2010.

Egypt: China's Green Energy Company starts, allafrica.com

"East Mediterranean States Formally Establish Egypt-Based Gas." Reuters, 22 Σεπτεμβρίου 2020.

"Egypt Extends WEEM Concession for Lukoil in Eastern Desert." Interfax, 20 Δεκεμβρίου 2023.

"Egypt Gas Transmission Infrastructure Map: Egypt Oil & Gas." Egypt Oil & Gas | Connecting The Pieces.

Egypt opens Gaza border after Israel ship clash | Reuters, 1 Ιουνίου 2010.

“Egypt Signs \$1.6 Billion Deals with China, EU Companies to Develop Sea Ports.” Al Monitor, 17 Μαρτίου 2023.

“Exploration and Production.” IPR Energy Group, 7 Αυγούστου 2018.

Galal, Saifaddin. “Egypt: Natural Gas GDP.” Statista, 23 Ιουνίου 2023.

‘GREGY’ Interconnector.” Copelouzos Group, 22 Μαρτίου 2023.

“Η Ανάφλεξη Στη Μέση Ανατολή Βάζει Φωτιά Στα Ενεργειακά Πλάνα Της Αιγύπτου: Οι Χαμένες Ποσότητες Και Πώς Επηρεάζεται η Ευρώπη.” 20 Οκτωβρίου 2023.

“Η Κρίση Του Σουέζ Και η Ελλάδα.” Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 27 Απριλίου 2014.

“Israel Boat Raid Sparks International Outcry.” HuffPost, 31 Μαΐου 2010.

Knott, David. “Egypt \$4bn Benban Solar Park ‘Complete.’” MEES

“Major Natural Gas Discoveries Offshore Egypt Propel Demand for Technologies & Services.” Energy Egypt, September 16, 2017.

“Mavi Vatan: Πώς Επηρεάζει η ‘Γαλάζια Πατρίδα’ Την Ελλάδα.” Η ΡΟΔΙΑΚΗ, 18 Δεκεμβρίου 2019.

“Μάχη Στην Ε.Ε. Για Το Έργο Ηλεκτρικής Διασύνδεσης Ελλάδας – Αιγύπτου.” Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 13 Ιουνίου 2023.

Mishra, Shivam. “Shell Announces Gas Discovery Offshore Egypt.” Offshore Technology, 22 Νοεμβρίου 2023.

“Ο Τσαβούσογλου Αμφισβητεί Την Κυριαρχία Των Ελληνικών Νησιών.” Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 23 Μαΐου 2023.

“Profile: Egypt’s Muslim Brotherhood.” BBC News, 25 Δεκεμβρίου 2013.

Reed, Stanley. The E.U. looks to tap gas from Egypt and Israel., 15 Ιουνίου 2022.

“Συμφωνία Ελλάδας - Αιγύπτου: ‘Επεσαν’ Οι Υπογραφές - Τι Προβλέπει.” CNN.gr, 22 Νοεμβρίου 2022.

Wardany, Salma El, and Paul Wallace. “Egypt Expects LNG Exports to Europe to Increase from 2025.” Bloomberg.com, 15 Φεβρουαρίου 2023.

4. Το ζήτημα της εκμετάλλευσης των υποθαλάσσιων ενεργειακών κοιτασμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας και η τουρκική πολιτική.

Νικόλαος Γκόνος

Εισαγωγή

Οι σχέσεις Τουρκίας Κύπρου αποτελούν ένα Γόρδιο δεσμό, καθώς η Άγκυρα, είτε επί κεμαλιστών είτε υπό το ισλαμικό Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης υπό τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, θεωρούν ότι η παράνομη κατοχή του 37% του κυπριακού εδάφους είναι ένα τετελεσμένο γεγονός, ότι η Άγκυρα έχει κάθε δικαίωμα στο έδαφος που έχει καταλάβει, ως εγγυήτρια δύναμη για την προστασία των Τουρκοκυπρίων και, μάλιστα, έφθασε στο σημείο να μην αναγνωρίζει την κρατική υπόσταση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ανεξάρτητο κράτος – μέλος του ΟΗΕ και μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μιλώντας για «δύο κοινότητες».

Έτσι, και με βάση την νέο-οθωμανική της πολιτική, η Τουρκία παρεμποδίζει με κάθε τρόπο την άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Αποκλειστική Οικονομική της Ζώνη, την οποία, σύμφωνα πάντα με την Τουρκία, δεν διαθέτει. Έτσι, ο τουρκικός επεκτατισμός, για μία ακόμα φορά, γίνεται παράγοντας αστάθειας στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ παράλληλα παρεμποδίζει την εκμετάλλευση φυσικών πόρων απαραίτητων για την ευημερία των κατοίκων της Κύπρου αλλά και για ενεργειακή ασφάλεια της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τουρκική πολιτική και νέο-οθωμανισμός

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, άλλαξε τη θέση και το ρόλο της Τουρκίας στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής και του Καυκάσου. Πλέον η Τουρκία δεν αποτελεί το Βόρειο Κρηπίδωμα της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Την ίδια περίοδο Πρόεδρος της Τουρκίας ήταν ο Τουρκούτ Οζάλ ο οποίος είχε ήδη αναπτύξει στο εσωτερικό της γείτονος ένα τύπου νέο-οθωμανικό αφήγημα με στόχο την αντιμετώπιση του Κουρδικού ζητήματος¹ αλλά και την ηγεμονική θέση που προσπαθεί να καταλάβει η Τουρκία.

Φαίνεται, ότι αυτό ακριβώς το νέο-οθωμανικό αφήγημα του Τουρκούτ Οζάλ, αλλά και η πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική του Νετσεμεντίν Ερμπακάν, όπως και οι θέσεις του

¹ Η λεγόμενη τουρκο-ισλαμική σύνθεση, όπου αρχικά πρωτοεμφανίστηκε στη Τουρκία τη δεκαετία του 1960 στη προσπάθεια του στρατιωτικού-κεμαλικού καθεστώτος να ελέγξει κυρίως το κομμουνιστικό κίνημα και δευτερευόντως το Κουρδικό ζήτημα, αφού για αυτούς προτιμήθηκε ο χαρακτηρισμός τους ως ορεσίβιοι Τούρκοι και η χρήση του Ισλάμ ως ενοποιητικό στοιχείο. Βλέπε στο Murinson, A. (2006). The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy. *Middle Eastern Studies*, 42(6), σελ. 945-948.

κόμματός του, επιδιώκει να διατυπώσει στο βιβλίο του ο Αχμέτ Νταβούτογλου² *Το Στρατηγικό Βάθος: Η διεθνής θέση της Τουρκίας* που εκδόθηκε το 2000 και αποτύπωνε μια νέα στρατηγική της Τουρκίας στο νέο διεθνές περιβάλλον, μετά τη πτώση της Σοβιετικής Ένωσης.

Με τον όρο στρατηγικό βάθος, ο συγγραφέας του βιβλίου προσπαθεί να ορίσει τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Τουρκίας, που κατά την άποψή του είναι το γεωγραφικό και ιστορικό της βάθος. Ως ιστορικό βάθος ο Αχμέτ Νταβούτογλου ορίζει το χαρακτηριστικό μιας χώρας που βρίσκεται στο επίκεντρο ιστορικών γεγονότων και αναφέρεται σε οκτώ πρώην αυτοκρατορίες, της Βρετανίας, Ρωσίας, Αυστροουγγαρίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Κίνας, Ιαπωνίας και Τουρκίας, και σύμφωνα με τον συγγραφέα είχαν ιστορικό βάθος, καταλήγοντας στο ότι αυτές οι αυτοκρατορίες αντιμετώπισαν παρόμοια αποσχιστικά και εθνικιστικά προβλήματα.

Σύμφωνα πάντα με τον Αχμέτ Νταβούτογλου, η Τουρκία, ως άμεσος απόγονος της Οθωμανικής ιστορικής παράδοσης κατέχει ένα μεγάλο γεωγραφικό βάθος, υπογραμμίζοντας ότι το γεωγραφικό βάθος της Τουρκίας είναι μέρος του ιστορικού της βάθους. Για παράδειγμα, η Τουρκία δεν είναι μόνο μια παλιά μεσογειακή χώρα. Ένα χαρακτηριστικό που τη διαφοροποιεί από τη Ρουμανία ή την Ελλάδα είναι ότι, ταυτόχρονα, θεωρείται και χώρα της Μέσης Ανατολής και του Καυκάσου. Σε αντίθεση, π.χ. με τη Γερμανία, είναι και ευρωπαϊκή και ασιατική χώρα και, επίσης, είναι τόσο Μεσογειακή όσο και χώρα του Εύξεινου Πόντου. Το γεωγραφικό της βάθος, επομένως, την τοποθετεί στο κέντρο των γεωπολιτικών εξελίξεων.³

Αργότερα, το 2008, ο Αχμέτ Νταβούτογλου γράφει ότι μετά τη πτώση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, η Τουρκία από χώρα - ανάχωμα για τους Σοβιετικούς μετατρέπεται σε χώρα - γέφυρα στη περιοχή. Μάλιστα, μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ο ρόλος της αναβαθμίζεται όχι μόνο λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αλλά και για τη δυνατότητα της να συνδιαλέγεται με διαφορετικές πολιτισμικές οντότητες. Μάλιστα την

² Ο Αχμέτ Νταβούτογλου είναι ένας νέο-Οθωμανός στοχαστής. Πριν την συμμετοχή του στα κοινά και στη διακυβέρνηση της Τουρκίας με το ΑΚΡ ήταν επικεφαλής του τμήματος διεθνών σχέσεων του Πανεπιστημίου Beykent. Έχει διδακτορικό τίτλο στη φιλοσοφία από το Πανεπιστήμιο του Bogazici και εξειδικεύτηκε σε θέματα γεωπολιτικής.

³ Murinson, A. (2006). The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy. *Middle Eastern Studies*, 42(6), σελ. 951-952.

ορίζει ως μια περιφερειακή χώρα, η οποία μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο στην Ευρώπη, Ασία και Αφρική.⁴

Ο πολυπολιτισμικός της χαρακτήρας της δίνει τη δυνατότητα να παρέμβει και να αποτελέσει τον εγγυητή της ασφάλειας και σταθερότητας στη περιοχή. Για αυτό το λόγο πρέπει να αναλάβει πιο ενεργό δράση και να αναπτύξει δική της ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική ακολουθώντας τις παρακάτω πέντε αρχές:

- την εξισορρόπηση της ασφάλειας με την Δημοκρατία.
- την αρχή των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονές της.
- την ανάπτυξη σχέσεων και σύναψη συμφωνιών με χώρες πέραν από την εγγύς περιοχή της.
- την προσήλωση σε μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική.

Και πέμπτον την ανάπτυξη ρυθμικής διπλωματίας, δηλαδή να υπάρχει συνεχής διπλωματική κινητικότητα της χώρας και σε πολλαπλά επίπεδα. Επομένως, η Τουρκία πρέπει να δρά και όχι μόνο να αντιδρά σε κινήσεις άλλων χωρών ή σε περιόδους κρίσεων.

Σχετικά με τη Μέση Ανατολή, ο Αχμέτ Νταβούτογλου καταλήγει ότι η Τουρκία θα πρέπει ενθαρρύνει πολιτικές για την ασφάλεια στη περιοχή, την προώθηση του διαλόγου ως μέσο επίλυσης των διαφορών, την οικονομική ανάπτυξη και αλληλεξάρτηση και την κοινωνική συνύπαρξη και πολυφωνία.⁵ Φαίνεται, όμως, να αγνοεί ή ηθελημένα να μην αναφέρει συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα και προϋποθέτει, στο όλο αφήγημα του, την δεδομένη και χωρίς κριτήρια αποδοχή της Τουρκίας ως αξιόπιστο συνομιλητή.

Οι αραβικές εξεγέρσεις απέδειξαν, τελικά, ότι η αρχή των μηδενικών προβλημάτων δεν ήταν παρά αρχή πολλαπλών περιφερειακών αντιθέσεων και συγκρούσεων στις οποίες αναμείχθηκε η Τουρκία, καθώς και ότι, αν και μουσουλμανική χώρα, δεν απολαμβάνει την αποδοχή που επιδιώκει από αρκετές γειτονικές της χώρες. Ταυτόχρονα, η ρήξη των σχέσεων Τουρκίας - Ισραήλ το 2010, με στόχο την ανάδειξη, σύμφωνα με την ρητορική του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, ότι η Τουρκία ως μεγάλη μουσουλμανική χώρα είναι ο προστάτης του Παλαιστινιακού λαού, δεν απέδωσε για πολλούς λόγους, ο βασικότερος εκ των οποίων ήταν

⁴ Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision An assessment of 2007. *Insight Turkey*, 10(1), σελ. 78

⁵ Στο ίδιο σελ, 84-85 όπως και Miranto, E. (2018). *Davutoğlu doctrine and Turkish foreign policy in the Middle East: A critical constructivist analysis* Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü, σελ. 29

ότι η τουρκική βοήθεια προς την Παλαιστίνη είναι κυρίως ρητορική παρά πραγματική και ουσιαστική.

Η απομάκρυνση του Αχμέτ Νταβούτογλου από την εξουσία τον Μάιο του 2016 δεν άλλαξε το κύριο αφήγημα του Προέδρου της Τουρκίας, αλλά αντίθετα το ενίσχυσε, οπότε οι νέο-οθωμανικοί οραματισμοί του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν προβάλλονται σε οποιαδήποτε ευκαιρία προκύψει. Βέβαια οι πολιτικές που ακολουθεί μικρή σχέση έχουν με τις αρχές του Στρατηγικού Βάθους. Αντίθετα, ο Τούρκος Πρόεδρος ακολουθεί μια ωμή ρεαλιστική προσέγγιση έναντι των περιφερειακών προκλήσεων που αντιμετωπίζει η Τουρκία και δε διστάζει τον παλαιό εχθρό να τον αντιμετωπίζει ως φίλο ή αδελφό και το αντίστροφο.

Τουρκία και Κύπρος

Η μοναδική αμετάκλητη θέση του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στη περιοχή είναι σχετικά με τη θέση και το ρόλο της Τουρκίας στο Κυπριακό ζήτημα. Την ίδια θέση, βέβαια, υποστήριζαν και τα στελέχη του κεμαλικού καθεστώτος από την εποχή της εισβολής της Τουρκίας στη Μεγαλόνησο τον Ιούλιο και Αύγουστο του 1974. Θεωρούν την εισβολή, και την *de facto* κατάσταση που δημιουργήθηκε έκτοτε στο νησί, ως το σημαντικότερο επίτευγμα της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας.⁶

Την ίδια άποψη μοιράζεται και ο Αχμέτ Νταβούτογλου ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει: *«καμία παγκόσμια και περιφερειακή δύναμη που κάνει στρατηγικούς υπολογισμούς στη Μέση Ανατολή, την Ανατολική Μεσόγειο, το Αιγαίο, τη διώρυγα του Σουέζ, την Ερυθρά Θάλασσα και τον Περσικό Κόλπο δεν μπορεί να παραμελήσει την Κύπρο(....) η Τουρκία θα πρέπει να βλέπει το στρατηγικό πλεονέκτημα που απέκτησε στο θέμα αυτό τη δεκαετία του 1970 όχι ως στοιχείο αμυντικής κυπριακής πολιτικής που προσανατολίζεται στη διαφύλαξη του ισχύοντος καθεστώτος, αλλά ως ένα από τα διπλωματικού χαρακτήρα βασικά στηρίγματα μιας επιθετικής στρατηγικής θάλασσας.»*⁷

Δεδομένης της πάγιας θέσης της Τουρκίας έναντι της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι κυπριακές κυβερνήσεις προσπάθησαν τις τελευταίες δεκαετίες να παγιώσουν την θέση της

⁶ Συρίγος, Μ. Α. (2016). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις. Δεύτερη εκτύπωση*. Αθήνα, Εκδ. Πατάκη, σελ.610-613.

⁷ Καραγιάννης, Μ. *Η Τουρκική Στρατηγική Ανασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο* στο Ντάλης, Σ. (επιμ.). (2020). *Mare Nostrum: Μετατοπίσεις Ισχύος στον Γεωπολιτικό Χάρτη της Μεσογείου. Γεωπολιτικές και Γεωοικονομικές Προκλήσεις*. Αθήνα, Εκδ. Παπαζήση. Σελ. 316. Επίσης αναφέρει ότι «*ακόμη και αν δεν υπήρχε ένας μουσουλμάνος Τούρκος εκεί, η Τουρκία όφειλε να διατηρεί ένα Κυπριακό ζήτημα... η Τουρκία είναι υποχρεωμένη από στρατηγική άποψη να ενδιαφέρεται για την Κύπρο πέραν του ανθρώπινου παράγοντα...*» βλέπε σχετικά Συρίγος, Μ. Α. (2016). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις. Δεύτερη εκτύπωση*. Αθήνα, Εκδ. Πατάκη, σελ. 613

και να ενταχθούν σε Διεθνείς Οργανισμούς, να συνάψουν συμφωνίες και συμμαχίες οι οποίες θα αναβάθμιζαν την θέση της κατεχόμενης Κύπρου στη περιοχή.

Μια από τις σημαντικότερες επιτυχίες της κυπριακής αλλά και της ελληνικής διπλωματίας υπήρξε η ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ και τον σκληρό πυρήνα της ΟΝΕ. Όμως η οικονομική κρίση αλλά και η έλλειψη ισχυρής κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας από την ΕΕ υποχρέωσε την Κυπριακή Δημοκρατία σε αναζήτηση επιπλέον συμφωνιών και συνεργασιών στην περιοχή, ούτως ώστε να ενισχύσει την ασφάλεια της έναντι μιας ενδεχόμενης ακόμα επιθετικότερης πολιτικής της Τουρκίας εναντίον της.

Σε αυτό συνετέλεσε και το γεγονός ότι κατά τη δεύτερη δεκαετία διακυβέρνησης του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης, σημειώθηκε μια απαγκίστρωση της τουρκικής διπλωματίας από την προσπάθεια ένταξης της Τουρκικής Δημοκρατίας στην ΕΕ αλλά και την διαρκή ενασχόληση της τόσο με τις ελληνο-τουρκικές σχέσεις όσο και με τις τουρκο - κυπριακές σχέσεις. Πλέον η Τουρκία, σύμφωνα με το προαναφερθέν νέο-οθωμανικό της αφήγημα διεκδικεί ένα ρόλο ισχυρού περιφερειακού παίκτη στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου δημιουργώντας σχέσεις τόσο με τη Δύση όσο και με την Ανατολή.⁸

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση του διπλωματικού εργαλείου της Κύπρου ως κράτος μέλος της ΕΕ και οδήγησε τις κυβερνήσεις της Μεγαλονήσου να υιοθετήσουν μια πιο πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική αυξάνοντας τις διμερείς και πολυμερείς τους επαφές τόσο στο εσωτερικό της ΕΕ όσο και με χώρες της Ανατολικής Μεσογείου.⁹ Σύμφωνα με τον Πρόεδρο Νίκο Αναστασιάδη σε μία διάλεξη του με τίτλο “The True Story about the Geopolitical Role of Cyprus: David or Goliath?”, σημειώνει ότι η Κύπρος είναι μια μικρή χώρα, όπως ακριβώς ο Δαβίδ, αλλά με πολλές δυνατότητες να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.¹⁰

Η κυπριακή πολιτική και οι τριμερείς συμφωνίες

Για αυτό το λόγο η Κυπριακή Δημοκρατία διαμόρφωσε την εξωτερική της πολιτική σύμφωνα με τους ακόλουθους πέντε στόχους:

⁸ Συρίγος, Μ. Α. (2016). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Δεύτερη έκδοση. Αθήνα, Εκδ. Πατάκης, σελ. 609-614.

⁹ Pedi, R.& Chainoglou, K. (2022). The Republic of Cyprus in International and Regional Organizations: Towards a Mature Small State Status Seeking Strategy? στο Tziarras, Z. (Ed). (2022). *The Foreign Policy of the Republic of Cyprus. Local, Regional and International Dimensions*. Palgrave Macmillan, σελ. 287-303.

¹⁰ Pedi, R., & Kouskouvelis, I. (2019). Cyprus in the Eastern Mediterranean: a small state seeking for status. *The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era*, σελ. 153-154.

- 1) Την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος, το οποίο θα δημιουργούσε τεράστια οφέλη όχι μόνο για τους Κύπριους αλλά και για τη σταθερότητα στη περιοχή.
- 2) Την διασφάλιση της εξόρυξης των φυσικών πόρων της Κύπρου, που θα είχε ως αποτέλεσμα οικονομικά και πολιτικά οφέλη στο εσωτερικό της χώρας και στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.
- 3) Την ενίσχυση της συμμετοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας σε όλους τους πυλώνες και πολιτικές της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου και του Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασφάλειας, και την ανάπτυξη μιας αξιόπιστης παρουσίας και συνεργασίας με τα κράτη - μέλη της ΕΕ.
- 4) Την ενεργή συμμετοχή της Κύπρου στην οικοδόμηση της Ειρήνης και Ασφάλειας στη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου όπως και την εμβάθυνση των διμερών σχέσεων της Μεγαλονήσου με τις χώρες της περιοχής και
- 5) Την αναβάθμιση των σχέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας με τις Η.Π.Α. το Ηνωμένο Βασίλειο και το Ισραήλ, χωρίς όμως αυτό να επηρεάσει αρνητικά τις ήδη καλές σχέσης της με την Ρωσία, την Κίνα και της αραβικές χώρες, με στόχο την δημιουργία ενός πλέγματος συμμαχιών που θα υποστήριζαν την εξωτερική πολιτική και τους οικονομικούς στόχους της χώρας.¹¹

Οι πέντε στόχοι αποκαλύπτουν ότι οι αποφάσεις της πολιτικής ηγεσίας της Κύπρου συνδέονται στενά με το ζήτημα ασφάλειας, που διαρκώς αντιμετωπίζει το νησί και την υποχρεώνει να συνάπτει συμφωνίες ακόμα με πολλές χώρες, μεταξύ των οποίων και το Ισραήλ.

Στο πλαίσιο αυτό η Κυπριακή Δημοκρατία τα τελευταία δέκα χρόνια επιδίωξε και σύναψε διάφορες διμερείς και πολυμερείς συμφωνίες. Οι κυριότερες εξ αυτών ήταν οι δύο τριμερείς συμφωνίες με την Ελλάδα και το Ισραήλ καθώς και, με την Ελλάδα και την Αίγυπτο. Και οι δύο αυτές συμφωνίες έχουν κυρίως οικονομικό χαρακτήρα και πραγματεύονται περισσότερο το ζήτημα της ενεργειακής πολιτικής της κάθε χώρας, με την δυνατότητα στο μέλλον να μετατραπούν σε χώρες παραγωγής ή διαμετακόμισης υποθαλάσσιων ενεργειακών πόρων της Ανατολικής Μεσογείου.

Μάλιστα η Ουκρανική κρίση αναβάθμισε την σημασία αυτών των συμφωνιών, αφού η ΕΕ αναζητεί εναλλακτικούς δρόμους κάλυψης των ενεργειακών της αναγκών από τη μέχρι

¹¹ Όπ. π., σελ. 154.

τότε σχεδόν μονοπωλιακή σχέση που είχε δημιουργηθεί μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ. Επίσης η πιθανότητα να μετατραπεί η Τουρκία σε κύριο διαμετακομιστικό κέντρο ενέργειας για την ΕΕ κρύβει τον ίδιο κίνδυνο απόλυτης εξάρτησης της ΕΕ από μια χώρα. Επομένως, αν και πιο οικονομική λύση, η αναβάθμιση της Τουρκία σε κέντρο διακομετακόμισης ενέργειας, πολιτικά δημιουργεί προβληματισμούς κυρίως λόγω των πρακτικών που ακολουθεί η Άγκυρα στην άσκηση της εξωτερικής της πολιτικής αλλά και του γεγονότος ότι φιλοξενεί στο έδαφος της περίπου δύομισι εκατομμύρια Σύρους πρόσφυγες, της παρέχει έναν σημαντικό μοχλό πίεσης έναντι των ευρωπαϊκών χωρών, κυρίως έναντι της Ελλάδας.

Γίνεται κατανοητό ότι τα δύο αυτά ζητήματα, δηλαδή ενεργειακό και μεταναστευτικό αναβαθμίζουν το ρόλο της Τουρκίας έναντι της ΕΕ που σε συγκεκριμένες συνθήκες μπορεί να μετατραπεί σε σχέση εξάρτησης της δεύτερης έναντι της πρώτης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση του Ζήνωνα Τζιάρρα στο άρθρο του Israel-Cyprus-Greece: a 'comfortable' quasi-alliance, όπου θέτει το ερώτημα αν τελικά αυτές οι τριμερείς συμφωνίες είναι *βολικές οιονεί συμμαχίες*. Διαπιστώνει ότι και οι τέσσερις χώρες δηλαδή Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ και Ελλάδα, Κύπρος, Αίγυπτος, ύστερα μάλιστα από την ανακάλυψη κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην ΑΟΖ των τριών τελευταίων, μοιράζονται το κοινό ενδιαφέρον για ανάπτυξη των ενεργειακών πολιτικών τους. Η ταυτόχρονη ενεργειακή κρίση στην Ευρώπη δημιουργεί επιπλέον οικονομικές προϋποθέσεις ανάπτυξης αυτών των συμφωνιών.¹²

Παράλληλα και οι τέσσερις χώρες αντιμετωπίζουν προβλήματα με την γειτονική τους Τουρκία. Πιο συγκεκριμένα το Ισραήλ, κυρίως μετά τη δεύτερη δεκαετία διακυβέρνησης του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης στη Τουρκία και το περιστατικό του Ναβί Μαρμαρά τον Ιούνιο του 2010, έχει σχεδόν διακόψει τις διπλωματικές της σχέσης.¹³ Έκτοτε έχουν γίνει πολλές προσπάθειες επαναπροσέγγισης, οι οποίες όμως δεν είχαν ενθαρρυντικά αποτελέσματα.¹⁴

¹² Tziarras, Z. (2016). Israel-Cyprus-Greece: a 'comfortable' quasi-alliance. *Mediterranean Politics*, 21(3), 407-427.

¹³ Kirisci, K. & Ekim, S. (2015). "From Turkey to Tel Aviv", *Foreign Affairs*.

¹⁴ Το Ισραήλ και η Τουρκία είχαν παραδοσιακά στενές διπλωματικές, οικονομικές και στρατιωτικές σχέσεις. Μάλιστα κατά την περίοδο του διπολικού διεθνούς συστήματος, οι σχέσεις τους αποτελούσαν αναπόσπαστο στοιχείο του δυτικού συστήματος ασφάλειας στη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Μάλιστα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 τα συμφέροντα των δύο χωρών άρχισαν να συγκλίνουν σε πολιτικό, οικονομικό και στρατηγικό επίπεδο. Από το 1993 κι έπειτα υπογράφηκαν μια σειρά από συμφωνίες ανάμεσα στην Τουρκία και το Ισραήλ μεταξύ των οποίων το Πρωτόκολλο Αμοιβαίας Κατανόησης και Συνεργασίας, η συμφωνία σχετικά με ζητήματα διεθνούς τρομοκρατίας, η τριμερής συμφωνία με τις ΗΠΑ για την Κεντρική Ασία, η συμφωνία για

Αντίστοιχα οι σχέσεις Τουρκίας με την Αίγυπτο δεν είναι οι καλύτερες δυνατές. Η σύντομη άνοδος του ισλαμιστή Προέδρου Μοχάμεντ Μόρσι στην εξουσία αποτέλεσε μια παρένθεση στις τεταμένες σχέσεις των δύο χωρών. Η επάνοδός του στρατού και η εκλογή του στρατηγού Αμπντέλ Φατάχ αλ Σίσι στην διακυβέρνηση της Αιγύπτου, ενόχλησε ιδιαίτερα τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, που εξαπέλυσε βαρείες κατηγορίες εναντίον του και ζήτησε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ να επιβληθούν πολιτικές και οικονομικές κυρώσεις στην Αίγυπτο. Έκτοτε οι σχέσεις τους παραμένουν τεταμένες ενώ δεν φαίνεται να υπάρχει σαφής διαφοροποίηση σε αυτή την κατάσταση¹⁵. Άλλωστε, τα συμφέροντα Αιγύπτου – Τουρκίας είναι αντικρουόμενα στη περιοχή. Στη Λιβύη είναι ξεκάθαρη η διαφορετική τους προσέγγιση, ενώ και στη Συρία η Αίγυπτος, πλέον, θεωρεί ότι η πτώση του Μπασάρ αλ Άσαντ θα προκαλούσε περισσότερα προβλήματα, αφού ανησυχεί για την εξάπλωση του εξτρεμιστικού Ισλάμ και στο εσωτερικό της.¹⁶

Επιπλέον οι διαφορές που χωρίζουν την Τουρκία με την Ελλάδα είναι σημαντικές. Το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας στο Αρχιπέλαγος του Αιγαίου, το FIR Αθηνών, αλλά και άλλα ζητήματα, που προβάλλει η τουρκική πλευρά, δημιουργούν έντονες αντιθέσεις στη περιοχή. Αυτό εξηγείται από την σημασία που έχει το Αιγαίο και η Ανατολική Μεσόγειος στην κυρίαρχη ιδεολογική τοποθέτηση στο εσωτερικό της Τουρκίας. Όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Αχμέτ Νταβούτογλου: « η Τουρκία δεν είναι μόνο μια χώρα του Αιγαίου αλλά και μια χώρα της Ανατολικής Μεσογείου (...) Μια Τουρκία που έχει αποκλειστεί από το Αιγαίο και έχει περικυκλωθεί στα νότια από τη Ρωμαϊκή Διοίκηση της Νότιας Κύπρου σημαίνει ότι τα περιθώριά της να κάνει ένα άνοιγμα στο κόσμο έχουν περιορισθεί σημαντικά (...). Το Αιγαίο αποτελεί το σημαντικότερο θαλάσσιο κομβικό σημείο της ευρασιατικής παγκόσμιας ηπείρου στη κατεύθυνση Βορρά-Νότου (...).»¹⁷

Γίνεται αντιληπτό ότι η σημασία που έχει το Αιγαίο και η Ανατολική Μεσόγειος για την Τουρκία είναι ότι τις θεωρεί ως απαραίτητο ζωτικό της χώρο για την εκπλήρωση του νέο-οθωμανικού της αφηγήματος και για αυτό δεν θα επιτρέψει, στον βαθμό που μπορεί, οποιαδήποτε εξέλιξη στη περιοχή χωρίς τη δική της συμμετοχή. Για αυτό άλλωστε σε

την ανταλλαγή στρατιωτικών πληροφοριών και για κοινή στρατιωτική εκπαίδευση ή συμφωνία για το ελεύθερο εμπόριο και για τη συνεργασία στην αναβάθμιση των όπλων και των αμυντικών συμβάσεων.

¹⁵ Torelli, S. M. (2015). *The Return of Egypt: Internal Challenges and Regional Game*. Edizioni Epoké, σελ. 70-72.

¹⁶ Diamantopoulos, E. (2015). The MENA Foreign Policy of Egypt under Sisi. *Centre for Mediterranean, Middle East and Islamic Studies*, σελ. 2. Την τελευταία περίοδο φαίνεται ότι ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν αλλάζει τακτική, και να προσπαθεί να προσεγγίσει το Μπασάρ αλ Άσαντ με στόχο την από κοινού αντιμετώπιση των Κούρδων στη περιοχή. Όμως, οι προηγούμενη συμπεριφορά του έναντι του Μπασάρ αλ Άσαντ παραμένει ένα σημαντικό στοιχείο που εμποδίζουν τις βλέψεις του Τούρκου Προέδρου.

¹⁷ Συρίγος, Μ. Α. (2016). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις. Δεύτερη εκτύπωση*. Αθήνα, Εκδ. Πατάκη, σελ. 609-610.

απάντηση αυτών των τριμερών συμφωνιών αλλά και στην προσπάθεια της Κύπρου για αναζήτηση και εξόρυξη φυσικού αερίου, την εμπόδισε μη διστάζοντας να χρησιμοποιήσει το στόλο της τόσο στο Αιγαίο όσο και στις περιοχές που η Κυπριακή Δημοκρατία έχει κλείσει συμφωνίες με Πετρελαϊκές Εταιρίες εξόρυξης φυσικού αερίου.

Έκτοτε έχει δημιουργηθεί ένας κύκλος αντιπαραθέσεων μεταξύ της Τουρκίας και των προαναφερόμενων χωρών αρχής γενομένης από τον Νοέμβριο του 2019, οπότε υπογράφεται το παράνομο τουρκο-λιβυκό Μνημόνιο που χωρίζει ουσιαστικά την Μεσόγειο μεταξύ της Λιβύης και Τουρκίας αγνοώντας την ύπαρξη όχι μόνο της Καστελόριζου, Ρω, Στρογγύλης, αλλά και το σύμπλεγμα των Δωδεκανήσων και της Κρήτης.¹⁸

Σε απάντηση αυτού η Ελλάδα και η Αίγυπτος προχώρησαν στην μερική οριοθέτηση ΑΟΖ χωρίς όμως να επεκταθεί αυτή η συμφωνία και στη περιοχή πέρα του 28^{ου} μεσημβρινού διότι, όπως σύμφωνα με την Αίγυπτο, δεν επιθυμεί την ανάμιξη της στις διαφορές της Ελλάδας και της Τουρκίας, ιδίως στο ζήτημα σχετικά με την επήρεια της νήσου Καστελόριζου στην οριοθέτηση ΑΟΖ και λοιπών ζωνών εκμετάλλευσης και επιτήρησης.¹⁹ Επιπλέον το Σεπτέμβριο του 2020 η Αίγυπτος προχώρησε στη δημιουργία του East Med Gas Forum, με την Κύπρο, την Ελλάδα, το Ισραήλ, την Ιταλία, την Παλαιστινιακή Αρχή και την Ιορδανία και έδρα το Κάιρο, χωρίς να περιλαμβάνει την Τουρκία σε αυτό.²⁰ Ακόμη στις 13 Δεκεμβρίου του 2022 το Κάιρο μονομερώς ανακήρυξε τα δυτικά θαλάσσια σύνορα του με τη Λιβύη επιβεβαιώνοντας την πρόθεσή του να μην επιτρέψει στη γείτονα χώρα Λιβύη και την Τουρκία να επιβάλουν τετελεσμένα γεγονότα.

Βέβαια όλες αυτές οι πολυμερείς συμφωνίες αποφεύγουν να αναπτύξουν περισσότερο το στρατιωτικό τους σκέλος, διότι δεν θέλουν να προκαλέσουν μεγαλύτερη αντίδραση από την πλευρά της Τουρκίας. Παράλληλα αυτό θα απομάκρυνε την πιθανότητα επαναπροσέγγισης της Τουρκίας με τις χώρες αυτές, γεγονός που καμία δεν επιθυμεί. Ούτως ή άλλως και τις πέντε τις συνδέει η γεωγραφική τους θέση και οποιαδήποτε οριστική ρήξη δεν θα ήταν επωφελής για κανένα από τα ενδιαφερόμενα μέρη.²¹

¹⁸ Κωτούλας, Ι. (2020). Πώς θα κοπούν οι ορέξεις της Τουρκίας: Οι γεωπολιτικές παράμετροι της τουρκικής εμπλοκής στην Λιβύη. *Foreign Affairs - Hellenic Edition*.

¹⁹ Τελαλιάν Μαρία. Διάλεξη με θέμα « Σύγχρονες προκλήσεις και εντάσεις στη Λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου. Ο ρόλος του Διεθνούς Δικαίου και του Δικαίου της Θάλασσας στην αντιμετώπιση τους» *Γ' Κύκλος Διαλέξεων: Ασφάλεια και Συνεργασία στη Μεσόγειο και στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*. Ρόδος 30 Μαρτίου 2023.

²⁰ Sukkarieh, M. (2021). The East Mediterranean gas forum: Regional cooperation amid conflicting interests. *National Resource Governance Institute*.

²¹ Tziarras, Z. (2016). Israel-Cyprus-Greece: a 'comfortable' quasi-alliance. *Mediterranean Politics*, 21(3), 410-411.

Αυτό αποδείχθηκε το 2023, οπότε η οικονομική κατάσταση της Τουρκίας σε συνδυασμό με τους καταστροφικούς σεισμούς στη χώρα οδήγησαν στην αλλαγή των πολιτικών τοποθετήσεων του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, που επανήλθε στην *αρχή των μηδενικών προβλημάτων*. Στόχος του ήταν κυρίως να επαναπροσεγγίσει το Ισραήλ και την Αίγυπτο για την μεταφορά υδρογονανθράκων από αυτές.

Όμως η επίθεση της Χαμάς στις 7 Οκτωβρίου 2023 στο Ισραήλ και η επακόλουθη επέμβαση του Ισραήλ στη Λωρίδα της Γάζας και τη Δυτική Όχθη δυναμιτίζει και πάλι την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και επαναφέρει την ένταση μεταξύ Τουρκίας, Ισραήλ και Αιγύπτου. Πλέον η σύγκρουση έχει επεκταθεί στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και οποιοδήποτε σενάριο κατασκευής και χρήσης αγωγού φυσικού αερίου που να διαπερνά την περιοχή φαίνεται εξαιρετικά δύσκολο να επιτευχθεί. Αυτό επαναφέρει την πιθανότητα οικονομικής και ενεργειακής συνεργασίας μεταξύ Κύπρου, Ελλάδας, Ισραήλ και Αιγύπτου αφού πλέον παρουσιάζεται ως ο πιο ασφαλής δρόμος διαμετακόμισης υποθαλάσσιων ενεργειακών πόρων.

Συμπέρασμα

Οι εξελίξεις στη περιοχή είναι δραματικές και η δυνατότητα να προβλέψει κανείς το εγγύς μέλλον είναι ενέφικτη. Η Κυπριακή Δημοκρατία οφείλει να συνεχίσει την πολυδιάστατη πολιτική που είχε ακολουθήσει ο πρώην Πρόεδρος της, αποφεύγοντας όμως την πιθανότητα ρήξης με την Τουρκία, διότι η πολιτική ρευστότητα στη περιοχή μπορεί να δημιουργήσει νέα δυσμενή τετελεσμένα εις βάρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι πολυμερείς συμφωνίες, ή οι οιονεί συμμαχίες, μπορούν να δημιουργήσουν ένα υποτυπώδες πλέγμα ασφάλειας, που, όμως, δεν φαίνεται επαρκές. Η Κυπριακή Δημοκρατία, ως κράτος – μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα πρέπει να καταβάλει κάθε προσπάθεια να πείσει τους ευρωπαίους εταίρους της ότι η ασφάλειά της δεν αποτελεί απλώς πρόβλημα της Λευκωσίας αλλά συνολικό ευρωπαϊκό πρόβλημα ασφάλειας έναντι του τουρκικού επεκτατισμού αλλά και της πολιτικής Ερντογάν, που δεν διστάζει να εργαλειοποιήσει παράγοντες όπως η συρροή μεταναστών στο έδαφός της, για να πετύχει τους στόχους της.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

Ντάλης, Σ. (Επιμ.) (2020). *Mare Nostrum: Μετατοπίσεις Ισχύος στον Γεοπολιτικό Χάρτη της Μεσογείου*. Αθήνα Εκδ. Παπαζήση.

Συρίγος, Μ. Α. (2016). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις. Δεύτερη εκτύπωση*. Αθήνα, Εκδ. Πατάκη.

Τριανταφύλλου, Δ. & Φωτίου, Ε. (2010). *Τουρκική Εξωτερική Πολιτική την εποχή του ΑΚΡ – Προς μια PAX OTTOMANA*, Αθήνα, Εκδ. Παπαζήση,

Kolokasidou, A. (2022). *The EastMed Pipeline-How it is expected to impact the geostrategic position of Cyprus*. Master Thesis Urban, Port and Transport Economics, Erasmus University Rotterdam

Tziarras, Z. (Ed). (2019). *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean Trilateral Partnerships and Regional Security*. Peace Research Institute Oslo (PRIO).

Tziarras, Z. (Ed). (2022). *The Foreign Policy of the Republic of Cyprus. Local, Regional and International Dimensions*. Palgrave Macmillan.

Άρθρα

Κωτούλας, Ι. (2020). Πώς θα κοπούν οι ορέξεις της Τουρκίας: Οι γεωπολιτικές παράμετροι της τουρκικής εμπλοκής στην Λιβύη. *Foreign Affairs - Hellenic Edition*.

Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision An assessment of 2007. *Insight Turkey*, 10(1), σελ. 80-83

Diamantopoulos, E. (2015). The MENA Foreign Policy of Egypt under Sisi. *Centre for Mediterranean, Middle East and Islamic Studies*

Grigoriadis, I. N. (2012). The “Davutoglu Doctrine” under pressure: Challenges for Turkish Foreign Policy in a Changing Middle East. *ELIAMEP Thesis 3/2012*.

[Kirisçi, K. & Ekim, S. \(2015\). 'From Turkey to Tel Aviv', *Foreign Affairs*.](#)

Miranto, E. (2018). *Davutoğlu doctrine and Turkish foreign policy in the Middle East: A critical constructivist analysis* Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mizrahi, O. (2020). Israel's Policy in its Triangular Relations with Greece and Cyprus. *A Multidisciplinary Journal on National Security*, 98.

Murinson, A. (2006). The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy. *Middle Eastern Studies*, 42(6), σελ. 951-952.

Pedi, R., & Kouskouvelis, I. (2019). Cyprus in the Eastern Mediterranean: a small state seeking for status. *The New Eastern Mediterranean: Theory, Politics and States in a Volatile Era*, 151-167.

Sukkarieh, M. (2021). The East Mediterranean gas forum: Regional cooperation amid conflicting interests. *National Resource Governance Institute*

Tziarras, Z. (2016). Israel-Cyprus-Greece: a 'comfortable' quasi-alliance. *Mediterranean Politics*, 21(3), 407-427.

5. Ισραήλ-Λίβανος: Ενεργειακές προοπτικές και διακυβεύματα

Νικόλαος Καζαντζίδης

Εισαγωγή

Στο παρελθόν, η Νοτιοανατολική Μεσόγειος, με μόνη εξαίρεση τη Συρία¹, αποτελούταν από κράτη εξαρτώμενα από εισαγωγές ενέργειας. Η σταδιακή ανακάλυψη, όμως, μεγάλων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων από τα τέλη της δεκαετίας του '90 έφερε στο προσκήνιο την προοπτική ενεργειακής απεξάρτησης αλλά και οικονομικής ενίσχυσης των κρατών της περιοχής, ενώ παράλληλα, οριοθέτησε την Νοτιοανατολική Μεσόγειο ως χώρο ανάλυσης στις διεθνείς σχέσεις αναγνωρίζοντας το αυξημένο γεωστρατηγικό και γεωοικονομικό της βάρος. Εάν όμως τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων είναι η μία οπτική της Ανατολικής Μεσογείου η άλλη είναι οι διαμάχες κυριαρχίας σε ξηρά και θάλασσα μεταξύ των κρατών της περιοχής. Συγκεκριμένα δύο είναι οι κύριες ανεπίλυτες εστίες αστάθειας της περιοχής, το Παλαιστινιακό και το Κυπριακό ζήτημα. Επιπροσθέτως υπάρχουν και τα ζητήματα καθορισμού θαλασσιών ζωνών μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας, οι σχέσεις Ισραήλ-αραβικού κόσμου, κυρίως Ισραήλ – Λιβάνου, και ο συνεχιζόμενος εμφύλιος της Συρίας. Αυτά σε συνδυασμό με τις όποιες ενεργειακές προσδοκίες ή πραγματικότητες συνθέτουν ένα περιβάλλον περισσότερο συγκρουσιακό παρά συνεργατικό.

Χαρακτηριστική, ίσως, η περίπτωση Ισραήλ-Λιβάνου, δύο γειτονικών κρατών με σταθερά τεταμένες σχέσεις, τα όποια αποτελούν απειλή ασφάλειας το ένα για το άλλο, ενώ δεν έχουν αναγνωρίσει επίσημα τα κοινά χερσαία σύνορα τους. Τα κράτη αυτά διαθέτουν, σε διαφορετικό βαθμό, κοιτάσματα υδρογονανθράκων οδηγώντας τα στην σύναψη Συμφωνίας τον Οκτώβριο του 2022, με την διαμεσολάβηση των ΗΠΑ, για τον καθορισμό των θαλασσιών ζωνών τους. Παρόλη την αρχική αισιοδοξία για μια αλλαγή στις σχέσεις των δύο χωρών, η έναρξη του πόλεμου της Γάζας το 2023 και η ένοπλη στήριξη της Χεζμπολλάχ στην Χαμάς την τερμάτισε.

Ακριβώς αυτή η σύνθετη εικόνα οικονομικών προοπτικών και χρόνιων γεωπολιτικών αντιπαραθέσεων αποτελεί στόχο της παρούσας ανάλυσης. Καταρχάς πρέπει να επισημανθεί ότι ως αναλυτικό ζεύγος ο Λίβανος και το Ισραήλ είναι εξαιρετικά άνισο τόσο σε επίπεδο κοιτασμάτων, καθώς το Ισραήλ έχει τεράστια επιβεβαιωμένα κοιτάσματα τα οποία ήδη

¹ Η Συρία διαθέτει περίπου 2,5 δισ. βαρέλια αποδεδειγμένων αποθεμάτων πετρελαίου, σύμφωνα με τα στοιχεία του *Statistical Review of World Energy 2024*, γεγονός που αναδεικνύει τη στρατηγική σημασία των υδρογονανθράκων για την ενεργειακή και οικονομική της θέση.
https://www.energyinst.org/_data/assets/pdf_file/0004/1810156/Statistical-Review-of-World-Energy-2024.pdf

εκμεταλλεύεται, ενώ ο Λίβανος έχει μόνο μη επιβεβαιωμένες ενδείξεις ύπαρξης υποθαλάσσιων κοιτασμάτων. Όσον αφορά την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας το Ισραήλ αποτελεί ένα «ηλεκτρικό νησί» ενώ ο Λίβανος υποφέρει από δραματική έλλειψη ηλεκτρικής ενέργειας. Για να αναδειχθεί λοιπόν το ενεργειακό προφίλ κάθε χώρας, θα πρέπει να αναλυθεί η ενέργεια συνολικά και όχι μόνο ως κοιτάσματα υδρογονανθράκων υπαρκτά ή εκτιμώμενα. Στον όρο «ενέργεια» λοιπόν συμπεριλαμβάνονται συνολικά η παραγόμενη ενέργεια είτε από κλασικές πηγές ή από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας σε σχέση με τις καταναλωτικές ανάγκες των δύο χωρών, ενώ όπου αναλύονται τα υποθαλάσσια κοιτάσματα αναφέρονται ξεχωριστά. Μπορούμε έτσι να δούμε εάν το κράτος υπό εξέταση είναι καθαρός εξαγωγέας-παραγωγός ή καθαρός εισαγωγέας-καταναλωτής και πώς η εκμετάλλευση των κοιτασμάτων επηρεάζει αυτή τη θέση. Έπειτα αναλύεται η διαχρονική αντιπαλότητα μεταξύ των δύο κρατών και το ιστορικό συγκρούσεων έως τον πόλεμο της Γάζας. Συμπερασματικά παρουσιάζονται οι ενεργειακές προοπτικές των δύο κρατών και υπογραμμίζεται ότι οι πηγές ενέργειας πιο συχνά αποτελούν πηγή ανταγωνισμού παρά συνεργασίας για τα κράτη.

Το Ισραήλ προς την πλήρη ενεργειακή αυτάρκεια. Η ενέργεια ως στρατηγικό αγαθό

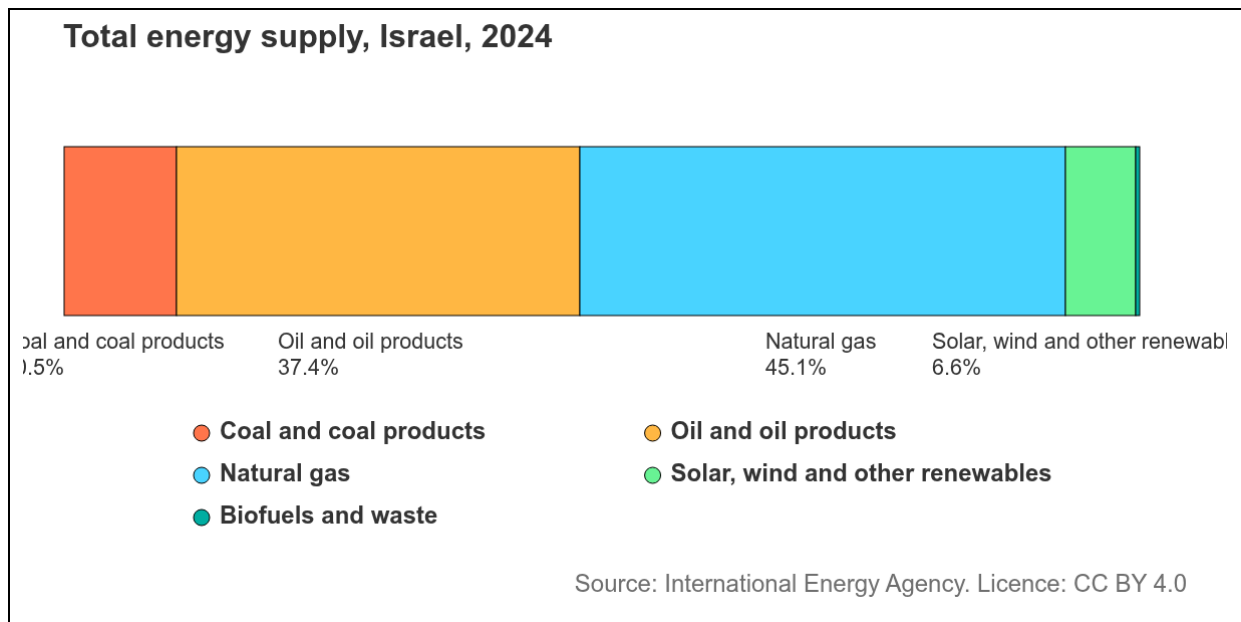
Εξαρχής, το Ισραήλ, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών ίδρυσής του και της διαρκούς αντιπαράθεσης με τον αραβικό κόσμο εξαιτίας του Παλαιστινιακού ζητήματος, αντιμετώπισε την ενέργεια πρωτίστως ως στρατηγικό μέσο ενίσχυσης της εθνικής του ασφάλειας και της ενεργειακής του ανεξαρτησίας και δευτερευόντως, ως μοχλό οικονομικής ανάπτυξης. Ελλείπει δυνατότητας αξιοποίησης της γεωγραφικής εγγύτητας με τις πλούσιες σε ενεργειακούς πόρους μοναρχίες του Κόλπου, το Τελ Αβίβ ήταν αναγκασμένο να εισάγει, από μακρινούς παραγωγούς, άνθρακα και αργό πετρέλαιο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και την κάλυψη των αναγκών του τομέα των μεταφορών. Το εισαγόμενο αργό πετρέλαιο διωλίζεται στα δύο κύρια διωλιστήρια της χώρας, στη Χάιφα και στην Ασντόντ, τα οποία διαθέτουν σήμερα συνολική δυναμικότητα περίπου 300.000 βαρελιών ημερησίως.² Επιπλέον, λόγω της μακροχρόνιας γεωπολιτικής αστάθειας και των συγκρούσεων με τα γειτονικά κράτη, το Ισραήλ δεν διαθέτει ηλεκτρικές διασυνδέσεις με τα εθνικά δίκτυα άλλων κρατών³ και ως εκ τούτου, χαρακτηρίζεται ως «ηλεκτρικό νησί». Δηλαδή η χώρα βασίζεται αποκλειστικά στο δικό της σύστημα ηλεκτροπαραγωγής για την κάλυψη των εγχώριων

²Για μια γενική εικόνα του ενεργειακού προφίλ του Ισραήλ βλ.: State of Israel. *The Energy Sector in Israel*. March 2021. Government of Israel.

https://www.gov.il/BlobFolder/reports/israel_energy_sector/en/israel_energy_sector_en.pdf.

³ Εξαίρεση αποτελούν τα παλαιστινιακά εδάφη, με την Δυτική Όχθη να ηλεκτροδοτείται αποκλειστικά από το Ισραήλ ενώ η Λωρίδα της Γάζας λαμβάνει ρεύμα από το Ισραήλ ηλεκτροδότηση που δεν είναι σταθερή, και κατά περιόδους και από την Αίγυπτο.

αναγκών της. Ιστορικά, η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στο Ισραήλ στηριζόταν κυρίως στον άνθρακα, ενώ από τις αρχές του 21ου αιώνα το φυσικό αέριο κατέστη σταδιακά το βασικό καύσιμο για την ηλεκτροπαραγωγή.

Προκειμένου να περιορίσει την ενεργειακή του εξάρτηση από τις εισαγωγές, το Ισραήλ ξεκίνησε ήδη από το 1947–1948 εντατικές έρευνες για τον εντοπισμό και την εκμετάλλευση εγχώριων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων. Οι προσπάθειες αυτές οδήγησαν στην ανακάλυψη του κοιτάσματος Heletz-I στην ομώνυμη πεδιάδα, κοντά στο Τελ Αβίβ. Το Heletz-I αποτέλεσε το πρώτο πετρελαϊκό κοίτασμα του οποίου η εκμετάλλευση άρχισε το 1955, ενώ ακολούθησαν τα γειτονικά κοιτάσματα Brur το 1957, Kokhav το 1962 και Ashdod το 1976, καθώς και το Zuk Tamrur το 1982, κοντά στη Νεκρά Θάλασσα. Παρά τον σχετικά μεγάλο αριθμό των ανακαλύψεων, η παραγωγική τους δυναμικότητα ήταν περιορισμένη και δεν επαρκούσε για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της χώρας. Καθώς δε οι ανάγκες σε πετρέλαιο αυξάνονταν στο πέρασμα των ετών η όποια συνεισφορά τους ήταν πολύ μικρή έναντι του όγκου των εισαγωγών. Ανάλογη ήταν και η εικόνα στον τομέα του φυσικού αερίου. Οι έρευνες οδήγησαν στην ανακάλυψη των κοιτασμάτων Zohar το 1955, Kidod το 1960 και Kanna'im το 1961 στην περιοχή της Νεκράς Θάλασσας. Ωστόσο, και τα κοιτάσματα αυτά διέθεταν περιορισμένα αποθέματα, με αποτέλεσμα η παραγωγή τους να αξιοποιηθεί κυρίως για την τροφοδοσία γειτονικών βιομηχανικών εγκαταστάσεων μέσω τοπικού δικτύου αγωγών. Παράλληλα, το 1952 το ισραηλινό κράτος θέσπισε ένα ιδιαίτερα ευνοϊκό νομοθετικό πλαίσιο για την έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων. Το πλαίσιο αυτό

προέβλεπε, μεταξύ άλλων, χαμηλή φορολογία και ευνοϊκούς όρους παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης, με στόχο την προσέλκυση εγχώριων και ξένων εταιρειών ενέργειας και την ενίσχυση των ξένων επενδύσεων στον τομέα αυτό.⁴

Εξαίρεση σε αυτή την πορεία αποτέλεσε η περίοδος 1967–1979, κατά την οποία το Ισραήλ κατείχε τη χερσόνησο του Σινά και απέκτησε πρόσβαση στα πετρελαϊκά κοιτάσματά της. Η αξιοποίηση των ήδη υπαρχόντων πετρελαιοπηγών, καθώς και η ανάπτυξη νέων κοιτασμάτων, όπως το Alma το 1978, σε συνδυασμό με τις εισαγωγές πετρελαίου από το Ιράν του Σάχη Μοχάμεντ Ρεζά Παχλαβί, συνέβαλαν στην επίτευξη ενεργειακής αυτάρκειας του Ισραήλ σε σημαντικό βαθμό. Ωστόσο, η ειρηνευτική συμφωνία με την Αίγυπτο το 1979 και η επιστροφή της χερσονήσου του Σινά το 1982, καθώς και η ιρανική επανάσταση του 1979, που ανέτρεψε το καθεστώς του Σάχη Παχλαβί, οδήγησαν το Ισραήλ σε εκ νέου εξάρτηση από τις εισαγωγές πετρελαίου.

Το νέο ενεργειακό αδιέξοδο οδήγησε το Τελ-Αβίβ στο να διεξάγει εκτεταμένες γεωλογικές έρευνες καθώς και επανεπεξεργασία παλαιότερων γεωλογικών δεδομένων και χαρτογραφικών μελετών σε μια συνεκτική μελέτη ολόκληρης της χώρας κατά την διάρκεια των ετών 1985-1988. Η μελέτη δεν οδήγησε στην ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων με εξαίρεση τα αποθέματα σχιστολιθικού πετρελαίου, τα οποία απαντώνται σε εκτεταμένες περιοχές του ισραηλινού υπεδάφους, όμως καθώς η εξόρυξη του απαιτεί μεγάλες ποσότητες νερού και συνδέεται με περιβαλλοντικές επιπτώσεις δεν υπάρχουν δραστηριότητες εξόρυξης του. Μετά την ολοκλήρωση της μελέτης και έως το 1990, το ισραηλινό κράτος προχώρησε στην ιδιωτικοποίηση των κρατικών δομών που σχετίζονταν με τη γεώτρηση, την εξερεύνηση και την παραγωγή υδρογονανθράκων, επιδιώκοντας την ενίσχυση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στην ενεργειακή έρευνα και ανάπτυξη.⁵

Η συστηματική αυτή προσπάθεια συνετέλεσε τελικά στην ανακάλυψη των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων Noa 1 το 1999 και Mari B το 2000.⁶ Το Noa αποτέλεσε το

⁴ Bahgat, G. (2011), Israel's Energy Security: Regional Implications. Middle East Policy, 18: 25-34.
<https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2011.00495.x>

⁵ Zion Oil & Gas, Inc., "Exploration History," *U.S. Securities and Exchange Commission*, 2006,
<https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1131312/000113131206000077/exploration.htm> (πρόσβαση 10 Αυγ 2024)

⁶ El-Katiri, Laura, and Mohammed El-Katiri. *Regionalizing East Mediterranean Gas: Energy Security, Stability, and the U.S. Role*. Strategic Studies Institute, US Army War College, 2014.
<http://www.jstor.org/stable/resrep11631>. Pg 4-5

πρώτο υποθαλάσσιο κοιτάσμα φυσικού αερίου που αξιοποιήθηκε εμπορικά από το Ισραήλ, ωστόσο, λόγω των περιορισμένων αποθεμάτων του, η παραγωγή του διακόπηκε και σήμερα βρίσκεται σε κατάσταση διατήρησης (mothballed). Αντίστοιχα, το Mari-B τέθηκε σε παραγωγή το 2004 και για αρκετά χρόνια αποτέλεσε τη βασική πηγή φυσικού αερίου της χώρας, μέχρι την εξάντληση των εκμεταλλεύσιμων αποθεμάτων του. Οι πρώτες αυτές επιτυχίες ενίσχυσαν τις ερευνητικές δραστηριότητες για τον εντοπισμό υδρογονανθράκων στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) του Ισραήλ, οδηγώντας σε μια νέα περίοδο για τον ενεργειακό τομέα της χώρας. Κατά την επόμενη δεκαετία ανακαλύφθηκαν σημαντικά υποθαλάσσια κοιτάσματα, όπως το Tamar το 2009, το Leviathan το 2010, το Tanin το 2012 και το Karish το 2013, τα οποία, λόγω του μεγέθους τους, ενίσχυσαν σημαντικά τη θέση του Ισραήλ στον ενεργειακό χάρτη της Ανατολικής Μεσογείου.

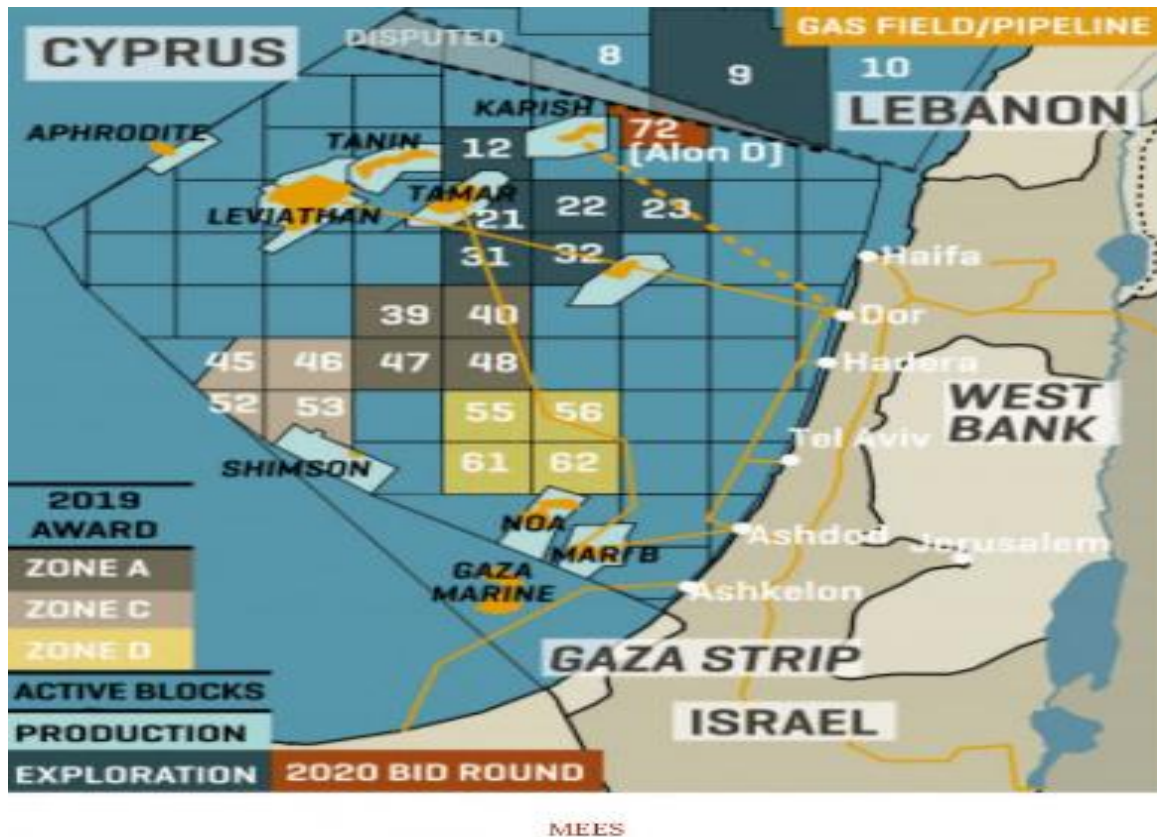
Η ανακάλυψη του υποθαλάσσιου κοιτάσματος Tamar το 2009, αποτέλεσε σημείο καμπής για τον ενεργειακό τομέα του Ισραήλ. Με εκτιμώμενα αποθέματα περίπου 300 δισ. κυβικών μέτρων (bcm), ήταν το μεγαλύτερο κοιτάσμα φυσικού αερίου που είχε εντοπιστεί έως τότε στην ισραηλινή ΑΟΖ. Η παραγωγή του ξεκίνησε το 2013 και επέτρεψε την ταχεία υποκατάσταση του άνθρακα και των εισαγόμενων υγρών καυσίμων στην ηλεκτροπαραγωγή, ⁷ καθιστώντας το φυσικό αέριο το κυρίαρχο καύσιμο του ηλεκτρικού συστήματος. ⁸

Η σημασία των ανακαλύψεων αυτών ενισχύθηκε περαιτέρω το 2010 με τον εντοπισμό του κοιτάσματος Leviathan. Με εκτιμώμενα αποθέματα περίπου 620 δισ. κυβικών μέτρων, το Leviathan αποτελεί το μεγαλύτερο κοιτάσμα φυσικού αερίου που έχει ανακαλυφθεί μέχρι σήμερα στην ισραηλινή ΑΟΖ. Η εμπορική εκμετάλλευση ξεκίνησε το 2019, επιτρέποντας στο Ισραήλ όχι μόνο να καλύψει πλήρως τις εγχώριες ανάγκες του σε φυσικό αέριο, αλλά και να εξελιχθεί σε εξαγωγέα ενέργειας προς γειτονικές χώρες, μεταβάλλοντας ουσιαστικά τον γεωοικονομικό και γεωπολιτικό του ρόλο στην Ανατολική Μεσόγειο. Την ίδια περίοδο συνεχίστηκαν οι ερευνητικές δραστηριότητες με την ανακάλυψη των κοιτασμάτων Tanin το 2012 και Karish το 2013. Αν και τα αποθέματά τους είναι σημαντικά μικρότερα σε σύγκριση με εκείνα των Tamar και Leviathan, η ανάπτυξή τους συνέβαλε στη διαφοροποίηση της παραγωγής φυσικού αερίου και στην ενίσχυση του ανταγωνισμού στην ισραηλινή αγορά. Η έναρξη παραγωγής του Karish το 2022, σε

⁷ International Energy Agency. “Israel.” *IEA*. (Πρόσβαση 12 Αυγούστου 2024) <https://www.iea.org/countries/israel>

⁸ Συγκεκριμένα για την ηλεκτροπαραγωγή βλ. LNRG Technology. “Overview of the Israeli Electricity Market 2024.” August 7, 2024. (πρόσβαση 12 Αυγ 2024) <https://www.lnrg.technology/2024/08/07/overview-of-the-israeli-electricity-market-2024>

συνδυασμό με τη μελλοντική αξιοποίηση του Tanin, ενίσχυσε περαιτέρω την επάρκεια εφοδιασμού της χώρας και τις εξαγωγικές της δυνατότητες.

MEES, “Data Driven Middle East Oil & Gas Analysis,” *Middle East Economic Survey*, πρόσβαση Αυγ 20, 2024. <https://www.mees.com>

Ενδεικτική της μεταβολής της ενεργειακής θέσης του Ισραήλ στην Ανατολική Μεσόγειο είναι η μετατροπή του από εισαγωγέα σε εξαγωγέα φυσικού αερίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο αγωγός Αρίς–Ασκελόν, ο οποίος τέθηκε σε λειτουργία το 2008 για τη μεταφορά αιγυπτιακού φυσικού αερίου προς το Ισραήλ. Μετά όμως από την ανακάλυψη και την ανάπτυξη των ισραηλινών κοιτασμάτων φυσικού αερίου, η ροή του αγωγού αντιστράφηκε, επιτρέποντας τη μεταφορά ισραηλινού φυσικού αερίου προς την Αίγυπτο για εγχώρια κατανάλωση και περαιτέρω αξιοποίηση. Παράλληλα, από το 2020 το

Ισραήλ προμηθεύει την Ιορδανία με φυσικό αέριο μέσω διασυνοριακών υποδομών μεταφοράς, με το αέριο να χρησιμοποιείται κυρίως για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.⁹

Κλείνοντας το ενεργειακό προφίλ του Ισραήλ πρέπει να αναφερθεί ότι στο πλαίσιο της στρατηγικής για το 2030, ο ενεργειακός σχεδιασμός του Ισραήλ εδράζεται στην ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας, της διαφοροποίησης του ενεργειακού μείγματος και της προώθησης της ενεργειακής μετάβασης προς ένα βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης.¹⁰ Βασικός άξονας της στρατηγικής αποτελεί η διεύρυνση της συμμετοχής των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ), με ιδιαίτερη έμφαση στην ηλιακή ενέργεια και την υδροηλεκτρική¹¹ αξιοποιώντας τα γεωγραφικά πλεονεκτήματα της χώρας.¹² Τέλος, το φυσικό αέριο εξακολουθεί να κατέχει κεντρική θέση στο ενεργειακό σύστημα του Ισραήλ ως καύσιμο μετάβασης, συμβάλλοντας τόσο στη διασφάλιση της επάρκειας εφοδιασμού όσο και στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, σε σύγκριση με άλλα συμβατικά καύσιμα.

Παράλληλα, θεμελιώδης στόχος είναι η ενίσχυση των διεθνών ενεργειακών διασυνδέσεων, καθώς συμβάλλει στην αναβάθμιση του γεωπολιτικού ρόλου του Ισραήλ καθώς και γενικότερα στην ενεργειακή του ασφάλεια. Εμβληματικό έργο προς αυτήν την κατεύθυνση αποτελεί η Ευρω-Ασιατική Διασύνδεση (EuroAsia Interconnector), που προβλέπει την υποθαλάσσια ηλεκτρική διασύνδεση του Ισραήλ με την Κύπρο και την Ελλάδα μέσω συστήματος μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας υψηλής τάσης συνεχούς ρεύματος (HVDC). Η συγκεκριμένη διασύνδεση αναμένεται να ενισχύσει την ασφάλεια εφοδιασμού, να περιορίσει την ενεργειακή απομόνωση του Ισραήλ και να διευκολύνει την ενσωμάτωση του στο δίκτυο μεγαλύτερου ποσοστού ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Επιπλέον, το Ισραήλ συμμετέχει στην πρωτοβουλία India–Middle East–Europe Economic Corridor (IMEC), η οποία αποσκοπεί στη δημιουργία ενός πολυτροπικού διαδρόμου μεταφορών, ενέργειας και ψηφιακών υποδομών που θα συνδέει την Ινδία με την Ευρώπη μέσω της Μέσης Ανατολής. Η πρωτοβουλία αυτή ενισχύει τη στρατηγική σημασία του Ισραήλ ως διαμετακομιστικού κόμβου, με σημαντικές προοπτικές για την ανάπτυξη των

⁹ Middle East Economic Survey. “Israel.” *Middle East Economic Survey (MEES)*. (Πρόσβαση Αυγ 12, 2024) <https://www.mees.com/country/israel>

¹⁰ State of Israel. *Energy Economy Objectives 2030*. Jerusalem: Government of Israel, 2018. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/plan_2030_new/en/energy_economy_objectives_2030.pdf

¹¹ Παρότι η υδροηλεκτρική ενέργεια έχει σήμερα αμελητέα συμβολή στο ισραηλινό ενεργειακό μείγμα καθώς το Ισραήλ είναι ουσιαστικά άνυδρο, η αντλησιο-ταμείωση αποτελεί σημαντικό στοιχείο του ενεργειακού σχεδιασμού έως το 2030, με προβλεπόμενη ισχύ περίπου 800 MW. Η τεχνολογία αυτή δεν αποσκοπεί τόσο στην παραγωγή ηλεκτρισμού από υδάτινους πόρους όσο στην αποθήκευση ενέργειας και στην εξισορρόπηση του δικτύου, ιδιαίτερα καθώς αυξάνεται η ηλιακή ηλεκτροπαραγωγή.

¹² Ashwarya, Sujata. “Israel’s Renewable Energy Strategy: A Review of Its Stated Goals, Current Status, and Future Prospects.” *Perceptions* 26, no. 2 (2021): 321–340.

ενεργειακών και εμπορικών ροών. Επίσης, το Ισραήλ συμμετέχει και στον αγωγό EastMed Pipeline. Έναν αγωγό μεταφοράς φυσικού αερίου από τα κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου προς την ευρωπαϊκή αγορά μέσω Κύπρου και Ελλάδας, συμβάλλοντας στη διαφοροποίηση των πηγών προμήθειας φυσικού αερίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρότι η υλοποίησή του εξακολουθεί να αντιμετωπίζει τεχνικές, οικονομικές και γεωπολιτικές προκλήσεις, ο EastMed εξακολουθεί να διατηρεί ιδιαίτερη στρατηγική σημασία, τουλάχιστον σε επίπεδο σχεδιασμού, στο πλαίσιο της ενεργειακής συνεργασίας της Ανατολικής Μεσογείου.

Συνολικά, η ενεργειακή στρατηγική του Ισραήλ έως το 2030 αναδεικνύει την επιδίωξη της χώρας να συνδυάσει την αξιοποίηση των εγχώριων ενεργειακών πόρων με την ανάπτυξη διασυνοριακών ενεργειακών υποδομών, αποσκοπώντας στην περιβαλλοντική προστασία,¹³ ανταποκρινόμενο στις διεθνείς δεσμεύσεις για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, την οικονομική ανάπτυξη και την ενεργειακή ασφάλεια, όχι βέβαια αναγκαστικά με αυτή την σειρά προτεραιότητας.

Ο Λίβανος σε αυξανόμενη ενεργειακή ένδεια

Ο Λίβανος είναι μια χώρα που ιστορικά εξαρτάται για την κάλυψη των ενεργειακών του αναγκών από το εξωτερικό. Συνοπτικά από τις πρώτες ιδιωτικές επιχειρήσεις ηλεκτρισμού στις αρχές του 20ού αιώνα φτάνουμε στην κατασκευή του υδροηλεκτρικού φράγματος Καραουν το 1961 και από το 1964 το λιβανικό κράτος συγκεντρώνει την αρμοδιότητα της παραγωγής και διαμοιρασμού της ενέργειας σε μία κρατική εταιρεία την EDL (Électricité du Liban). Ωστόσο, το δίκτυο και οι εγκαταστάσεις υποδομής του Λιβάνου είναι τουλάχιστον ανεπαρκείς και απηρχαιωμένες, ως αποτέλεσμα δεκαετιών ανεπαρκών επενδύσεων, του εμφυλίου πολέμου (1975–1990), των επανειλημμένων ένοπλων συγκρούσεων με το Ισραήλ και, πιο πρόσφατα, της καταστροφικής έκρηξης στο λιμάνι της Βηρυτού το 2020,¹⁴ που σχεδόν κατέστρεψε το κεντρικό κτήριο της EDL, ενώ το Εθνικό Κέντρο Ελέγχου του ηλεκτρικού δικτύου, το οποίο στεγαζόταν στο ίδιο κτήριο, τέθηκε έκτοτε εκτός λειτουργίας και παραμένει έτσι έως σήμερα.¹⁵ Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι ο

¹³ Jerusalem Institute for Israel Studies. *Israel Sustainability Outlook 2030*. Jerusalem: Jerusalem Institute for Israel Studies, 2012

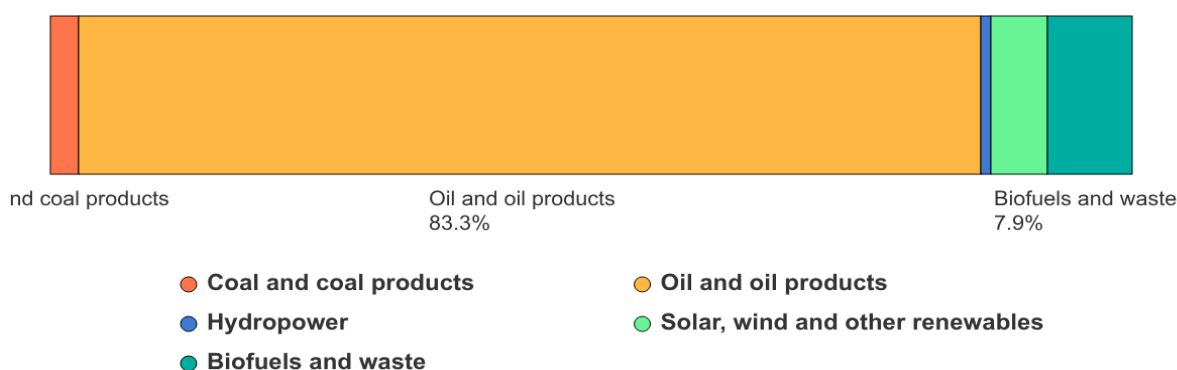
¹⁴ World Bank Group, *A Disaster Event in Beirut: Preliminary Assessment*, Middle East and North Africa Region, August 9, 2020, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/685451597090658921/pdf/A-Disaster-Event-in-Beirut-A-Preliminary-Assessment.pdf>

¹⁵ Central Inspection Bureau, *A Stunning Blow: Damage Assessment Report* (Beirut: Presidency of the Council of Ministers, September 14, 2020), https://www.cib.gov.lb/sites/default/files/impact/CI_damage_assessment_report_14092020.pdf.

Λίβανος βρίσκεται χωρίς Πρόεδρο από το τέλος του 2022, εν μέσω οικονομικής κρίσης, καθώς λόγω του ιδιαίτερου πολιτικού συστήματος του κοινοτισμού δεν υπάρχει η αναγκαία πλειοψηφία για την εκλογή του.

Η κατάσταση των ενεργειακών υποδομών επιδεινώθηκε περαιτέρω από τη σοβαρή οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση που έπληξε τον Λίβανο από το 2019. Η κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος, η έλλειψη συναλλάγματος και η απότομη υποτίμηση της λιβανικής λίρας περιόρισαν σημαντικά τη δυνατότητα του κράτους και της EDL να χρηματοδοτούν την αγορά καυσίμων, την προμήθεια ανταλλακτικών και τη συντήρηση των εγκαταστάσεων. Παράλληλα η κακοδιαχείριση, διαφθορά και το κοινοτικό σύστημα διαχείρισης της εταιρείας ηλεκτρισμού συνέβαλε στη καταστροφή. Ως αποτέλεσμα όλων

Total energy supply, Lebanon, 2023

Source: International Energy Agency. Licence: CC BY 4.0

αυτών, οι ελλείψεις καυσίμων περιόρισαν σημαντικά την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και οδήγησαν σε εκτεταμένες διακοπές ηλεκτροδότησης. Η Παγκόσμια Τράπεζα επισημαίνει ότι το 2021 η παροχή ηλεκτρικής ενέργειας από την EDL περιορίστηκε σε ορισμένες περιπτώσεις σε μόλις δύο ώρες ημερησίως.¹⁶ Τέλος, παρόλο που ο Λίβανος διαθέτει δύο διυλιστήρια κανένα δεν είναι ενεργό. Το διυλιστήριο της Τρίπολης έπαυσε τη λειτουργία του το 1991 και το διυλιστήριο Ζαχράνι το 1989, και πλέον χρησιμοποιούνται ως αποθηκευτικοί χώροι.¹⁷ Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι το ηλεκτρικό δίκτυο του Λιβάνου είναι

¹⁶ World Bank, *Lebanon Economic Monitor: October 2021*, Macro Poverty Outlook, October 2021, <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/90f36d3399fac59746ac2f3a44fa612a-0280012021/original/Lebanon-Economic-Update-October-2021.pdf>.

¹⁷ Directorate General of Oil, Ministry of Energy and Water, Lebanon, “Tripoli Oil Installations,” (Πρόσβαση Αυγ 12, 2024). <https://en.dgo.gov.lb/category/2>
Directorate General of Oil, Ministry of Energy and Water, Lebanon, “Zahrani Oil Installations,” (Πρόσβαση Αυγ 12, 2024). <https://en.dgo.gov.lb/category/3>

διασυνδεδεμένο με το αντίστοιχο της Συρίας, γεγονός που θεωρητικά παρέχει τη δυνατότητα εισαγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από τη γειτονική χώρα. Ωστόσο, η δυνατότητα αυτή περιορίστηκε σημαντικά ως αποτέλεσμα του συριακού εμφυλίου πολέμου και επομένως δεν αποτελεί αξιόπιστη και σταθερή εναλλακτική πηγή ηλεκτροδότησης για τον Λίβανο.

Η εξάρτηση αυτή γίνεται εμφανής και από τη σύνθεση των ενεργειακών εισαγωγών του Λιβάνου. Στις εισαγωγές πετρελαϊκών προϊόντων ξεχωρίζουν η βενζίνη, το πετρέλαιο κίνησης (ντίζελ) και το μαζούτ, τα οποία αποτελούν ήδη διυλισμένα προϊόντα πετρελαίου. Καθώς η χώρα δεν διαθέτει σήμερα ενεργά διυλιστήρια, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εισαγωγή έτοιμων πετρελαϊκών προϊόντων για την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών. Η βενζίνη και το πετρέλαιο κίνησης χρησιμοποιούνται κυρίως στον τομέα των μεταφορών, ενώ το μαζούτ χρησιμοποιείται στους θερμικούς σταθμούς της EDL και σε βιομηχανικές δραστηριότητες. Η εξάρτηση αυτή καθιστά τον ενεργειακό τομέα ιδιαίτερα ευάλωτο στις διεθνείς διακυμάνσεις των τιμών των καυσίμων, στις διαταραχές των εφοδιαστικών αλυσίδων και στη διαθεσιμότητα συναλλάγματος. Δεδομένου ότι η ηλεκτροπαραγωγή του Λιβάνου βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε θερμικούς σταθμούς που λειτουργούν με εισαγόμενα πετρελαϊκά καύσιμα, οποιαδήποτε δυσκολία στην εξασφάλιση των απαιτούμενων ποσοτήτων καυσίμου έχει άμεσες επιπτώσεις στην παραγωγή και την παροχή ηλεκτρικής ενέργειας.

Παράλληλα, η μακροχρόνια ενεργειακή κρίση έχει οδηγήσει σε μια ιδιόμορφη κατάσταση, κατά την οποία η δημόσια εταιρεία EDL δεν αποτελεί πλέον τον μοναδικό πάροχο ηλεκτρικής ενέργειας. Η περιορισμένη και διακοπτόμενη παροχή από το δημόσιο δίκτυο έχει καταστήσει τις ιδιωτικές γεννήτριες ντίζελ βασικό συμπληρωματικό μηχανισμό ηλεκτροδότησης για νοικοκυριά και επιχειρήσεις. Έτσι, ένα σημαντικό μέρος της ζήτησης καλύπτεται μέσω ενός παράλληλου, ιδιωτικού συστήματος ηλεκτροπαραγωγής, το οποίο εξαρτάται επίσης από εισαγόμενα καύσιμα.

Το αποτέλεσμα είναι ένας φαύλος κύκλος ενεργειακής και οικονομικής εξάρτησης: η χώρα χρειάζεται να εισάγει καύσιμα για να παράγει ηλεκτρική ενέργεια, αλλά η οικονομική κρίση περιορίζει την ικανότητά της να χρηματοδοτεί αυτές τις εισαγωγές. Ταυτόχρονα, η ανεπαρκής συντήρηση και αναβάθμιση των υποδομών περιορίζει την αποδοτικότητα του συστήματος και αυξάνει περαιτέρω το κόστος λειτουργίας του. Η ενεργειακή ασφάλεια του Λιβάνου, επομένως, δεν εξαρτάται μόνο από τη διαθεσιμότητα ενεργειακών πόρων, αλλά και από τη δημοσιονομική κατάσταση του κράτους, τη δυνατότητα χρηματοδότησης των εισαγωγών και την κατάσταση των υφιστάμενων υποδομών. Γεγονός που καταδεικνύεται και

από την πρόσφατη, στις 17 Αυγούστου 2024, ανακοίνωση της EDL ότι έχει εξαντλήσει τα ενεργειακά της αποθέματα και αναγκαστικά θα υπάρξει μπλακάουτ αόριστης διάρκειας.¹⁸ Κατάσταση που απαιτεί την κινητοποίηση ξένων δυνάμεων στο να παρέχουν είτε ενεργειακούς πόρους επί πιστώσει είτε τα απαραίτητα συναλλαγματικά κεφάλαια.

Διέξοδο από αυτόν τον φαύλο κύκλο για τον Λίβανο θα μπορούσε να αποτελέσει η σταδιακή αξιοποίηση του φυσικού αερίου, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ). Ο Λίβανος δεν διαθέτει σήμερα εγχώρια παραγωγή φυσικού αερίου, ενώ τα πιθανά υποθαλάσσια κοιτάσματα της χώρας θα εξεταστούν αναλυτικότερα στη συνέχεια. Ιστορικά, η χώρα είχε εισαγάγει φυσικό αέριο από την Αίγυπτο μέσω του Αραβικού Αγωγού Φυσικού Αερίου (Arab Gas Pipeline), μέσω Συρίας, με σκοπό την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στον σταθμό Deir Ammar, που διακόπηκε το 2010. Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι το 2022 επιχειρήθηκε η αξιοποίηση της διασύνδεσης μέσω της Συρίας, με τον Λίβανο να συμφωνεί με την Ιορδανία για την εισαγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, η οποία θα μεταφερόταν μέσω του συριακού δικτύου. Παράλληλα, υπογράφηκε συμφωνία για την επανέναρξη της εισαγωγής αιγυπτιακού φυσικού αερίου μέσω Ιορδανίας και Συρίας, μέσω του Arab Gas Pipeline.¹⁹ Το φυσικό αέριο υπολογιζόταν ότι θα μπορούσε να προσθέσει περίπου 450 MW στο λιβανικό ηλεκτρικό δίκτυο. Ωστόσο, τα σχέδια δεν υλοποιήθηκαν, καθώς παρέμεναν εκκρεμότητες σχετικά με τη χρηματοδότηση, τις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις στον ηλεκτρικό τομέα αλλά κυρίως τις αμερικανικές κυρώσεις κατά της Συρίας.²⁰

Αυτό το γεγονός αναδεικνύει ότι ο Λίβανος δεν αντιμετωπίζει μόνο οικονομικές δυσκολίες αλλά και γεωπολιτικά εμπόδια που δυσχεραίνουν έτι περαιτέρω τη θέση του. Καθώς η χώρα του Κέδρου δεν διαθέτει σήμερα υποδομές εισαγωγής, αποθήκευσης και επαναεριοποίησης υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG), η δυνατότητα προμήθειας φυσικού αερίου μέσω θαλάσσης παραμένει περιορισμένη. Παρότι κατά το παρελθόν έχουν

¹⁸ Qatar News Agency, "Power Outage in Lebanon as Plants Run Out of Fuel," August 17, 2024. <https://qna.org.qa/en/news/news-details?id=0028-power-outage-in-lebanon-as-plants-run-out-of-fuel&date=17/08/2024>

¹⁹ Reuters, "Lebanon, Jordan Agree to Bring Electricity through Syria," *Euronews*, January 27, 2022. <https://www.euronews.com/2022/01/27/us-lebanon-crisis-jordan-electricity>

²⁰ Center for Strategic and International Studies, "The Politics of Lebanon's Gas Deal with Egypt and Syria," *CSIS*, 2022, <https://www.csis.org/analysis/politics-lebanons-gas-deal-egypt-and-syria>.

σχεδιαστεί εγκαταστάσεις πλωτών μονάδων αποθήκευσης και επαναεριοποίησης (FSRU) στις περιοχές Beddawi, Zahrani και Selaata, τα σχετικά έργα δεν έχουν τεθεί σε λειτουργία.²¹

Ο Λίβανος, έχοντας ενδείξεις για την πιθανή ύπαρξη κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη του, ξεκίνησε από τη δεκαετία του 2010 τη συστηματική διερεύνηση του υπεράκτιου δυναμικού του. Ωστόσο, το Lebanese Petroleum Administration επισημαίνει ότι, πριν από την πραγματοποίηση επαρκών ερευνητικών γεωτρήσεων, δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθούν με βεβαιότητα οι πραγματικές ποσότητες των διαθέσιμων πόρων.²²

Η συμφωνία οριοθέτησης της ΑΟΖ μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ, η οποία επιτεύχθηκε τον Οκτώβριο του 2022 με τη διαμεσολάβηση των Ηνωμένων Πολιτειών, αποτέλεσε σημαντική εξέλιξη για την ενεργειακή πολιτική του Λιβάνου. Η συμφωνία αυτή καθόρισε τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ των δύο χωρών και δημιούργησε ένα σαφέστερο νομικό και γεωπολιτικό πλαίσιο για την πραγματοποίηση ερευνών για τον εντοπισμό υποθαλάσσιων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στη λιβανέζικη ΑΟΖ,²³ δημιουργώντας έτσι το πλαίσιο για τη συμμετοχή ξένων εταιριών.

Ιδιαίτερη σημασία απέκτησε το Οικόπεδο 9, το οποίο βρίσκεται στο νότιο τμήμα της λιβανέζικης ΑΟΖ και γειτνιάζει με την περιοχή που οριοθετήθηκε από τη συμφωνία του 2022. Η κοινοπραξία των Total Energies, Eni και Qatar Energy ξεκίνησε την εξερεύνηση της περιοχής και τον Αύγουστο του 2023 πραγματοποιήθηκε η πρώτη ερευνητική γεώτρηση πεδίο-στόχο Qana. Η γεώτρηση αποσκοπούσε στην αξιολόγηση της πιθανής παρουσίας φυσικού αερίου και πετρελαίου και στην απόκτηση γεωλογικών δεδομένων για την ευρύτερη περιοχή. Η γεώτρηση Qana ολοκληρώθηκε τον Οκτώβριο του 2023, χωρίς όμως να οδηγήσει στην ανακάλυψη εμπορικά αξιοποιήσιμου υποθαλάσσιου κοιτάσματος υδρογονανθράκων. Παρ' όλα αυτά, η γεώτρηση παρείχε σημαντικά γεωλογικά δεδομένα σχετικά με την περιοχή και εντόπισε παρουσία αερίου σε συγκεκριμένους γεωλογικούς σχηματισμούς. Συνεπώς, τα αποτελέσματα δεν επιβεβαίωσαν την ύπαρξη εκμεταλλεύσιμου κοιτάσματος, αλλά

²¹ World Bank, *Eastern Mediterranean Gas Demand Aggregation Study: Prospects for Marketing LNG from Egypt*, May 8, 2019, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/447961621534501100/pdf/Eastern-Mediterranean-Gas-Demand-Aggregation-Study-Prospects-for-Marketing-LNG-from-Egypt.pdf>.

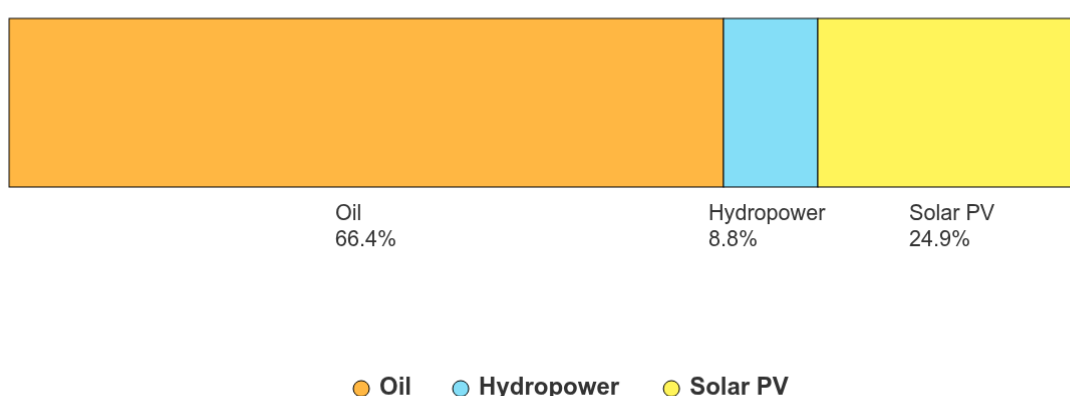
²² Lebanese Petroleum Administration, "Block 9 Exploration Well Qana 31/1," 2023.

²³ United Nations, "Agreement between Israel and Lebanon on the Delimitation of the Maritime Boundary," October 27, 2022, *United Nations Treaty Collection*.

συνέβαλαν στη βελτίωση της γνώσης για το υπέδαφος της λιβανέζικης ΑΟΖ και στην αξιολόγηση πιθανών μελλοντικών πεδίων-στόχων εξερεύνησης.²⁴

Ίσως ο πλέον πραγματοποιήσιμος στόχος για τον Λίβανο να είναι η ανάπτυξη των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) επειδή η τεχνολογική εξέλιξη έχει καταστήσει τα ηλιακά πάνελ, κυρίως, φτηνά και ευρέως διαθέσιμα. Ο ενεργειακός σχεδιασμός του Λιβάνου για το 2030 προβλέπει σημαντική διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος, με ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη των ΑΠΕ. Η χώρα έχει θέσει ως στόχο την αύξηση της συμμετοχής των ΑΠΕ στην ηλεκτρική ενέργεια, με το αναθεωρημένο NDC²⁵ (Εθνικά Καθορισμένη Συνεισφορά του Λιβάνου, Συνθήκη των Παρισίων) του 2021 να προβλέπει κάλυψη του 18% της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ ως απολύτως ελάχιστο άνευ όρων στόχο ενώ ο στόχος μπορεί να ανέλθει στο 30% εφόσον εξασφαλιστεί διεθνής χρηματοδοτική και τεχνική υποστήριξη.²⁶ Ωστόσο, ακόμα και εάν εξασφαλιστούν αυτές οι αναγκαίες προϋποθέσεις για την στοιχειώδη κάλυψη των ενεργειακών αναγκών του Λιβάνου δεν αρκούν, δεδομένου ότι για να γίνει η οποιαδήποτε επένδυση για την πραγματοποίηση έργων που θα παράγουν ενέργεια, απαιτείται πάνω από όλα σταθερότητα στην χώρα και εξομάλυνση στις σχέσεις Ισραήλ – Λιβάνου, την οποία δεν επέφερε, προφανώς, η συμφωνία οριοθέτησης των ΑΟΖ των δύο κρατών, αφού οι μεταξύ τους συγκρούσεις είναι επαναλαμβανόμενες.

Electricity generation sources, Lebanon, 2023

Source: International Energy Agency. Licence: CC BY 4.0

²⁴ TotalEnergies, “Lebanon: TotalEnergies Launches Exploration Activities in Block 9,” August 16, 2023

²⁵ Republic of Lebanon. (2021). *Lebanon's 2020 Nationally Determined Contribution Update*. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC).

²⁶ International Renewable Energy Agency (IRENA), *Renewable Energy Outlook: Lebanon* (Abu Dhabi: International Renewable Energy Agency, 2020)

Δύο άνισα κράτη σε σύγκρουση

Οι σχέσεις Ισραήλ–Λιβάνου είναι διαχρονικά συγκρουσιακές, χωρίς να έχουν οδηγήσει σε εξομάλυνση ή πλήρεις διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών. Παρά τη σύναψη συμφωνίας ανακωχής το 1949, οι σχέσεις παρέμειναν τεταμένες, ιδιαίτερα μετά την εγκατάσταση της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ) στον Λίβανο μετά τον πόλεμο των Έξι Ημερών του 1967, η οποία έγινε με την σύμφωνη γνώμη των υπόλοιπων αραβικών κρατών, στην Σύνοδο του Καΐρου του 1969. Η παρουσία παλαιστινιακών ένοπλων οργανώσεων στον νότιο Λίβανο αποτέλεσαν τον κύριο παράγοντα για τις ισραηλινές στρατιωτικές επιχειρήσεις του 1978 και, κυρίως, την εισβολή του 1982, οπότε οι ισραηλινές δυνάμεις έφτασαν μέχρι τη Βηρυτό, εκδιώκοντας την ηγεσία και τους μαχητές της ΟΑΠ από τον Λίβανο.

Η κατοχή του νότιου Λιβάνου από το Ισραήλ και η ενεργή συμμετοχή του άμεσα και έμμεσα στον λιβανικό εμφύλιο, ανέδειξε τη Χεζμπολλάχ ως τον βασικό αντίπαλο του εβραϊκού κράτους στον Λίβανο. Η αποχώρηση των ισραηλινών δυνάμεων το 2000 από το τμήμα του κατεχόμενου νότιου Λιβάνου, θεωρήθηκε από τη Χεζμπολλάχ και τους υποστηρικτές της ως νίκη της ένοπλης αντίστασης. Το 2006 η απαγωγή μιας περιπόλου του ισραηλινού στρατού, που είχε περάσει σε λιβανέζικο έδαφος, οδήγησε σε πόλεμο, τον λεγόμενο πόλεμο των 33 Ημερών, και την εισβολή του Τελ Αβίβ στον νότιο Λίβανο χωρίς όμως να πέτυχει την διάλυση ή αποδυνάμωση της οργάνωσης. Τέλος τα γεγονότα της 7^{ης} Οκτωβρίου 2023 και η στήριξη της Χεζμπολλάχ στην Χαμάς οδήγησαν σε εχθροπραξίες στα ισραηλινο-λιβανικά σύνορα, η όποια κορυφώθηκε με την εισβολή του ισραηλινού στρατού στον νότιο Λίβανο το 2024.

Έτσι, η ιστορία των σχέσεων Ισραήλ–Λιβάνου χαρακτηρίζεται από διαδοχικούς κύκλους έντασης και ένοπλης σύγκρουσης. Κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, η ΟΑΠ αποτέλεσε έναν από τους κύριους αντιπάλους του Ισραήλ, ενώ από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα η Χεζμπολλάχ ανέλαβε σταδιακά πρωταγωνιστικό ρόλο στην σύγκρουση με το Ισραήλ, διαμορφώνοντας σε μεγάλο βαθμό τη σύγχρονη δυναμική των ισραηλινο-λιβανικών σχέσεων.

Εξαίρεση σε αυτή την πορεία αποτέλεσε η συμφωνία του 2022 για την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου, η οποία επιτεύχθηκε με αμερικανική διαμεσολάβηση. Η συμφωνία αφορούσε κυρίως την οριοθέτηση των θαλάσσιων οικονομικών δικαιωμάτων των δύο χωρών και τη διευθέτηση της διαμάχης γύρω από τα

υποθαλάσσια κοιτάσματα φυσικού αερίου. Παρά το γεγονός ότι δεν συνιστούσε ειρηνευτική συμφωνία ούτε σήμαινε εξομάλυνση των διμερών σχέσεων, αποτέλεσε μια σπάνια περίπτωση πρακτικής συνεννόησης μεταξύ δύο πλευρών.

Χάρτης Συμφωνίας οριοθέτησης θαλάσσιων ζωνών μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου. Η μεσαία γραμμή 23 είναι το συμφωνηθέν όριο.

Η συμφωνία αυτή δημιούργησε αρχικά σημαντικές προσδοκίες στον Λίβανο, καθώς θεωρήθηκε ότι θα μπορούσε να ανοίξει τον δρόμο για την αξιοποίηση των υπεράκτιων ενεργειακών πόρων της χώρας και να της προσφέρει μια πιθανή διέξοδο από τη βαθιά οικονομική και ενεργειακή της κρίση. Ιδιαίτερη σημασία είχε η περιοχή του κοιτάσματος Qana, το οποίο εκτεινόταν σε τμήμα που σχετιζόταν με τη νέα οριοθέτηση, με τον Λίβανο να προσδοκά ότι η έναρξη ερευνών θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανακάλυψη εκμεταλλεύσιμων κοιτασμάτων φυσικού αερίου. Ωστόσο, οι σεισμικές έρευνες και οι γεωτρήσεις που ακολούθησαν δεν επιβεβαίωσαν τις αρχικές προσδοκίες. Η γεώτρηση στο πεδίο Qana, που πραγματοποιήθηκε το 2023–2024, δεν οδήγησε σε εμπορικά εκμεταλλεύσιμη ανακάλυψη, γεγονός που περιόρισε σημαντικά τις άμεσες προοπτικές του Λιβάνου να μετατρέψει τους υποθαλάσσιους πόρους του σε σημαντική πηγή εσόδων. Την ίδια στιγμή, η ενεργειακή εικόνα στο Ισραήλ ήταν σαφώς διαφορετική. Η χώρα είχε ήδη εξασφαλίσει την ανάπτυξη και εκμετάλλευση των σημαντικότερων κοιτασμάτων της, κυρίως του Leviathan και του Karish, και διέθετε τις απαραίτητες υποδομές για την παραγωγή και εξαγωγή φυσικού αερίου. Η συμφωνία του 2022 συνέβαλε στην αποσαφήνιση των

θαλάσσιων δικαιωμάτων και στη μείωση της αβεβαιότητας γύρω από τις ενεργειακές δραστηριότητες του Ισραήλ, επιτρέποντας την απρόσκοπτη συνέχιση της εξαγωγικής δραστηριότητας.

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των ισορροπιών γύρω από τη συμφωνία διαδραμάτισε και η Χεζμπολλάχ. Η οργάνωση, μολονότι παρέμενε αντίπαλος του Ισραήλ και διατηρούσε τη στρατιωτική της ισχύ, απέφυγε τελικά να εμποδίσει τη συμφωνία, επιτρέποντας στην κυβέρνηση του Λιβάνου να προχωρήσει στη διευθέτηση. Η στάση αυτή αντανακλούσε έναν πιο πραγματιστικό υπολογισμό, καθώς η συμφωνία μπορούσε να ενισχύσει τις ενεργειακές προοπτικές του Λιβάνου χωρίς να απαιτεί αναγνώριση ή ειρήνη με το Ισραήλ. Παράλληλα, η Χεζμπολλάχ επιδίωκε να διατηρήσει τη δυνατότητα αποτροπής έναντι του Ισραήλ, χωρίς να οδηγήσει τον Λίβανο σε έναν νέο πόλεμο σε μια περίοδο βαθιάς οικονομικής και πολιτικής κρίσης.

Ο πόλεμος που ξεκίνησε από την επίθεση της Χαμάς στο εποικημένες περιοχές του Ισραήλ στις 7 Οκτωβρίου 2023 ανάγκασε την Χεζμπολλάχ να συμμετάσχει. Η οργάνωση θεώρησε ότι δεν μπορούσε να παραμείνει αμέτοχη απέναντι στη στρατιωτική εκστρατεία του Ισραήλ στη Γάζα και στην επίθεση εναντίον της Χαμάς, συμμάχου της στο Παλαιστινιακό ζήτημα. Με τις επιθέσεις από τον νότιο Λίβανο επιδίωξε να ασκήσει πίεση στο Ισραήλ, να υποχρεώσει μέρος των στρατιωτικών του δυνάμεων να παραμείνει στο βόρειο μέτωπο και να καταστήσει σαφές ότι μια μεγάλης κλίμακας ισραηλινή επιχείρηση στη Γάζα δεν θα έμενε χωρίς περιφερειακή απάντηση. Παράλληλα, η εμπλοκή της είχε και μια διάσταση αποτροπής: η Χεζμπολλάχ επιδίωκε να διατηρήσει την αξιοπιστία της ως στρατιωτικής δύναμης που μπορούσε να απειλήσει το Ισραήλ από τον βορρά, χωρίς όμως να οδηγήσει τον Λίβανο σε έναν ολοκληρωτικό πόλεμο. Κατά τους πρώτους μήνες της σύγκρουσης, η Χεζμπολλάχ επιχείρησε να διατηρήσει την σύγκρουση σε ένα επίπεδο που θα επέτρεπε την άσκηση πίεσης στο Ισραήλ χωρίς γενικευμένη πολεμική αναμέτρηση. Ωστόσο, έως το τέλος Αυγούστου 2024, η ένταση στα ισραηλινο-λιβανικά σύνορα έχει αυξηθεί σημαντικά, με σχεδόν καθημερινές ανταλλαγές πυρών και εντεινόμενες ισραηλινές αεροπορικές επιθέσεις στον νότιο Λίβανο. Η κλιμάκωση αυτή ενίσχυσε τις εκτιμήσεις ότι το Ισραήλ ενδέχεται να προετοιμάζει χερσαία επιχείρηση.

Συμπεράσματα - Προοπτικές

Η ανάλυση του ενεργειακού προφίλ του Ισραήλ και του Λιβάνου αναδεικνύει την σημαντική ασυμμετρία μεταξύ τους ως προς την οικονομική τους ισχύ, τις υποδομές και τον βαθμό αξιοποίησης των ενεργειακών τους πόρων.

Ο Λίβανος είναι ένα κράτος σε βαθύτατη οικονομική και πολιτική κρίση, με σοβαρότατες ελλείψεις στις υποδομές του. Το πολιτικό σύστημα του κοινοτισμού και τα κατεστημένα συμφέροντα γύρω από αυτό, αποτελούν ακόμη μια τροχοπέδη στην όποια οικονομική ανάκαμψη του Λιβάνου, καθώς αποτελούν εμπόδιο στις αλλαγές που προτείνονται από το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα. Επίσης παρά τις σημαντικές προσδοκίες που δημιουργήθηκαν από τις έρευνες στην Ανατολική Μεσόγειο και τη συμφωνία οριοθέτησης του 2022, δεν έχει, τουλάχιστον, μέχρι τον Αύγουστο του 2024 επιτύχει την ανακάλυψη εμπορικά αξιοποιήσιμων κοιτασμάτων. Η εξέλιξη αυτή καταδεικνύει ότι η ύπαρξη πιθανών ενεργειακών πόρων δεν αποτελεί από μόνη της εγγύηση οικονομικού οφέλους, αλλά εξαρτάται από την τεχνολογική δυνατότητα, τις επενδύσεις, τις υποδομές και, κυρίως, τη σταθερότητα του πολιτικού περιβάλλοντος. Σε κάθε περίπτωση, το πολιτικό αδιέξοδο στον Λίβανο αναμένεται να αρθεί όταν το εσωτερικό ισοζύγιο ισχύος επιτρέψει την επίτευξη πολιτικής συμφωνίας, την εκλογή νέου Προέδρου και τον σχηματισμό νέας κυβέρνησης. Η μελλοντική ευημερία του Λιβάνου προϋποθέτει την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων του πολιτικού συστήματος, ιδίως του κοινοτισμού και της εκτεταμένης διαφθοράς, καθώς και την αποκατάσταση της πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας. Ο τερματισμός του πολέμου της Γάζας αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για τη δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος, ικανού να επιτρέψει την οικονομική ανάκαμψη και την αξιοποίηση των πιθανών ενεργειακών δυνατοτήτων της χώρας.

Το Ισραήλ έχει καταφέρει να μετατρέψει τις ανακαλύψεις φυσικού αερίου σε ουσιαστικό ενεργειακό και γεωπολιτικό πλεονέκτημα, αναπτύσσοντας παραγωγική δραστηριότητα, υποδομές και εξαγωγικές δυνατότητες. Διαθέτει την τεχνογνωσία, το θεσμικό πλαίσιο και τις απαραίτητες υποδομές, γεγονός που του επιτρέπει να προχωρά με μεγαλύτερη ταχύτητα στην αξιοποίηση των ενεργειακών του πόρων. Παράλληλα, στρατηγικά επιδιώκει τη διαφοροποίηση του ενεργειακού του μείγματος μέσω της ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, με στόχο την ενίσχυση της ενεργειακής του ασφάλειας μακροπρόθεσμα. Επιπλέον, οι σχεδιαζόμενες διασυνδέσεις μέσω αγωγών φυσικού αερίου,

καθώς και η προοπτική ηλεκτρικής διασύνδεσης με την Κύπρο και την Ελλάδα, ενισχύουν τη δυνατότητα του Ισραήλ να ενταχθεί βαθύτερα στα ενεργειακά δίκτυα της Ευρώπης και της Ανατολικής Μεσογείου. Ως αποτέλεσμα της σύγκλισης όλων αυτών των παραγόντων, η ενεργειακή αυτάρκεια του Ισραήλ, η παραγωγική του δυνατότητα και η θέση του ως δυνητικού προμηθευτή ενέργειας του προσδίδουν μεγαλύτερο γεωοικονομικό βάρος και ενισχύουν τη διαπραγματευτική του θέση στην περιοχή.

Στον πόλεμο της Γάζας, το Ισραήλ διαθέτει σαφές τεχνολογικό και επιχειρησιακό πλεονέκτημα, γεγονός που του επιτρέπει να διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό την πορεία των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Ωστόσο, η στρατιωτική υπεροχή δεν αρκεί από μόνη της για να καθορίσει τους όρους της τελικής διευθέτησης. Το Ισραήλ δηλώνει ότι επιδιώκει την εξουδετέρωση της Χαμάς, την απελευθέρωση των ομήρων και τη διασφάλιση ότι η Γάζα δεν θα μπορεί να αποτελέσει στο μέλλον απειλή για την ασφάλειά του, ενώ ταυτόχρονα αντιμετωπίζει την ανάγκη να περιορίσει το διεθνές και περιφερειακό κόστος της σύγκρουσης. Επομένως, ανεξαρτήτως των όποιων στρατηγικών στόχων του Ισραήλ, το πραγματικό ζήτημα δεν είναι η στρατιωτική επικράτηση του, αλλά το κατά πόσο μπορεί να υπάρξει μια πολιτική διευθέτηση, που θα εξασφαλίζει μακροπρόθεσμη ασφάλεια και σταθερότητα στην περιοχή.

Η εξέλιξη της σύγκρουσης Ισραήλ–Λιβάνου επιβεβαιώνει ότι η ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο δεν μπορεί να εξεταστεί ανεξάρτητα από τη γεωπολιτική πραγματικότητα της περιοχής. Η συμφωνία του 2022 αποτέλεσε μια αξιοσημείωτη περίπτωση πρακτικής συνεννόησης, καθώς δημιούργησε ένα πλαίσιο οριοθέτησης των θαλάσσιων δικαιωμάτων χωρίς να επιλύσει τις ευρύτερες πολιτικές διαφορές μεταξύ των δύο χωρών. Η έναρξη του πολέμου στη Γάζα, ωστόσο, και η επακόλουθη κλιμάκωση στα ισραηλινο-λιβανικά σύνορα επανέφεραν την ασφάλεια στο επίκεντρο των ενεργειακών εξελίξεων. Έτσι, η ενεργειακή συνεργασία και η εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων πόρων εξακολουθούν να συνυπάρχουν με ένα περιβάλλον υψηλού γεωπολιτικού κινδύνου, περιορίζοντας τις δυνατότητες περαιτέρω περιφερειακής ενεργειακής συνεργασίας.

Σε ευρύτερο επίπεδο, η ανακάλυψη των υδρογονανθράκων δημιουργεί αφενός ισχυρότερα κίνητρα για συνεργασία, καθώς μπορεί να προσφέρει οικονομικά οφέλη και να ενισχύσει θετικά τις αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των κρατών, αφετέρου όμως φαίνεται να γίνεται αντιληπτή ολοένα περισσότερο ως πολλαπλασιαστής ισχύος σε ένα διεθνές σύστημα αυξημένου ανταγωνισμού. Η δυναμική αυτή αποτυπώνεται και στην περίπτωση του Gaza

Marine, του κοιτάσματος φυσικού αερίου που παραμένει επί δεκαετίες αναξιοποίητο λόγω πολιτικών συνθηκών. Η πιθανή ανάπτυξή του θα μπορούσε να ενισχύσει την ενεργειακή επάρκεια και την οικονομική βιωσιμότητα των Παλαιστινιακών Εδαφών, τα οποία όμως παραμένουν σε μεγάλο βαθμό υπό ισραηλινή κατοχή, και, παράλληλα, να ενταχθεί στην ευρύτερη ενεργειακή αρχιτεκτονική της Ανατολικής Μεσογείου. Ωστόσο, η περίπτωση αυτή, όπως και η συνολική εξέλιξη των ενεργειακών σχέσεων στην περιοχή, καταδεικνύει ότι οι υδρογονάνθρακες λειτουργούν περισσότερο ως παράγοντας ενίσχυσης του ανταγωνισμού παρά ως κίνητρο συνεργασίας.

Κατά συνέπεια, σε ένα ευρύτερο επίπεδο, η μελλοντική αξιοποίηση του ενεργειακού δυναμικού της Ανατολικής Μεσογείου θα εξαρτηθεί όχι μόνο από τις ενεργειακές δυνατότητες των κρατών, αλλά κυρίως από την ικανότητά τους να διαχειριστούν τις υφιστάμενες γεωπολιτικές αντιθέσεις και να δημιουργήσουν ένα σταθερό και ασφαλές περιβάλλον απαραίτητο για επενδύσεις και συνεργασία.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

Κεφαλά Βιβή, *Η Διεθνής Πολιτική στη Μέση Ανατολή και Ανεπίλυτες Συγκρούσεις: Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιράκ*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα 2021.

Άρθρα ξενόγλωσσα

Ashwarya, Sujata. “Israel’s Renewable Energy Strategy: A Review of Its Stated Goals, Current Status, and Future Prospects.” *Perceptions* 26, no. 2 (2021): 321–340.

Bahgat, Gawdat. “Israel’s Energy Security: Regional Implications.” *Middle East Policy* 18 (2011): 25–34. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2011.00495.x>

Center for Strategic and International Studies. “The Politics of Lebanon’s Gas Deal with Egypt and Syria.” 2022. <https://www.csis.org/analysis/politics-lebanons-gas-deal-egypt-and-syria>

Central Inspection Bureau. *A Stunning Blow: Damage Assessment Report*. Beirut: Presidency of the Council of Ministers, September 14, 2020. https://www.cib.gov.lb/sites/default/files/impact/CI_damage_assessment_report_14092020.pdf

El-Katiri, Laura, and Mohammed El-Katiri. *Regionalizing East Mediterranean Gas: Energy Security, Stability, and the U.S. Role*. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2014. <https://www.jstor.org/stable/resrep11631>

International Renewable Energy Agency. *Renewable Energy Outlook: Lebanon*. Abu Dhabi: International Renewable Energy Agency, 2020.

Jerusalem Institute for Israel Studies. *Israel Sustainability Outlook 2030*. Jerusalem: Jerusalem Institute for Israel Studies, 2012.

Lebanese Petroleum Administration. “Block 9 Exploration Well Qana 31/1.” 2023.

TotalEnergies. “Lebanon: TotalEnergies Launches Exploration Activities in Block 9.” August 16, 2023.

Εκθέσεις Οργανισμών

Directorate General of Oil, Ministry of Energy and Water, Lebanon. “Tripoli Oil Installations.” Accessed August 29, 2024. <https://en.dgo.gov.lb/category/2>

Directorate General of Oil, Ministry of Energy and Water, Lebanon. “Zahrani Oil Installations.” Accessed August 29, 2024. <https://en.dgo.gov.lb/category/3>

International Energy Agency. “Israel.” Accessed August 12, 2024. <https://www.iea.org/countries/israel>.

International Energy Agency. “Lebanon.” Accessed August 12, 2024. <https://www.iea.org/countries/israel>.

State of Israel. *Energy Economy Objectives 2030*. Jerusalem: Government of Israel, 2018. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/plan_2030_new/en/energy_economy_objectives_2030.pdf

State of Israel. *The Energy Sector in Israel*. March 2021. Government of Israel. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/israel_energy_sector/en/israel_energy_sector_en.pdf

United Nations. “Agreement between Israel and Lebanon on the Delimitation of the Maritime Boundary.” October 27, 2022. *United Nations Treaty Collection*.

World Bank. *Eastern Mediterranean Gas Demand Aggregation Study: Prospects for Marketing LNG from Egypt*. May 8, 2019. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/447961621534501100/pdf/Eastern-Mediterranean-Gas-Demand-Aggregation-Study-Prospects-for-Marketing-LNG-from-Egypt.pdf>

World Bank. *Lebanon Economic Monitor: October 2021*. Macro Poverty Outlook, October 2021. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/90f36d3399fac59746ac2f3a44fa612a-0280012021/original/Lebanon-Economic-Update-October-2021.pdf>

World Bank Group. *A Disaster Event in Beirut: Preliminary Assessment*. Middle East and North Africa Region, August 9, 2020. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/685451597090658921/pdf/A-Disaster-Event-in-Beirut-A-Preliminary-Assessment.pdf>

Πηγές από το Ιντερνέτ.

International Energy Agency. “Israel.” <https://www.iea.org/countries/israel>

LNRG Technology. “Overview of the Israeli Electricity Market 2024.” August 7, 2024.. <https://www.lnrg.technology/2024/08/07/overview-of-the-israeli-electricity-market-2024>

Middle East Economic Survey. “Israel.” <https://www.mees.com/country/israel>

Qatar News Agency. “Power Outage in Lebanon as Plants Run Out of Fuel.” August 17, 2024. <https://qna.org.qa/en/news/news-details?id=0028-power-outage-in-lebanon-as-plants-run-out-of-fuel&date=17/08/2024>

Reuters. “Lebanon, Jordan Agree to Bring Electricity through Syria.” *Euronews*, January 27, 2022. <https://www.euronews.com/2022/01/27/us-lebanon-crisis-jordan-electricity>

Republic of Lebanon. (2021). *Lebanon's 2020 Nationally Determined Contribution Update*. United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC).

Energy Institute. (2024). *Statistical Review of World Energy 2024* (73rd ed.). London: Energy Institute. https://www.energyinst.org/_data/assets/pdf_file/0004/1810156/Statistical-Review-of-World-Energy-2024.pdf

Zion Oil & Gas, Inc. “Exploration History.” U.S. Securities and Exchange Commission, 2006. Accessed August 10, 2024. <https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1131312/000113131206000077/exploration.htm>

6. Επίλογος

Βιβή Κεφαλά

Αποτελεί κοινό τόπο το ότι η ενεργειακή ασφάλεια ενέργεια ήταν και συνεχίζει να είναι μείζον διακύβευμα της εξωτερικής πολιτικής κάθε κράτους, και για τον λόγο αυτό επιδιώκει την εξασφάλιση της απρόσκοπτης ροής της ενέργειας, είτε πρόκειται για πετρέλαιο είτε για φυσικό αέριο είτε για ηλεκτρική ενέργεια και, μάλιστα, σε όσο το δυνατόν χαμηλότερες τιμές. Η επίτευξη των στόχων αυτών είναι δυνατή σε περιόδους σχετικής, τουλάχιστον, σταθερότητας του διεθνούς συστήματος, κυρίως όμως των πλούσιων σε υδρογονάνθρακες υποσυστημάτων, όπως για παράδειγμα ο αραβο – περσικός Κόλπος ή η Ανατολική Μεσόγειος.

Αντιθέτως, σε περιόδους όξυνσης των διεθνών και περιφερειακών σχέσεων, δοκιμάζεται η διεθνής οικονομική σταθερότητα, όπως συνέβη με το πρώτο πετρελαϊκό σοκ του 1973 ή με τον ρωσο-ουκρανικό πόλεμο του 2022, που οδηγεί την Ευρωπαϊκή Ένωση στην προσπάθεια απεξάρτησης από το ρωσικό φυσικό αέριο ή και, σήμερα ακόμα, με τον πόλεμο της Γάζας, εξ αιτίας του οποίου η ροή πετρελαίου από τον αραβο – περσικό Κόλπο μπορεί να μειωθεί ακόμα περισσότερο.

Παράλληλα, το διεθνές σύστημα έχει εισέλθει εδώ και καιρό σε μία μεταβατική, ρευστή και συγκρουσιακή κατάσταση, επομένως, αναφορικά με το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας, οι ανακαλύψεις πλούσιων υποθαλάσσιων κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο ήδη από το 2010 αύξησαν την προσφορά ενέργειας αλλά ταυτόχρονα δημιούργησαν ακόμα περισσότερες εντάσεις μεταξύ των κρατών της περιοχής, ενώ παρατηρούνται και προσπάθειες εξισορρόπησης τους, μέσω συμπράξεων μεταξύ περιφερειακών δρώντων και συνεργασιών, εάν και εφόσον οι διακρατικές σχέσεις το επιτρέπουν.

Όπως προκύπτει από τις αναλύσεις που προηγήθηκαν, οι διακρατικές σχέσεις στην περιοχή, οι οποίες μπορεί να είναι σχέσεις αντιπαλότητας ή συνεργασίας, παρεμποδίζουν ή ευνοούν, αντιστοίχως, την εξόρυξη των υπαρχόντων υποθαλάσσιων κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και την μεταφορά ενέργειας. Στην Ανατολική Μεσόγειο, οι διακρατικές σχέσεις, όπως είδαμε, μπορεί να διέπονται από αγεφύρωτες αντιθέσεις, όπως στην περίπτωση των σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Κυπριακής Δημοκρατίας, εξ αιτίας της τουρκικής κατοχής του 37% του κυπριακού εδάφους από το 1974 μέχρι σήμερα. Μπορεί, επίσης, οι σχέσεις μεταξύ δύο κρατών να γίνονται στενότερες, επειδή έχουν σύμπτωση

συμφερόντων, αλλά και κοινούς αντιπάλους, όπως συνέβη στην περίπτωση των σχέσεων Ελλάδας – Αιγύπτου. Τέλος, μπορεί οι σχέσεις να παραμένουν τεταμένες, όπως στην περίπτωση των σχέσεων Ισραήλ – Λιβάνου, αλλά να υπάρξει, συμφωνία οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών, μέσω διαμεσολάβησης, ώστε να προχωρήσει απρόσκοπτα η εξόρυξη των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων ενέργειας.

Είναι σαφές, όπως υποδηλώνουν οι τρεις εξεταζόμενες περιπτώσεις, ότι η παραγωγή ενέργειας δεν είναι αποκλειστικά ένα ζήτημα που αφορά την οικονομική ανάπτυξη της χώρας – παραγωγού αλλά είναι, παράλληλα, και ένας πολλαπλασιαστής ισχύος για αυτήν. Έτσι, το ζήτημα της οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών, κυρίως της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ), αποτελεί μείζον πολιτικό και γεωστρατηγικό διακύβευμα, όπως στην περίπτωση Τουρκίας – Κύπρου, καθώς η Άγκυρα αποκλείοντας κάθε συνεννόηση, δεν επιτρέπει στην Λευκωσία να εκμεταλλευθεί τον ενεργειακό της πλούτο. Επίσης, αντιτίθεται και στην οριοθέτηση της ελληνικής ΑΟΖ, απορρίπτοντας την συμφωνία οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδος και Αιγύπτου, με την οποία οι δύο χώρες αντιτάσσονται στο παράνομο τουρκο – λιβυκό Μνημόνιο του 2019, που θίγει ελληνικά και αιγυπτιακά κυριαρχικά δικαιώματα. Τέλος, ένα ακόμα μείζον οικονομικό και πολιτικό διακύβευμα αποτελούν οι οδεύσεις των αγωγών μεταφοράς ενέργειας, δηλαδή το από ποιες χώρες θα διέλθουν και το ποιες χώρες θα τροφοδοτήσουν.

Όπως προκύπτει, η εκμετάλλευση φυσικών πόρων, εν προκειμένω των υποθαλάσσιων ενεργειακών κοιτασμάτων της Ανατολικής Μεσογείου, εξ αιτίας των αντιτιθέμενων συμφερόντων αποτελεί μία ακόμα πηγή περιφερειακής αστάθειας, και μάλιστα σε μία κατ'έξοχήν συγκρουσιακή περίοδο, που δεν μπορεί να εξισορροπηθεί μόνο από τις σχέσεις περιφερειακής συνεργασίας, που οικοδομούνται επί τη βάσει κοινών συμφερόντων.

7. Χάρτες - Πίνακες

Πίνακας 1: Σημαντικές πηγές πετρελαίου στην Αίγυπτο.¹

Πίνακας 2: Σημαντικές πηγές φυσικού αερίου στην Αίγυπτο.²

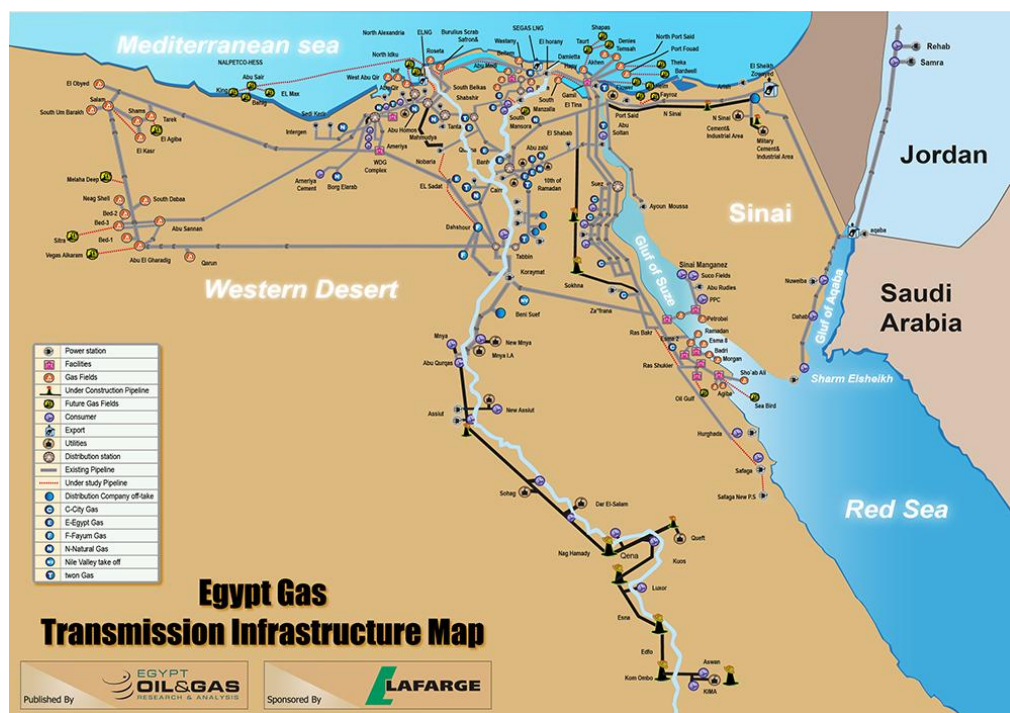

¹“ Exploration and Production.” IPR Energy Group, 7 Αυγούστου 2018.
<https://www.iprenergypgroup.com/exploration-and-production/>

²“ Major Natural Gas Discoveries Offshore Egypt Propel Demand for Technologies & Services.” Energy Egypt, September 16, 2017. <https://energyegypt.net/major-gas-discoveries-offshore-egypt-propel-demand-for-technologies-services/>

Πίνακας 5: Ηλιακό πάρκο Benban.⁵

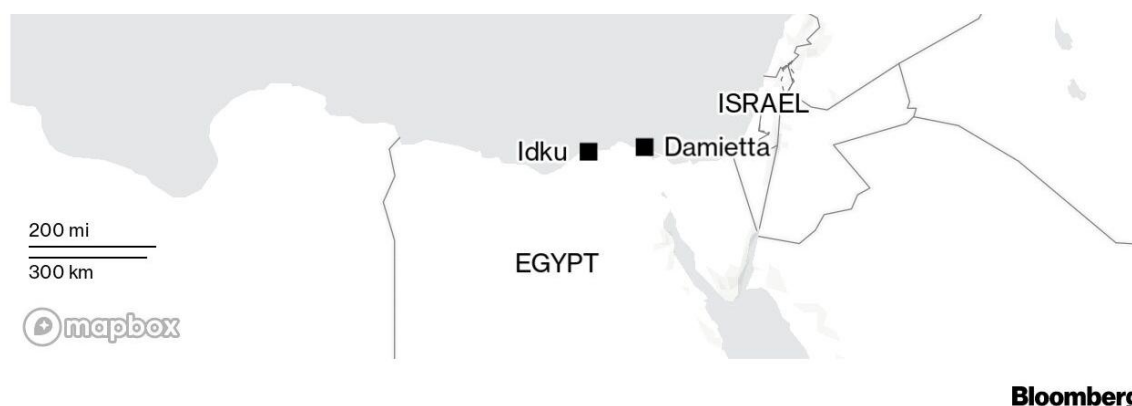
Πίνακας 6: Δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου στην Αίγυπτο.⁶

⁵ Knott, David. "Egypt \$4bn Benban Solar Park 'Complete.'" MEES, n.d. <https://www.mees.com/2019/11/1/power-water/egypt-4bn-benban-solar-park-complete/3cfbe1e0-fcc3-11e9-ab7c-e143072a46c7>

⁶ "Egypt Gas Transmission Infrastructure Map: Egypt Oil & Gas." Egypt Oil & Gas | Connecting The Pieces. <https://egyptoil-gas.com/maps/egypt-gas-transmission-infrastructure-map/>

Πίνακας 7: Δίκτυο υποδομών αιολικής ενέργειας στην Αίγυπτο.⁷

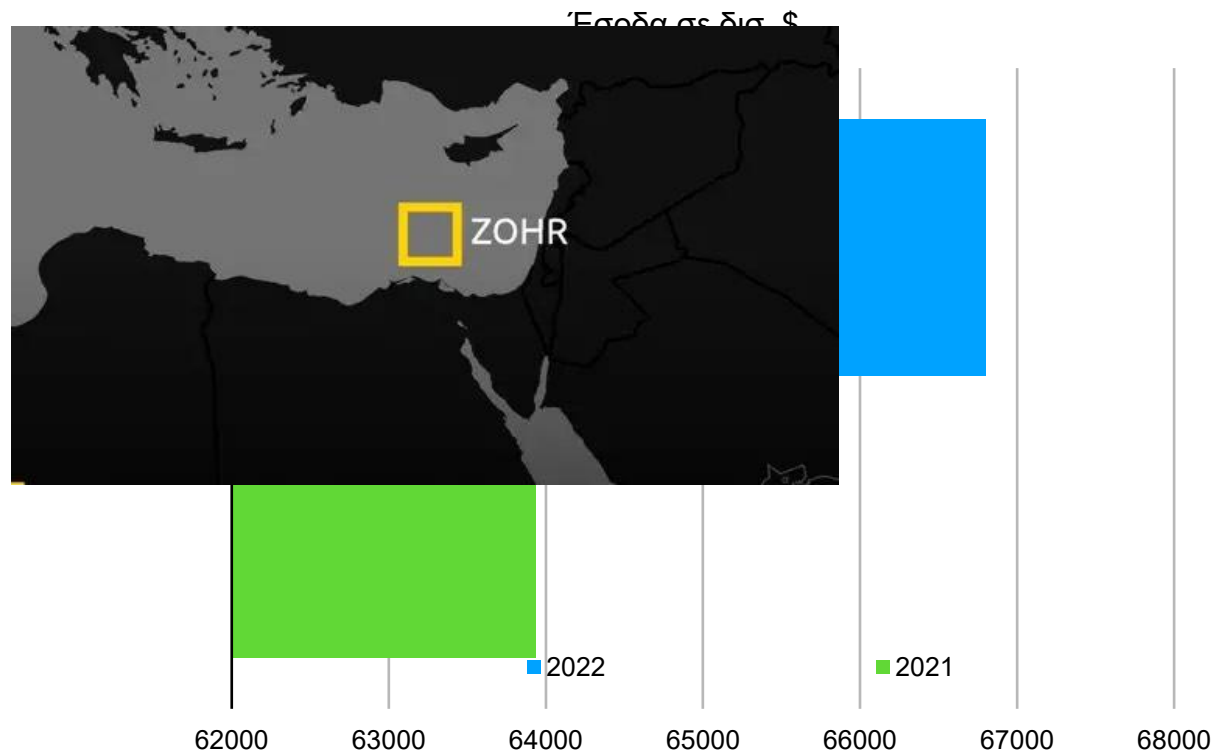

Πίνακας 8: Δίκτυο σταθμών LNG στην Αίγυπτο.⁸

⁷ Assessment of renewable energy supply for green ports with a case study. https://www.researchgate.net/publication/338029725_Assessment_of_renewable_energy_supply_for_green_ports_with_a_case_study

⁸ Wardany, Salma El, and Paul Wallace. "Egypt Expects LNG Exports to Europe to Increase from 2025." Bloomberg.com, 15 Φεβρουαρίου 2023. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-02-15/egypt-sees-2025-as-earliest-it-can-boost-lng-exports-to-europe?embedded-checkout=true>

Πίνακας 9: Έσοδα Αιγύπτου από φυσικό αέριο και πετρέλαιο (σε δολάρια ΗΠΑ)⁹

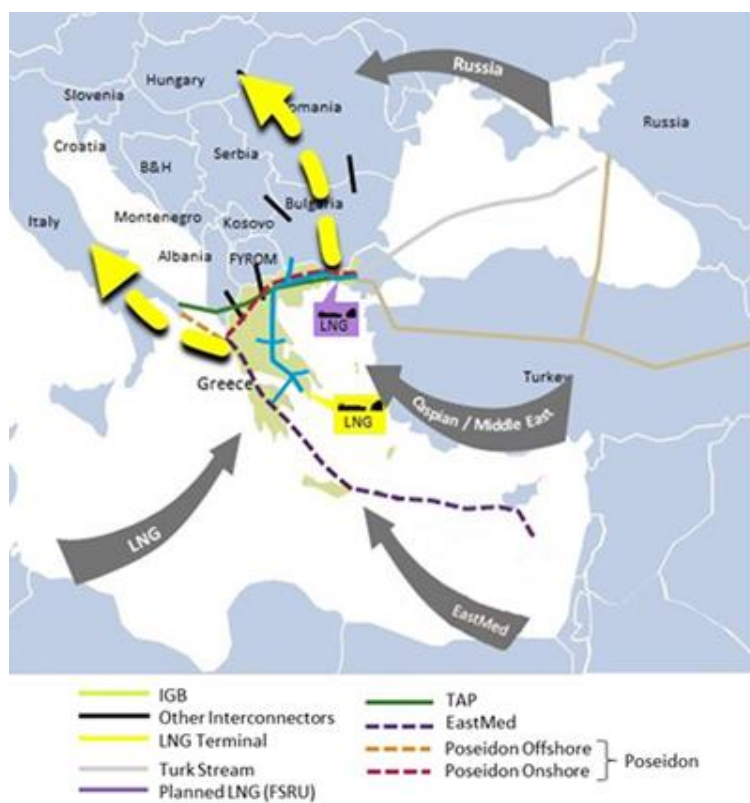

Πίνακας 10: Τοποθεσία κοιτάσματος Zohr¹⁰

⁹ Galal, Saifaddin. "Egypt: Natural Gas GDP." Statista, 23 Ιουνίου 2023.

<https://www.statista.com/statistics/1327201/gdp-extractions-sector-egypt/#statisticContainer>

¹⁰ Merriman, Jane, and Emelia Sithole-Matarise, επιμ. "Zohr Gas Field Output Rises to 2.7 BCFD." Offshore Engineer Magazine, 21 Αυγούστου 2019. <https://www.oedigital.com/news/469802-zohr-gas-field-output-rises-to-2-7-bcfid>

Πίνακας 10: Σημαντικές υποδομές της Ελλάδας στο ενεργειακό τοπίο της Ανατολικής Μεσογείου¹¹

¹¹“ International Infrastructures.” DEPA COMMERCIAL S.A., February 2, 2021.
<https://www.depa.gr/international-infrastructures/?lang=en>

ΚΕ.Α.ΜΕ.Π.